



АСПЕКТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

www.aspects.org.ua

2022 ТОМ 10 № 2

Видається з вересня 2013 року
6 разів на рік

Дніпро
Видавництво «Грані»
2022



Аспекти публічного управління

Науковий журнал

Том 10 № 2 2022

Засновник:

Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Свідоцтво про реєстрацію
КВ № 20424 - 10224 Р від 28.11.13

Відповідно до Наказу Міністерства
освіти і науки України № 886 від
02.07.2020 р. надано статус фахового
видання з державного управління
категорії "Б"

ISSN 2311-6420 (Print)
ISSN 2413-8231 (Online)

Індексується:
DOAJ
IndexCopernicus
ERIH PLUS

Google Scholar
Vernadsky National Library of Ukraine
CrossRef
Ulrichs web
WorldCAT

Видавець:

Видавництво «Грані»
Україна, 49044, Дніпро
вул. Гоголя, 20-б, к. 32
+38(097)269-55-13
+38(050)258-83-86
grani-print.dp.ua
granidp@gmail.com

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2131 від 23.05.2005

Індекс журналу в каталозі
передплатних видань України – 86192

Відповідальність за достовірність фактів,
цитат, власних імен, географічних назв,
підприємств, організацій, установ та ін.
інформації несуть автори статей.

Висловлені у цих статтях думки можуть не
збігатися з точкою зору редакційної колегії і
не покладають на неї ніяких зобов'язань.
Передруки і переклади дозволяються лише
за згодою автора та редакції.

© «Аспекти публічного управління» 2022

Редакційна колегія

Абельсеїтова Світлана	к. тех. н., доц. (Казахстан)
Аврейцевич Ян	д.т.н., проф. (Польща)
Андріанов Ігор	д. ф-м. н., проф. (Німеччина)
Антонова Ольга	д. держ.упр., проф.
Бобровська Олена	д. держ.упр., проф.
Бородін Євгеній	д.і.н., проф.
Гао Тяньмін	к. екон. н., доц. (КНР)
Глук Кшиштоф	д.ф.н., доцент. (Польща)
Гончарук Наталія	д. держ.упр., проф.
Гугнін Олександр	д. філос.н., проф. (Польща)
Іванова Світлана	к. філол.н., доцент
Квітка Сергій	д. держ. упр., проф.
Кравченко Богдан	д. держ.упр., проф. (Киргизька Республіка)
Кравченко Віктор	к. юр. наук, проф.
Крушельницька Таїсія	д. держ. упр., проф.
Кузнецовене Йоланта	д.ф.н., проф. (Литва)
Липовська Наталія	д. держ. упр., проф.
Маматова Тетяна	д. держ. упр., проф.
Матвєєва Ольга	к. держ. упр., доц.
Молоканова Валентина	д. т. н., проф.
Набаз Навзад Абдулла	д.ф. (Ірак)
Прокопенко Леонід	д. держ. упр., проф.
Ружевичус Юзас	д. екон. н., проф (Литва)
Серафінас Далюс	д.н. із соц. ком., проф. (Литва)
Старушенко Галина	к. т. н., проф.
Сорокіна Людмила	к. соц. н., доцент
Сорокіна Наталія	д. держ. упр., доцент
Тарасенко Тетяна	д. держ. упр., доцент
Чикаренко Ірина	д. держ. упр., проф.
Шпекторенко Ігор	д. держ. упр., проф.

Редакція

Головний редактор: Квітка Сергій
Заступники головного редактора: Іванова Світлана,
Сорокіна Наталія, Шпекторенко Ігор
Редактор: Мазур Олександр

Контакти:

+38(050)258-83-86; +38(097)269-55-13
aspects.dnipro@gmail.com
www.aspects.org.ua



Public Administration Aspects

Scientific journal

10 (2) 2022

Founders:
Dnipro University of Technology

Registration license
KB № 20424 - 10224 P, issued 28.11.13

In accordance with the Order of the
Ministry of Education and Science of
Ukraine № 886 of 02.07.2020, the status
of a professional publication on public
administration of category "B" was
granted

ISSN 2311-6420 (Print)
ISSN 2413-8231 (Online)

Indexed:
DOAJ
IndexCopernicus
ERIH PLUS
Google Scholar
Vernadsky National Library of Ukraine
CrossRef
Ulrichs web
WorldCAT

Publisher:
Publishing house «Grani»
20b, Gogol St., of. 32
Dnipro, Ukraine, 49044
+38(097)269-55-13
+38(050)258-83-86
graniprint@gmail.com
grani-print.dp.ua
Publishing license:
ДК № 2131 dated 23.05.2005

Subscription index in Ukraine – 86192

Responsibility for facts, quotations,
private names, enterprises and
organizations titles, geographical locations
etc. to be bared by the authors.

The editorial office and board do not
always share the views and thoughts
expressed in published articles.

Reprints and translations are allowed
on the written consent with the editorial
office and the author.

© «Public administrartion aspects» 2022

Editorial board

Abelseitova Svitlana	Assoc. Prof. PhD (Kazakhstan)
Awrejcewicz Jan	Full Prof. Dr. (Poland)
Andrianov Igor	Full Prof. Dr. (Germany)
Antonova Olga	Full Prof. Dr.
Bobrovska Olena	Full Prof. Dr.
Borodin Yevheniy	Full Prof. Dr.
Gluc Krzysztof	Assoc. Prof. Dr.
Gao Tianmin	Assoc. Prof. PhD (PRC)
Honcharuk Natalia	Full Prof. Dr.
Huhnin Oleksandr	Full Prof. Dr. (Poland)
Ivanova Svitlana	Assoc. Prof. PhD
Kvitka Sergiy	Full Prof. Dr.
Kravchenko Bohdan	Full Prof. Dr. (Kyrgyz Republic)
Kravchenko Viktor	Full Prof. PhD
Krushelnytska Taisiia	Full Prof. Dr.
Kuznecoviene Jolanta	Full Prof. Dr. (Lithuania)
Lypovska Natalia	Full Prof. Dr.
Mamatova Tetiana	Full Prof. Dr.
Matveieva Olha	Assoc. Prof. PhD
Molokanova Valentyna	Full Prof. Dr.
Nabaz Nawzad Abdullah	Dr. (Iraq)
Prokopenko Leonid	Full Prof. Dr.
Ruzhevichus Yuzas	Full Prof. Dr. (Lithuania)
Serafinas Dalius	Full Prof. Dr. (Lithuania)
Starushenko Halyna	Full. Prof. PhD
Sorokina Liudmyla	Assoc. Prof. PhD.
Sorokina Natalia	Assoc. Prof. Dr.
Tarasenko Tetiana	Assoc. Prof. Dr.
Chykarenko Iryna	Full Prof., Dr.
Shpektorenko Igor	Full Prof., Dr.

Editorial office

Editor in Chief: Kvitka Sergiy
Deputies Chief Editor: Ivanova Svitlana, Sorokina Natalia,
Shpektorenko Igor
Editor: Mazur Oleksandr

Contacts:

+38(050)258-83-86; +38(097)269-55-13
aspects.dnipro@gmail.com
www.aspects.org.ua

Зміст

- C. 5
Галина Старушенко
Цифрові методи і моделі оптимізації публічно-управлінських рішень: узагальнення моделі логістичних витрат Харріса – Уілсона
- C. 16
Леонід Прокопенко, Юлія Варушка
Становлення та розвиток адвокатури в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст.
- C. 23
Сергій Квітка, Наталія Гусаревич
Застосування технології виборчого блокчейну в системі цифрового голосування
- C. 31
Ярослав Парфьонов
Публічна адміністрація як суб'єкт реформування пенсійної системи України в умовах трансформаційних змін
- C. 41
Станіслав Ларін
Публічне управління захистом національних цінностей в Україні: виклики та загрози
- C. 51
Анастасія Сайферс
Міжнародний досвід управління сферою освіти в умовах глобальних викликів
- C. 61
Олександр Мазур
Доступ до застарілого вмісту вебсайтів органів публічного управління України

Contents

- P. 5
Halyna Starushenko
Digital Methods and Models of Optimization of Public Management Decisions: Generalization of the Harris-Wilson Logistics Costs Mode
- P. 16
Leonid Prokopenko, Yuliya Varushka
The Formation and Development of the Legal Profession in Ukraine in the Second Half of the 19th - at the Beginning of the 20th Century
- P. 23
Sergiy Kvitka, Nataliia Gusarevych
Application of Electoral Blockchain Technology in the Digital Voting System
- P. 31
Yaroslav Parfonov
Public Administration as a Subject of the Reform of the Pension System of Ukraine in the Conditions of Transformational Changes
- P. 41
Stanislav Larin
Public Management of the Protection of National Values in Ukraine: Challenges and Threats
- P. 51
Anastasia Cyphers
International Experience in Education Management under Global Challenges
- P. 61
Oleksandr Mazur
Access to Outdated Content of Public Authorities Websites of Ukraine



Digital Methods and Models of Optimization of Public Management Decisions: Generalization of the Harris-Wilson Logistics Costs Model

UDC: 35:3.077.6:004.9:164

DOI: 10.15421/152207

Starushenko Halyna**Ph.D., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0003-4331-4723>, gsgalastar@gmail.com
Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine)**

Abstract

Optimizing the costs of public administration remains one of the urgent problems of the modern development of the Ukrainian state and local self-government. Logistics studies the organization, planning, control and regulation of the movement of material and accompanying information flows in space and time from their initial resource to the final consumer in order to reduce total costs. The logistics system is a complex of elements that are in certain relationships and connections with each other and form a certain integrity focused on flow management.

The task of the logistics system is to ensure the supply of the necessary goods and services at the right time, in the right place, in the right quality and in the right quantity to those consumers who need these goods, subject to the minimization of total costs. It was determined that inventory management is a set of models and methods designed to optimize inventory, i.e. resources that are in storage and designed to meet consumer demand for these resources.

The purpose of this study is to determine the possibilities of using the logistic cost optimization model in the work of public administration bodies. On the basis of the Harris-Wilson stock management model, a generalized model for calculating the optimal order size with variable organizational costs and costs for storing the stock of goods was developed, where the optimality criterion is the minimization of the total costs of the enterprise. A digital model of logistics cost optimization was built and an algorithm for its practical use was provided using the Maple 18 mathematical editor.

Keywords: logistics, logistics costs, inventory management, Harris-Wilson model, digital optimization model, variable organizational costs, variable costs for storing inventory

Citation: Starushenko, H. (2022). Digital Methods and Models of Optimization of Public Management Decisions: Generalization of the Harris-Wilson Logistics Costs Model. *Public Administration Aspects*, 10(2), 5-15. <https://doi.org/10.15421/152207>

Цифрові методи і моделі оптимізації публічно-управлінських рішень: узагальнення моделі логістичних витрат Харріса – Уілсона

Старушенко Галина**Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна)**

Анотація

Оптимізація витрат органів публічного управління залишається однією з актуальних проблем сучасного розвитку української держави та місцевого самоврядування. Логістика вивчає організацію, планування, контроль і регулювання руху матеріальних та супутніх їм інформаційних потоків у просторі та часі від їх початкового ресурсу до кінцевого споживача з метою зниження сукупних витрат. Логістична система являє собою комплекс елементів, які перебувають у певних відносинах і зв'язках між собою й утворюють певну цілісність, орієнтовану на управління потоками.

Завданням логістичної системи є забезпечення поставок необхідних товарів та послуг у потрібний час, потрібне місце, необхідної якості та в необхідній кількості тим споживачам, яким ці товари необхідні, за умови мінімізації загальних витрат. Визначено, що управління запасами – комплекс моделей та методів, призначених для оптимізації запасів, тобто ресурсів, які знаходяться на зберіганні та призначені для задоволення попиту споживачів на ці ресурси.

Метою даного дослідження є визначення можливостей використання моделі оптимізації логістичних витрат в роботі органів публічного управління. На основі моделі управління запасами Харріса – Уілсона розроблено узагальнену модель розрахунку оптимального розміру замовлення зі змінними організаційними витратами і витратами на зберігання запасу товару, де критерієм оптимальності є мінімізація сукупних витрат підприємства. Побудовано цифрову модель оптимізації логістичних витрат та надано алгоритм її практичного використання із застосуванням математичного редактора Maple 18.

Ключові слова: логістика, логістичні витрати, управління запасами, модель Харріса – Уілсона, цифрова оптимізаційна модель, змінні організаційні витрати, змінні витрати на зберігання запасу товару

Цитування: Старушенко Г. Цифрові методи і моделі оптимізації публічно-управлінських рішень: узагальнення моделі логістичних витрат Харріса – Уілсона. *Аспекти публічного управління*. 2022. Том 10. №2. С. 5-15. <https://doi.org/10.15421/152207>



Вступ

Логістика складає одну із складових ефективного управління у публічній сфері, оскільки тісно пов'язана з діяльністю як державних органів так і органів місцевого самоврядування. В загальноприйнятому значенні – це наука, що вивчає організацію, планування, контроль і регулювання руху матеріальних та супутніх їм інформаційних потоків у просторі та часі від їх початкового ресурсу до кінцевого споживача з метою зниження сукупних витрат. Логістична система являє собою комплекс елементів, які перебувають у певних відносинах і зв'язках між собою й утворюють певну цілісність, орієнтовану на управління потоками.

Метою роботи логістичної системи є забезпечення поставок необхідних товарів та послуг у потрібний час, потрібне місце, необхідної якості та в необхідній кількості тим споживачам, яким ці товари необхідні, за умови мінімізації загальних витрат.

В якості критеріїв оцінки (показників) ефективності роботи логістичної системи можуть бути використані:

- обсяг логістичних послуг;
- рівень витрат на надання логістичних послуг;
- продуктивність логістичної системи;
- тривалість логістичних циклів;
- рівень невиробничих витрат, втрат та штрафів;
- рівень витрат через надлишок товарних запасів;
- повернення інвестиції в логістичну систему (віддача вкладень у розвиток);
- якість обслуговування споживачів та ін.

Часто використовують комплексні критерії, наприклад, загальні логістичні витрати компанії, що складаються з:

- витрат за виконання логістичних операцій (операційні витрати);
- збитків від логістичних ризиків;
- втрат, пов'язаних з непродуктивними логістичними рішеннями та неякісним логістичним сервісом;
- витрат на логістичне адміністрування та IT-підтримку.

Оптимізація логістичних процесів – процедура, яка дозволяє за рахунок змін параметрів її роботи, зі збереженням при цьому заданого рівня якості обслуговування

споживачів, звести до мінімуму витрати та ризики, скоротити розходи, покращити якість роботи та підвищити конкурентоспроможність підприємства.

З метою оптимізації логістичних процесів доцільним є використання інтегрованого підходу до логістики, що вимагає об'єднання її різних функціональних областей та їх учасників у рамках єдиної логістичної системи. Такий підхід поширюється як на мікроекономічний рівень самого підприємства, так і на весь ланцюжок поставок, і дозволяє усунути конфлікти між функціональними підрозділами підприємства та забезпечити інтегровану взаємодію з логістичними бізнес-партнерами.

Управління запасами – комплекс моделей та методів, призначених для оптимізації запасів, тобто ресурсів, які знаходяться на зберіганні та призначені для задоволення попиту споживачів на ці ресурси.

Задача управління запасами за суттю – оптимізаційна задача, що полягає в мінімізації загальних витрат, пов'язаних зі збереженням на складах підприємств і фірм призначених для продажу запасів сировини, заготовок, готової продукції, напівфабрикатів тощо.

Зміни на сучасному етапі розвитку економіки України, створення значної кількості приватних комерційних організацій, вимоги диверсифікації ризиків, необхідність орієнтуватися на запити споживачів, наявність конкурентів призвели до суттєвої зміни процесу управління, вимагаючи максимальної гнучкості та адаптивності організацій до нових умов господарювання. Контроль попиту, виражена цінова політика, необхідність швидкої зміни асортименту продукції і, як слідство, оптимізація запасів є актуальним завданням у нових умовах сучасного етапу становлення ринкової економіки.

Метою дослідження є визначення можливостей використання моделі управління запасами Харріса – Уілсона в роботі органів публічного управління.

Завданнями, які мають бути вирішені у цьому дослідженні є:

- визначити сутність управління запасами як однієї з найважливіших функцій логістики;



- проаналізувати класичну модель Харріса – Уїлсона;
- визначити обмеження класичної моделі;
- побудувати узагальнену модель розрахунку оптимального розміру замовлення зі змінними організаційними витратами і витратами на зберігання запасу товару;
- на основі узагальненого математичного співвідношення Харріса – Уїлсона розробити цифрову модель оптимізації логістичних витрат.

Огляд досліджень і публікацій.

Посилена увага науковців щодо теоретичних основ логістики та її використання в управлінні розпочалася з середини 50-тих років минулого століття, коли були сформульовані близькі до сучасного визначення, терміни, категорії і концепції логістики (Ларіна, 2005, с. 17).

В сучасній теорії логістики дослідники приділяють значну увагу питанням оптимізації функціонування логістичних систем з точки зору мінімізації загальних витрат для виробників і споживачів та розробці відповідних моделей і методів логістичної координації.

Так, у статті Т. Данько та А. Беломитцевої (2011) розглянуто п'ять основних логістичних моделей, які можуть застосовуватися для підвищення ефективності управління каналом розподілу:

- модель симуляції;
- динамічна логістична модель для оптимальної доставки;
- змішана модель транспортування та вартості запасів;
- логістична блочна модель;
- модель SCOR.

Виявлені та проаналізовані переваги й недоліки цих моделей, визначені умови та ситуації, в яких є доцільним їх використання.

В монографії Р. Ларіна (2004) висвітлені теоретичні та методологічні аспекти формування регіональних ринків як основи регіональних логістичних систем. Наведено характеристику й особливості регіональної логістики та розкриті передумови її розвитку. Викладені підходи до моделювання регіональної логістичної системи, встановлені фактори, що обумовлюють її стійкість і надійність. Визначено методологію

оцінки результативності функціонування регіональної логістичної системи та описано модель оптимізації логістичної збутової системи регіонів. Опрацьовані питання управління регіональними логістичними системами та розглянуті стратегії їх комплексного розвитку.

Стаття Я. Санько та Д. Григорової (2011) присвячена вивченню основних видів моделей управління запасами, характеристиці їх сильних та слабких сторін. Досліджено формування витратної частини логістичної системи при визначенні цінової політики підприємства. Наведено математичну модель визначення доходів підприємства з урахуванням витрат на утримання запасів, яка дасть можливість підприємству ефективніше управляти товарними запасами в умовах ринкового середовища, що на рівні оперативного управління виразиться в систематизації залишків товарних запасів, можливості їх планування, контролю й аналізу.

В роботі Я. Чорнорот (2015) розроблена базова модель управління запасами з використанням математичного апарату теорії комплексних чисел. Проведено аналіз отриманих результатів у випадках, якщо розмір заказу дорівнює оптимальному; об'єм заказу менше оптимального; об'єм заказу перевищує оптимальний.

Проблемні питання щодо практичного застосування моделі оптимального розміру замовлення Харріса – Уїлсона розглянуто в статті С. Архіпова (2012); запропоновані шляхи подолання обмежень, пов'язаних з умовами її використання. Отримана модифікована формула дозволяє обґрунтувати можливість створення рівня запасу (розміру замовлення), відмінного від розрахованого за співвідношенням Харріса – Уїлсона, без істотної зміни рівня загальних витрат.

В статті В. Хаврука (2012) проведено аналіз і порівняння основних систем управління запасами, надано оцінку їх недоліків та переваг. Визначено перевагу системи з фіксованим розміром замовлення перед системою з фіксованим інтервалом часу між замовленнями за рахунок скорочення площ, займаних запасами, що приводить до економії на витратах по зберіганню запасів на складі.



В публікаціях О. Черепи (2007; 2010а; 2010b) розглядаються питання управління матеріально-технічними запасами із застосуванням логістичних моделей з метою мінімізації витрат і забезпечення одержання прибутку, ефективної життєдіяльності та сталого розвитку підприємств у ринкових умовах господарювання.

В монографії В. Перебийніс та Я. Дроботя (2012) запропонована трирівнева система управління матеріальними запасами підприємств, надано пропозиції щодо вдосконалення формування оцінки ефективності логістичного управління запасами, обґрунтована сукупність стратегій логістичного управління запасами зерна, які включають стратегію обережності, стратегію додаткового резерву, стратегію частини від попиту, стратегію «точно вчасно» та стратегію обмежуючих чинників.

В дослідженні В. Різника (2015) виділені три основні концепції рівня запасів: максимізації, оптимізації, мінімізації. Наведені найбільш розповсюджені системи управління запасами: з фіксованою величиною замовлення та з фіксованим інтервалом часу між замовленнями. Розглянуті гібридні системи: система зі встановленою періодичністю поповнення запасів до встановленого рівня; система «мінімум-максимум»; оперативного управління; опціонального поповнення; система з необов'язковим поповненням; одно- та двохбункерна системи; японська концепція «точно в строк». Підкреслюється важливість правильної організації інфраструктури господарства, що передбачає раціональне використання запасів, контроль за їх формуванням та ефективний підбір і розстановку кваліфікованих фахівців з питань матеріально-технічного забезпечення.

Сутність управління запасами.

За господарчих потреб організації та підприємства часто роблять різні запаси ресурсів: зберігаються сировина, заготівлі, готова продукція, призначена для продажу тощо. Створення запасів обумовлено:

- змінним у часі характером попиту на матеріальні ресурси (сировину, готову продукцію);
- невідповідністю обсягу й інтенсивності попиту потужностям виробництва;

- територіальною віддаленістю виробників (постачальників) від потенційних споживачів;

- сезонним характером попиту;
- інфляційними ризиками;
- можливістю отримати оптові знижки від постачальників при придбанні великої партії товару та ін.

Запасів матеріальних ресурсів не повинно бути ні забагато, ні занадто мало. У першому випадку виникають невиправдані витрати на зберігання, на амортизацію товару. У другому випадку може виявитися, що на складі не буде в достатній кількості потрібного товару; крім того, замала кількість запасів потребує їх частого поповнення, що також приводить до витрат.

Управління запасами полягає в тому, щоб уникнути обох граничних випадків і зробити загальні витрати якомога меншими.

Управління запасами – одна з найважливіших функцій логістики, яка передбачає за умови мінімізації загальних витрат вирішення таких оптимізаційних завдань:

- визначення оптимального рівня загального запасу матеріальних ресурсів;
- визначення оптимального розміру партії товару, необхідного для поповнення запасу (і відповідно – періодичності замовлень, тобто оптимального числа поставок товару за фіксовану одиницю часу).

Класична модель розрахунку оптимального розміру замовлення Харріса – Уілсона.

Існує значна кількість моделей управління запасами, серед яких можна виділити такі основні:

- однопродуктова статична модель;
- однопродуктова статична модель, яка передбачає дефіцит;
- модель із поступовим поповненням запасів;
- модель із поступовим поповненням запасів, яка припускає дефіцит;
- модель із фіксованим розміром замовлення;
- модель із фіксованою періодичністю замовлення;
- модель, яка враховує кількісні знижки.

Базовою моделлю управління запасами є модель Харріса – Уілсона (Harris – Wilson)



(Harris, 1913; Wilson, 1934), яку ще називають моделлю EOQ – Economic Order Quantity, або основною чи класичною моделлю.

За основною моделлю зв'язок між кількістю одиниць товару на складі Q і часом t описує функція зміни запасу:

- якщо на товар є попит, то функція зміни запасу $Q = Q(t)$ убиває;
- якщо товар завозиться на склад, то ця функція зростає.

За припущеннями моделі, є один вид товару і поповнення його запасу відбувається миттєво.

При зроблених припущеннях графік функції зміни запасу складається з повторюваних циклів поповнення запасу між двома сусідніми дефіцитами; вертикальні відрізки відповідають миттєвому поповненню запасу (рис. 1).

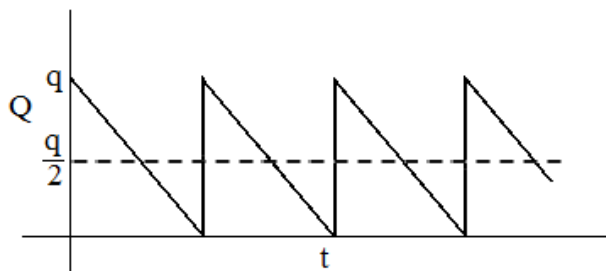


Рис. 1. Графік функції зміни запасу

Сукупні витрати C , пов'язані із запасами, можна розділити на три частини:

1. Вартість товару C_c .
2. Витрати на виконання замовлень (організаційні витрати) C_s , тобто витрати, пов'язані з оформленням товару, його доставкою, розвантаженням тощо.
3. Витрати на зберігання запасу на складі C_h протягом певного періоду часу (рік, квартал тощо), тобто витрати на оренду складу, амортизацію в процесі зберігання і т. ін.

Отже,

$$C = C_c + C_s + C_h \quad (1)$$

В статті (Harris, 1913) Ф. Харріс розглядає пов'язані із запасами сукупні (загальні) витрати C у вигляді суми постійних C_f і змінних C_v витрат впродовж деякого періоду (року), тобто:

$$C = C_f + C_v \quad (2)$$

Постійними витратами є вартість річного об'єму товару (запасів):

$$C_f = C_c \quad (3)$$

До змінних витрат відносяться організаційні витрати (пов'язані з розміщенням замовлення) та витрати на зберіганням запасу:

$$C_v = C_s + C_h \quad (4)$$

При побудові основної моделі за критерій оптимальності приймається умова мінімізації функції сумарних витрат C . Очевидно, що постійні витрати C_f не впливають на мінімум функції сумарних витрат C . Отже, критерій оптимальності моделі Харріса – Уілсона записується у вигляді:

$$C_v \rightarrow \min \quad (5)$$

або

$$C_s + C_h \rightarrow \min \quad (5')$$

На рис. 2 схематично представлені графіки функцій витрат C_s і C_h , а також сумарні витрати C_v залежно від розміру замовлення (Harris, 1913).

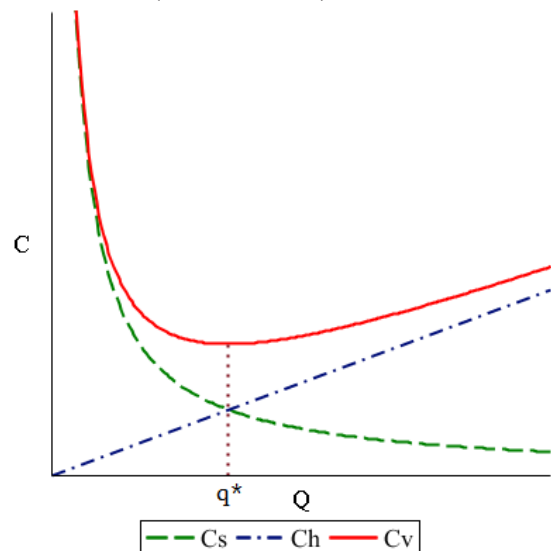


Рис. 2. Схематична ілюстрація залежності рівня витрат при управлінні запасами від розміру замовлення



Як видно з рис. 2:

- організаційні витрати зі збільшенням розміру замовлення зменшуються за гіперболічною залежністю (крива C_s);
- витрати на зберігання партії поставки зростають прямо пропорційно до розміру замовлення (пряма лінія C_h);
- крива загальних витрат (крива C_v) – увігнута, що свідчить про наявність мінімуму, який відповідає оптимальній партії товару q^* .

Щоб отримати аналітичне співвідношення оптимального розміру партії товару q^* , розглянемо основні величини і припущення щодо них, прийняті в рамках EOQ-моделі.

Як одиницю вимірювання коштів надалі будемо використовувати умовні одиниці (у. о. – це можуть бути гривні, долари і т. п.); як одиницю вимірювання часу – рік (хоча можна було б взяти місяць, квартал і т. д.).

Приймемо такі позначення:

- ціна одиниці товару – c (у. о.). Ціна постійна для одного виду товару;
- інтенсивність попиту – d одиниць товару в рік. Попит є постійним і безперервним;
- організаційні витрати – s (у. о.) за одну партію товару. Організаційні витрати не залежать від розміру поставки, тобто від кількості одиниць товару в одній партії;
- витрати на зберігання запасу – h (у. о.) на одиницю товару в рік. Ці витрати є постійними;

- розмір однієї партії товару є постійним – q одиниць. Партія надходить миттєво в той момент, коли виникає дефіцит, тобто коли запас на складі стає рівним нулю.

Параметри c , d , s , h – задані. З математичної точки зору задача управління запасами полягає у знаходженні невідомого параметра q таким чином, щоб мінімізувати загальні витрати C , що визначаються формулою (1).

Для розв'язку сформульованої задачі слід виразити ці витрати C через параметри c , d , s , h , q .

В рамках моделі, що розглядається, маємо:

- оскільки річна інтенсивність попиту дорівнює d , а ціна одиниці товару – c , то загальна вартість товару на рік становитиме $c \cdot d$;
- так як в одній партії q одиниць товару, а річний попит дорівнює d , то число поставок буде $\frac{d}{q}$.

Протягом $\frac{d}{q}$ року організаційні витрати дорівнюють $\frac{d}{q} \cdot s$;

- середній рівень запасу дорівнює відношенню площі під графіком за цикл до тривалості циклу. Цей середній рівень дорівнює $\frac{q}{2}$ (на рис. 1 позначений пунктиром).

Оскільки річні витрати на зберігання одиниці товару дорівнюють h , то загальні витрати на зберігання складають $\frac{q}{2} \cdot h$.

Таким чином, у силу співвідношення (1) загальні витрати C обчислюються за формулою:

$$C = cd + \frac{sd}{q} + \frac{qh}{2}, \quad (6)$$

де параметри c , d , s , h вважаються відомими.

Потрібно знайти таке значення q^* , при якому функція $C = C(q)$ (6) приймає найменше значення на множині $q > 0$:

$$\begin{cases} C = cd + \frac{sd}{q} + \frac{qh}{2} \rightarrow \min; \\ q > 0. \end{cases} \quad (7)$$

З математичної точки зору задача (7) представляє собою задачу нелінійного програмування з обмеженням у вигляді нерівності.

Для знаходження точки q^* мінімуму функції $C = C(q)$ (6) знайдемо її

похідну $\frac{dC}{dq}$:

$$C'(q) = -\frac{sd}{q^2} + \frac{h}{2}. \quad (8)$$



Приврівнюючи $C'(q)$ нулю в силу необхідної умови екстремуму функції однієї змінної, отримуємо співвідношення

$$\frac{sd}{q^2} = \frac{h}{2}, \quad (9)$$

з якого визначається q^* :

$$q^* = \sqrt{\frac{2sd}{h}}. \quad (10)$$

Формула (10) представляє собою аналітичне співвідношення для обчислення оптимального розміру партії товару і називається формулою оптимального запасу, або формулою Харріса – Уілсона.

Знайшовши оптимальний розмір замовлення q^* , можна визначити:

1. Оптимальну кількість поставок товару за рік n^* :

$$n^* = \frac{d}{q^*}. \quad (11)$$

2. Відповідну тривалість циклу зміни запасу t^* :

$$t^* = \frac{365}{n^*}. \quad (12)$$

Обмеження моделі Харріса – Уілсона

Формула класичної моделі (10) виведена при низці припущень і описує деяку ідеалізовану систему та умови, не здійснені в реальному житті.

Обмеження моделі Харріса – Уілсона детально описані в книзі (Lambert, Stock, Ellram, 1998, с. 125–126):

- рівень попиту на товар постійний впродовж усього планового періоду;
- час виконання замовлення постійний;
- витрати на розміщення замовлення (організаційні витрати) постійні;
- витрати на транспортування заказу постійні;
- попит споживачів задовольняється в повному обсязі;
- транзитні запаси відсутні;
- запас лише одного виду продукції;

- діапазон планування необмежений;
- фінансові ресурси необмежені.

Також в статті (Wilson, 1934) підкреслюється, що модель EOQ розроблена як практичний інструмент, який слід осмислено використовувати.

На ряд обмежень моделі при її практичному використанні вказує і автор публікації (Архіпов, 2012); зокрема:

- за моделлю може бути отримане неціле значення оптимального розміру партії товару, яке, зрозуміло, не можна використовувати «механічно»;
- розраховане значення кількості замовлень теж може виявитися нецілим числом;
- можливі обмеження, продиктовані умовами поставки (наприклад, по 100, 200, 300 од. і т. ін.);
- можливі обмеження, пов'язані з бюджетом підприємства.

У цьому зв'язку доцільним є поширення моделі Харріса – Уілсона на більш загальні випадки вихідних даних задачі.

Узагальнена модель розрахунку оптимального розміру замовлення зі змінними організаційними витратами і витратами на зберігання запасу товару.

При побудові основної моделі передбачалося, що організаційні витрати s і витрати на зберігання запасу товару h постійні, тобто не залежать від розміру поставки q (кількості одиниць товару в одній партії).

Узагальнимо далі основну модель на випадок, коли організаційні витрати і витрати на зберігання запасу товару залежать від розміру поставки, тобто

$$s = s(q); \quad h = h(q). \quad (13)$$

Отже, вираз (6) функції загальних витрат $C = C(q)$ перетвориться таким чином:

$$C(q) = cd + \frac{ds(q)}{q} + \frac{qh(q)}{2}. \quad (14)$$



Тоді співвідношення для похідної функції $C(q)$ набуде вигляд:

$$C'(q) = d \frac{s'(q) \cdot q - s(q)}{q^2} + \frac{h(q) + qh'(q)}{2} = \frac{ds'(q)}{q} - \frac{ds(q)}{q^2} + \frac{h(q)}{2} + \frac{qh'(q)}{2}. \quad (15)$$

Необхідна умова екстремуму функції $C(q)$: $C'(q)=0$ (16)
для визначення критичних точок приводить до алгебраїчного рівняння

$$\frac{ds'(q)}{q} - \frac{ds(q)}{q^2} + \frac{h(q)}{2} + \frac{qh'(q)}{2} = 0, \quad (17)$$

яке залежно від виду функцій $s = s(q)$ і $h = h(q)$, що входять до нього, може бути розв'язано точно або приблизно, наприклад, чисельними методами або графічним способом.

Після визначення із співвідношення (17) оптимального розміру партії товару q^* можуть бути знайдені оптимальне число поставок товару за рік n^* , тривалість циклу зміни запасу t^* і значення функції загальних витрат відповідно за формулами (11), (12), (14).

Цифрова модель оптимізації логістичних витрат

Як приклад, розглянемо задачу управління запасами за таких умов:

- інтенсивність рівномірного попиту d становить 800 одиниць товару на рік;
- організаційні витрати s (у. о.) та витрати на зберігання запасу h (у. о.) залежать від розміру поставки (тобто від кількості одиниць товару в одній партії q) і описуються відповідно співвідношеннями:

$$s(q) = \frac{2}{(\sqrt{q} + 1)^2}; \quad h(q) = \frac{\ln(q + \ln q)}{55}; \quad (18)$$

- ціна товару c складає 7 (у. о.).

В даному випадку вираз для функції загальних витрат (14) приймає вигляд:

$$C(q) = 7 \cdot 800 + \frac{800 \cdot 2}{q \cdot (\sqrt{q} + 1)^2} + \frac{q \cdot \ln(q + \ln q)}{2 \cdot 55} = 5600 + \frac{1600}{q(\sqrt{q} + 1)^2} + \frac{q \ln(q + \ln q)}{110}. \quad (19)$$

Далі всі аналітичні перетворення та числові розрахунки виконані в математичному редакторі Maple 18.

Використовуємо необхідну умову екстремуму функції однієї змінної $C'(q)=0$ для визначення критичних точок. Для цього знаходимо першу похідну функції $C(q)$ (19) (рис. 3) та здійснюємо її елементарні перетворення (рис. 4).

```
> 5600 + 1600 / (q * (sqrt(q) + 1)^2) + q * ln(q + ln(q)) / 110
> diff(5600 + 1600 / (q * (sqrt(q) + 1)^2) + (1/110) * q * ln(q + ln(q)), q);
- 1600 / (q^2 * (sqrt(q) + 1)^2) - 1600 / (q^3/2 * (sqrt(q) + 1)^3) + 1/110 * ln(q + ln(q)) + 1/110 * q * (1 + 1/q) / (q + ln(q))
```

Рис. 3. Обчислення першої похідної функції $C(q)$ в математичному редакторі Maple 18



```

> -1600/(q^2*(sqrt(q)+1)^2) - 1600/(q^(3/2)*(sqrt(q)+1)^3) + 1/110*ln(q+ln(q)) + 1/110*q*(1+1/q)
> simplify(-1600/(q^2*(sqrt(q)+1)^2) - 1600/(q^(3/2)*(sqrt(q)+1)^3) + (1/110)*ln(q+ln(q)) + (1/110)*q*(1+1/q)/(q+ln(q)), 'size');
-1600/(q^2*(sqrt(q)+1)^2) - 1600/(q^(3/2)*(sqrt(q)+1)^3) + 1/110*ln(q+ln(q)) + (q+1)/(110*q+110*ln(q))

```

Рис. 4. Операція перетворення похідної $C'(q)$

Прирівнюємо нулю отриманий вираз $C'(q)$ і розв'язуємо трансцендентне рівняння (рис. 5).

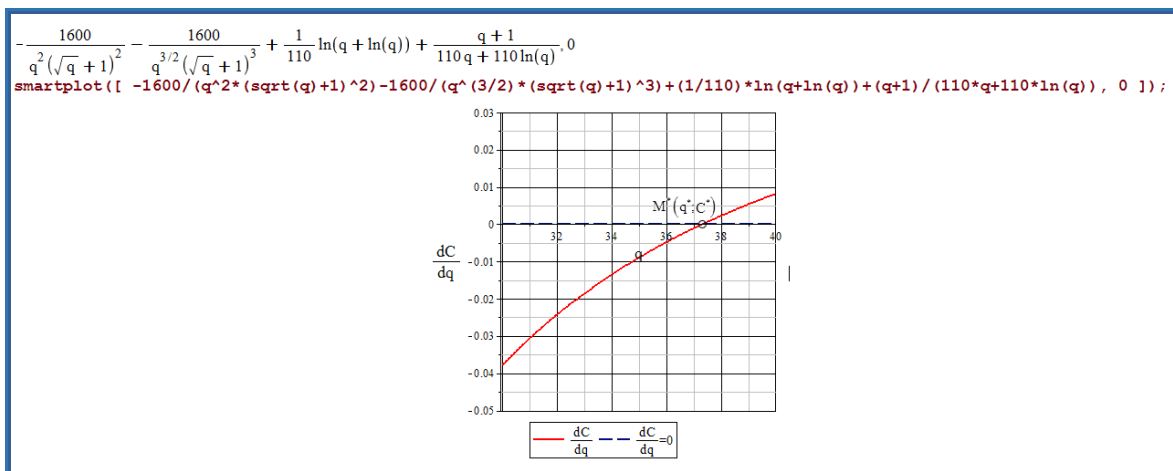
```

> -1600/(q^2*(sqrt(q)+1)^2) - 1600/(q^(3/2)*(sqrt(q)+1)^3) + 1/110*ln(q+ln(q)) + (q+1)/(110*q+110*ln(q))
> fsolve(-1600/(q^2*(sqrt(q)+1)^2) - 1600/(q^(3/2)*(sqrt(q)+1)^3) + (1/110)*ln(q+ln(q)) + (q+1)/(110*q+110*ln(q)), 0);
37.32260396

```

Рис. 5. Розв'язок трансцендентного рівняння $C'(q) = 0$

Відмітимо, що рівняння $C'(q) = 0$ можна було б розв'язати графічним способом (рис. 6).

Рис. 6. Графічним розв'язок рівняння $C'(q) = 0$

З рис. 6 отримуємо, що при $q \geq 1$ функція $C=C(q)$ має одну критичну точку $M^*(q^*;C^*)$, абсциса якої, округлена до цілого, приймає значення: $q^*=37$.

При переході через критичну точку $M^*(q^*;C^*)$ похідна функції $C=C(q)$ змінює свій знак з «мінуса» на «плюс». А це в силу достатньої умови екстремуму функції однієї змінної означає, що функція загальних витрат $C=C(q)$ (14) має в критичній точці $M^*(q^*;C^*)$ екстремум – мінімум.

Знаходимо при $q=q^*$ значення (рис. 7):

- функції загальних витрат (14) $C(q^*)$;
- оптимального числа поставок товару за рік n^* (11);
- тривалості циклу зміни запасу t^* (12).

```
> q := 37;
q := 37
> C := evalf(5600 + 1600 / (q * (sqrt(q) + 1)^2) + q * ln(q + ln(q)) / 110);
C := 5602.107914
> n := evalf(800 / q);
n := 21.62162162
> t := evalf(365 / n);
t := 16.88125000
```

Рис. 7. Обчислення оптимальних значень функції загальних витрат, числа поставок товару за рік та тривалості циклу зміни запасу

Висновки

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин у всіх сферах господарювання спостерігається конкуренція суб'єктів ринку, що зумовлює пошук ефективних методів управління запасами.

На сьогоднішній день все більшої актуальності набувають питання забезпечення логістичних процесів взаємодії між підприємствами-виробниками та споживачами, посередниками, складами та транспортною мережею. У процесі господарської діяльності підприємства конкурують один з одним в логістичних підходах, прагнучі підвищення якості доставки продукції, покращення обслуговування споживачів – причому з мінімальними витратами. Найважливішою умовою тут є вимоги щодо зниження витрат на складування запасів, їх транспортування та своєчасне поповнення.

Методи логістики виступають одним із надійних інструментів для підвищення конкурентоспроможності підприємств на товарних ринках, оскільки саме скорочення витрат на транспортно-складські операції багато в чому визначає лідерство підприємства у системі ринкових відносин.

Таким чином, управління запасами є

одним із найважливіших процесів, який має постійно оптимізуватися відповідно до конкретних умов та ретельно контролюватися, – для максимально ефективного створення запасів, їх витрат та поповнення і, як слідство, мінімізації витрат підприємства.

Для оптимізації управління запасами ефективною є модель Харріса – Уілсона, де цільовою функцією є сукупні (загальні) витрати за умови їх мінімізації. Визначено економічний зміст моделі та надано її математичну трактовку як оптимізаційної задачі нелінійного програмування. Проаналізовано припущення й обмеження моделі Харріса – Уілсона.

На підставі EOQ-моделі управління запасами розроблено узагальнену модель розрахунку оптимального розміру замовлення зі змінними організаційними витратами і витратами на зберігання запасу товару, де критерієм оптимізації є мінімізація загальних очікуваних витрат підприємства.

Розроблено узагальнену цифрову модель оптимізації логістичних витрат та надано із застосуванням математичного редактора Maple 18 алгоритм її практичного використання для мінімізації витрат органів публічного управління.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Архіпов, С. (2012). Модифікація моделі управління запасами Харріса-Уілсона. *Економіст*, 1, 59–62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2012_1_15.
- Данько, Т. В., & Беломитцева А. А. (2011). Сучасні підходи до використання логістичних моделей при діагностиці каналу розподілу. *Вісн. Нац. техн. ун-ту «ХПІ». Темат. вип. «Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства»*, 38, 19–24.



- Ларіна, Р. Р. (2004). *Регіональні логістичні системи (формування, управління та стратегія розвитку* : монографія. Донецьк : «ВИК». 372 с.
- Ларіна, Р. Р. (2005). *Теоретико-методологічні основи формування регіональних логістичних систем* : дис... д-ра екон. наук : 08.10.01 / Ларіна Р. Р. Донецьк. 490 с.
- Перебийніс, В. І., & Дроботя Я. А. (2012). *Логістичне управління запасами на підприємствах* : монографія. Полтава : ПУЕТ. 279 с.
- Різник, В. В. (2015). Теоретичні аспекти управління виробничими запасами підприємства. *Економічний вісник університету*, 24 (1), 50–56.
- Санько, Я. В., & Григорова Д. В. (2011). Щодо формування витратної частини логістичної системи при визначенні цінової політики підприємства. *Науково-технічний збірник*, 101, 311–316.
- Хаврук, В. А. (2012). Аналіз систем управління запасами. *Вестник НТУ*, 26, 313–324.
- Череп, А. Г. (2007). Управление моделями запасов на предприятии. *Бизнес-Информ*, 1-2, 68–72.
- Череп, О. Г. (2010а). Удосконалення оптимізації витрат на складування матеріально-технічних запасів на підприємствах. *Формування ринкових відносин в Україні*, 6 (109), 163–166.
- Череп, О. Г. (2010b). Удосконалення управління логістичною системою. *Формування ринкових відносин в Україні*, 3 (106), 27–30.
- Чорнорот, Я. О. (2015). Побудова базової моделі управління запасами з використанням теорії комплексних чисел. *Наук. вісник Херсонського держ. ун-ту*, 11, 164–166.
- Harris, F. W. (1913). How many parts to make at once. *The magazine of management*, 10(2), 135–136, 152.
- Lambert, D. M., Stock J. R., & Ellram L. M. (1998). *Fundamentals of Logistics Management*. Boston: McGraw-Hill, 611 p.
- Wilson, R. H. (1934). A scientific routine for stock control. *Harvard Business Review*, 13(1), 116–128.

REFERENCES

- Arkipov, S. (2012). A modification of the Harris-Wilson inventory management model. *Economist*, 1, 59–62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2012_1_15.
- Cherep, A. G. (2007). Management of inventory models at the enterprise. *Business-Inform*, 1-2, 68–72.
- Cherep, O. G. (2010). Improvement of cost optimization for storage of material and technical stocks at enterprises. *Formation of market relations in Ukraine*, 6 (109), 163–166.
- Cherep, O. G. (2010). Improvement of logistics system management. *Formation of market relations in Ukraine*, 3 (106), 27–30.
- Chornorot, Ya. O. (2015). Building a basic inventory management model using the theory of complex numbers. *Science Herald of the Kherson State. Univ.*, 11, 164–166.
- Danko, T. V., & Belomytseva A. A. (2011). Modern approaches to the use of logistic models in the diagnosis of the distribution channel. *Bulletin of the National technical KhPI University. Thematic issue*, 38, 19–24.
- Harris, F. W. (1913). How many parts to make at once. *The magazine of management*, 10(2), 135–136, 152.
- Havruk, V. A. (2012). Analysis of inventory management systems. *Bulletin of NTU*, 26, 313–324.
- Lambert, D. M., Stock J. R., & Ellram L. M. (1998). *Fundamentals of Logistics Management*. Boston : McGraw-Hill, 611 p.
- Larina, R. R. (2004). *Regional logistics systems (formation, management and development strategy)*: monograph. Donetsk: "VYK". 372 p.
- Larina, R. R. (2005). *Theoretical and methodological foundations of the formation of regional logistics systems: dissertation... Dr. Econ. Sciences: 08.10.01 / Larina R. R. Donetsk. 490 p.*
- Perebijnis, V. I., & Drobotya Ya. A. (2012). *Logistics management of stocks at enterprises*: monograph. Poltava: PUET. 279 p.
- Riznyk, V. V. (2015). Theoretical aspects of enterprise inventory management. *Economic Bulletin of the University*, 24 (1), 50–56.
- Sanko Ya. V., & Grigorova D. V. (2011). Regarding the formation of the cost part of the logistics system when determining the price policy of the enterprise. *Scientific and technical collection*, 101, 311–316.
- Wilson, R. H. (1934). A scientific routine for stock control. *Harvard Business Review*, 13(1), 116–128.



The Formation and Development of the Legal Profession in Ukraine in the Second Half of the 19th - at the Beginning of the 20th Century

UDC: 347.965(477)«18/19»

DOI: 10.15421/152208

Prokopenko Leonid

Dr.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0001-8743-1054>, l.l.prokopenko@ukr.net

Varushka Yuliya

Ph.D. Student, <https://orcid.org/0000-0001-8928-9848>, Varushka1991@ukr.net

Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine)

Abstract

The article analyzes the process of establishment and development of the legal profession in Ukraine in the second half of the 19th century and the beginning of the 20th century. It is emphasized that in the development of the modern Ukrainian legal profession, bringing all spheres of legal activity into compliance with European standards, taking into account the previous experience of its activity, in particular practice, is also of great importance. formation of the bar during the judicial reform of 1864.

It was noted that the judicial reform of 1864 was the most consistent of all bourgeois reforms of the 60s and 70s of the 19th centuries in Russia. It fundamentally changed the entire justice system of the Russian Empire, which included Transdnipr Ukraine at that time. It is emphasized that in the course of the reform, a jury trial, peace courts, public, adversarial and oral proceedings were introduced, and the Ukrainian bar (jury attorneys) was organized and legislated as a special legal institution.

The content of the second section of Chapter IX "Establishment of judicial institutions", which determined the legal status of sworn attorneys, requirements for them, in particular, the presence of legal education and practical training for at least five years, was considered in detail. The conditions under which persons could not be admitted to the sworn bar and the restrictions imposed on sworn attorneys were also characterized. It was noted that the establishment of the bar was based on the principles of professionalism, independence, self-government, combining the functions of legal defense and legal representation in the activities of lawyers, etc.

A significant place is devoted to the coverage of the legal status of private attorneys, which was regulated by the "Rules on persons who have the right to be private attorneys in court cases" dated May 25, 1874. The institute of assistant attorneys' assistants, founded during the judicial reform of 1864, is also characterized.

The system of judicial institutions that developed during the reform, in particular district courts and court chambers, in the districts of which self-governing bodies of lawyers were created, is considered. The activities of bodies of legal self-government - councils of sworn attorneys, and their powers - are analyzed. In this regard, the principles of the organization and activity of the bar are highlighted.

Keywords: Judicial reform of 1864, Establishment of judicial institutions, sworn attorney, board of sworn attorneys, private attorney, assistant sworn attorney, attorney

Citation: Prokopenko, L., & Varushka, Yu. (2022). The Formation and Development of the Legal Profession in Ukraine in the Second Half of the 19th - at the Beginning of the 20th Century. *Public Administration Aspects*, 10(2), 16-22. <https://doi.org/10.15421/152208>

Становлення та розвиток адвокатури в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст.

Прокопенко Леонід, Варушка Юлія

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна)

Анотація

У статті проаналізовано процес становлення та розвитку адвокатури в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. Підкреслено, що у розбудові сучасної української адвокатури, приведенні всіх сфер юридичної діяльності у відповідність до європейських стандартів непересічне значення має також урахування попереднього досвіду її діяльності, зокрема практики становлення адвокатури в ході судової реформи 1864 р.

Означено, що судова реформа 1864 р. була найбільш послідовною з усіх буржуазних реформ 60-70-х рр. XIX ст. в Росії. вона докорінно змінила всю систему правосуддя Російської імперії, в складі якої того часу була і Наддніпрянська Україна. Підкреслено, що в ході реформи були запроваджені суд присяжних, мирові суди, гласний, змагальний і усний процес, а українська адвокатура (присяжні повірені) була організаційно оформлена й законодавчо закріплена як особливий правовий інститут.

Детально розглянуто зміст другого розділу глави IX «Установлення судових установ», в якому визначався правовий статус присяжних повірених, вимоги до них, зокрема наявність юридичної освіти та практичної підготовки не менше п'яти років. Охарактеризовано також умови, за яких особи не могли бути допущені до присяжної адвокатури, та обмеження, які накладалися на присяжних повірених. Відзначено, що створення адвокатури відбувалося на засадах професійності, незалежності, самоврядності, поєднання в діяльності адвокатів функцій судового захисту і судового представництва тощо.

Значне місце відведено висвітленню правового статусу приватних повірених, який регулювався «Правилами про осіб, які мають право бути приватними повіреними у судових справах» від 25 травня 1874 р. Охарактеризовано також заснований у ході судової реформи 1864 р. інститут помічників присяжних повірених.

Розглянута система судових установ, що склалася в ході реформи, зокрема окружних судів й судових палат, в округах яких створювалися органи адвокатського самоврядування. Проаналізовано діяльність органів адвокатського самоврядування – рад присяжних повірених, їх повноваження. У зв'язку з цим, висвітлено принципи організації та діяльності адвокатури.

Ключові слова: Судова реформа 1864 р., Установлення судових установ, присяжний повірений, рада присяжних повірених, приватний повірений, помічник присяжного повіреного, адвокатура

Цитування: Прокопенко Л., Варушка Ю. Становлення та розвиток адвокатури в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. *Аспекти публічного управління*. 2022. Том 10. №2. С. 16-22. <https://doi.org/10.15421/152208>

Стаття надійшла / Article arrived: 19.03.2022

Схвалено до друку / Accepted: 29.04.2022



Вступ. Однією з умов інтеграції України до Європейського Союзу є побудова такої системи адвокатури та створення законодавства щодо її організації і діяльності, норми якого відтворювали б модель демократичного правового інституту адвокатури. У Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки серед основних проблем, які зумовлюють необхідність подальшого удосконалення організації функціонування судової влади та здійснення правосуддя, визначена функціональна недосконалість системи адвокатури, складність порядку доступу до адвокатської діяльності, недостатня ефективність механізмів захисту прав адвокатів. Все це вимагає приведення всіх сфер юридичної діяльності у відповідність до європейських стандартів. У розбудові сучасної української адвокатури велике значення має також урахування попереднього досвіду її діяльності, зокрема практики становлення адвокатури в ході судової реформи 1864 р., коли вона, власне, й була оформлена організаційно та закріплена законодавчо як особливий правовий інститут (Про Стратегію розвитку, 2021).

Мета статті полягає у вивченні досвіду становлення та розвитку адвокатури в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст., її законодавчого регулювання в ході здійснення судової реформи 1864 р.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у дослідження окремих проблем становлення та розвитку адвокатури в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. зробили вітчизняні науковці В. Гвоздій (2020), Є. Дурнов (2017; 2018), Ф. Кашарський (2019), І. Корнієнко (2018), А. Меланчук (2014) та ін. Проте, в цих працях питання становлення та розвитку адвокатури в Україні розглядається насамперед з точки зору порівняльно-правового аналізу. Тому комплексне дослідження різних складових даної проблеми потребує додаткових наукових напрацювань також з позицій державно-управлінської науки.

Виклад основного матеріалу. Судова реформа 1864 р. була найбільш послідовною з усіх буржуазних реформ 60-70-х рр. XIX ст. в Росії. Закони про новий судоустрій та судочинство набули чинності 20 листопада 1864 р. У підґрунтя реформи було

покладено «Установлення судових установ» («Учреждение судебных установлений») та три кодифіковані нормативно-правові акти «Статут цивільного судочинства» («Устав гражданского судопроизводства»), «Статут кримінального судочинства» («Устав уголовного судопроизводства») та «Статут про покарання, що накладаються мировими судьями» («Устав о наказаниях, налагаемых мировыми судьями»). Пізніше – у 1874 та 1889 рр. – вносилися зміни щодо організації судоустрою та судочинства, але в цілому ця система діяла до 1917 р. (Кашарський, 2019, с.90-91).

Варто підкреслити, що судова реформа 1864 р. докорінно змінила всю систему правосуддя Російської імперії, в складі якої були того часу і українські землі. Зокрема, в ході її проведення були запроваджені суд присяжних, мирові суди та гласний, змагальний і усний процес, а українська адвокатура (присяжні повірені) була організаційно оформлена й законодавчо закріплена як особливий правовий інститут. Запроваджувалися дві системи судових установ: суди із судьями, які обиралися – мирові судді і з'їзди мирових суддів та суди із судьями, які призначалися – окружні суди й судові палати. Окружні суди створювалися на кілька повітів, що входили до округу судової палати.

На відміну від внутрішніх російських губерній окружні суди в українських губерніях запроваджувалися з деяким запізненням та не в повній мірі. На Лівобережжі й на Півдні вони відкрилися у 1867-1868 рр. У віданні Харківської судової палати перебували окружні суди: Харківський, Ізюмський, Сумський, Полтавський, Лубенський, Таганрозький. Одеська судова палата контролювала діяльність Одеського, Вінницького, Херсонського, Єлизаветградського, Катеринославського, Сімферопольського, Кам'янець-Подільського і Кишинівського окружних судів. У Правобережній Україні окружні суди були створені у Києві, Умані, Житомирі, Луцьку і Кам'янці-Подільську лише в червні 1880 р. Вони підпорядковувалися Київській судовій палаті (Шандра, 2010, с.558).

Головною ж складовою судової реформи було започаткування суду присяжних та,



як логічний наслідок, створення вільної, відокремленої від держави адвокатури. У літературі звертають увагу на сталість та стабільність Положення уведеного реформою 1864 р., яке із незначними змінами та доповненнями діяло до 1917 р. Це пояснюється позитивним сприйняттям адвокатури з боку суспільства як демократичного інституту існування якого у державі мало за мету забезпечення суддівської незалежності та дотримання принципу законності під час розгляду справ у суді (Дурнов, 2017, с.15).

Адвокатура (присяжні повірені) реформою 1864р. засновувалася для сприяння здійсненню прав і законних інтересів сторін у цивільному та кримінальному судочинстві. Її створення відбувалося на засадах професійності, незалежності, самоврядності, поєднання в діяльності адвокатів функцій судового захисту і судового представництва, самостійності у висловленні правової позиції по справах, свободи критики діянь владних структур по конкретних справах. Основними принципами організації та діяльності адвокатури були: самостійність, право обвинуваченого на захист; самоврядування; демократизму; територіальності; змагальності судового процесу; рівність прав обвинувачення та захисту. Як зазначається в літературі, принципи, які були покладені в основу організації діяльності присяжних повірених залишаються актуальними у нашій державі і до сьогодні (Дурнов, 2017, с.15; Меланчук, 2014, с.10; Судова реформа).

Правовому статусу присяжних повірених було присвячено розділ II глави IX Установлення судових установ (Высочайше утвержденное Учреждение судебных установлений, 1867, с.209-214). Згідно зі Статутами, повірені поділялися на дві групи: присяжних повірених, які зобов'язані були давати професійну присягу адвокатів і перебували у корпорації, і приватних повірених, які займалися адвокатською практикою індивідуально. Відповідно до ст. 353 Судових статутів присяжні повірені знаходилися при судових місцях для заняття справами за вибором і дорученням позовників, обвинувачених та інших осіб, що беруть участь у справі, а також за призначенням в окремих випадках

радою присяжних повірених і голів судових місць (Бандурка, 2020, с.14-15; Высочайше утвержденное Учреждение судебных установлений, 1867, с.209).

Присяжні повірені, за Судовими статутами 1864 р., організовували свою діяльність на засадах внутрішнього самоврядування за французьким зразком. Органами адвокатського самоврядування були ради та загальні збори присяжних повірених. Загальні збори при окрузі судової палати шляхом обрання створювали ради присяжних повірених, які обирали голову ради та його заступника (товариша) з їхнього числа. В інших містах округу, де мешкало більше 10 присяжних повірених створювалися відділення ради при окружних судах. Організована таким чином система управління адвокатською корпорацією забезпечувала автономність і незалежність адвокатури від державних органів, виборність і підзвітність рад присяжних повірених (Васьковський, 1893, с.325; Высочайше утвержденное Учреждение судебных установлений, 1867, с.210; Фельцан, 2013, с.51).

Згідно Статутів 1864 р. до повноважень ради присяжних повірених відносилось: надання права на здійснення адвокатської діяльності або звільнення із цього звання; розгляд скарг на дії присяжних повірених і нагляд за дотриманням ними законів, установлених правил; призначення повірених для здійснення судового представництва на безоплатній основі; визначення розміру винагороди повіреному у випадку виникнення суперечки між ним та клієнтом; накладення дисциплінарних стягнень (попередження, догана, заборона займатися адвокатською практикою строком до одного року, виключення з числа присяжних повірених, віддання до суду в особливо важливих випадках) та ін. (Высочайше утвержденное Учреждение судебных установлений, 1867, с.210-211; Гвозд'їй, 2020, с.55).

На території України, що входила до складу Російської імперії, перша Рада присяжних повірених була створена при Харківській судовій палаті у травні 1874 р. Всупереч поширеній в літературі думки, що на території сучасної України діяли три ради присяжних (Харківська, Київська і Одеська),



Київська рада присяжних повірених так і не була утворена. Попри те, що Київська судова палата на кінець 80-х рр. XIX ст. налічувала близько 500 присяжних повірених і більше 400 помічників, влада перешкодила створенню цього органу адвокатського самоврядування. Височайшим повелінням від 5 грудня 1874 р. було зупинено утворення рад в округах тих палат, де вони ще не були відкриті, припинено дію існуючих та їх функції передано окружним судам. Скажімо в Одесі та Києві ради присяжних були створені лише у лютому 1905 р. (Гвозд'їй, 2020, с.56-58; Корнієнко, 2018, с.9).

Для вступу в число присяжних повірених бажаючий мав подати клопотання про це до ради присяжних повірених при відповідній судовій палаті із обов'язковою вказівкою місця проживання, приклавши до нього документи, необхідні для засвідчення того, що він задовольняє умовам вступу в присяжні повірені (ст. 379). Присяжними повіреними могли бути особи, які досягли 25-річного віку (крім іноземців, неспроможних боржників, державних службовців, осіб обмежених судом в правах стану та священнослужителів, позбавлених сану духовним судом, осіб, які перебувають під слідством за злочини і проступки, що тягнуть за собою позбавлення чи обмеження прав стану, виключених зі служби по суду або з товариств і дворянських зібрань рішеннями цих зібрань, осіб, яким судом було заборонено представляти чужі інтереси та осіб, раніше виключених з числа судових повірених). Професори вищих навчальних закладів також не допускалися до стану присяжних повірених, оскільки прирівнювалися до чиновників, які підпорядковані своєму керівництву. Для осіб нехристиянського віросповідання вступ у присяжні повірені було ускладнено і обмежено низкою додаткових умов, і прийняття їх могло бути лише з дозволу міністерства юстиції (Васьковський, 1893, с.323; Высочайше утвержденное Учреждение судебных установлений, 1867, с.209; Дурнов, 2017, с.288-289; Судова реформа).

Обов'язковою вимогою для присяжних повірених була наявність атестату університету чи іншого вищого навчального закладу про закінчення курсу юридичних наук, або про здачу екзамену з цих наук,

а також практична підготовка. Ст.354 Установлення судових установ вирізняла три види підготовки. Кандидати до адвокатури мали служити по судовому відомству на таких посадах, які надавали практичні знання провадження судових справ; бути кандидатами на посади по судовому відомству; займатися судовою практикою як помічники присяжного повіреного. У всіх трьох випадках передбачався п'ятирічний термін (Васьковський, 1893, с.322, 324; Высочайше утвержденное Учреждение судебных установлений, 1867, с.209).

Крім загальних положень, від кандидата на посаду присяжного повіреного вимагалася бездоганна репутація. Їх відбір був дуже складний та проводився радою присяжних повірених. Відмова у прийнятті з формальних мотивів могла бути оскаржена в судовій палаті, а потім і в Урядуючому сенаті. Відмова, яка базувалася на моральній оцінці особистості кандидата, оскарженню не підлягала. Осіб, яких рада зарахувала до числа присяжних повірених, судова палата вносила до списку присяжних повірених округу, підписувала їм свідоцтво, видане радою, та здійснювала публікацію про їх прийняття (Обловацька, 2013, с.72).

Присяжні повірені могли брати на себе представництво в цивільних і захист у кримінальних справах, що розглядалися в округу, до якого були приписані. Статистика свідчить, що в 1910 р. на одного присяжного повіреного Харківської судової палати припадало 112,6 кримінальних і цивільних справ, Київської – 81,3, Одеської – 88,6 (Корнієнко, 2018, с.9).

Розмір винагороди присяжних повірених за ведення справи залежав від їхньої письмової домовленості з довірителями. За поданням судових палат і рад присяжних повірених міністром юстиції на кожні три роки встановлювалася такса, яка після її затвердження у законодавчому порядку публікувалася для загального відома. Слід зауважити, що передбачався й певний порядок надання безоплатної юридичної допомоги. Але до кінця XIX ст. діяла такса встановлена у 1868 р. (Васьковський, 1893, с.330; Высочайше утвержденное Учреждение судебных установлений, 1867, с.213).

Присяжним повіреним заборонялося: 1) купувати або набувати в інший спосіб на



своє ім'я або на ім'я підставних осіб права по судових справах, які вони ведуть; 2) вести справи як повірені проти своїх батьків, дружини, дітей, рідних братів, сестер, дядьків і двоюрідних братів та сестер; 3) бути повіреними обох сторін або переходити у тій самій справі, від однієї сторони до іншої; 4) розголошувати довірені їм довірителями таємниці не тільки під час судового процесу, але і після його закінчення. За умисне порушення цієї гарантії присяжний повірений міг бути притягнутий до кримінальної відповідальності (Васьковський, 1893, с.330; Высочайше утвержденное Учреждение судебных установлений, 1867, с.214).

Законом від 25 травня 1874 р. поряд з присяжною адвокатурою вводився інститут, так званих, приватних повірених. Під приватною адвокатурою розумілося виконання адвокатських функцій особами, які не входять до корпорації адвокатів. Правовий статус приватних повірених регулювався «Правилами про осіб, які мають право бути приватними повіреними у судових справах», затвердженими 25 травня 1874 р. Приватні повірені діяли при мирових судах та повітових з'їздах, окружних судах і судових палатах. На відміну від присяжних повірених, до них закон не пред'являв ніяких особливих вимог: приватними повіреними могли бути громадяни, що досягли 18 років (за винятком жінок, які не мали права представляти на суді чужі інтереси), не вимагалася вища юридична освіта і надавати правову допомогу вони мали право лише в тих судах, до яких були приписаними і які, відповідно, здійснювали нагляд за їхньою діяльністю (Высочайше утвержденные Правила, 1876, с.833; Гвозд'ї, 2020, с.289; Корнієнко, 2018, с.9).

Підставою для затвердження на посаді приватного повіреного та отримання права на участь у провадженні цивільних справ у мирових судах і в загальних судових установах було отримання особливого свідоцтва, яке видавав той суд (після складання іспиту особами, які не мали юридичної освіти), в окрузі якого приватний повірений здійснював клопотання по справах. Свідоцтва дозволялося отримувати від декількох судів. Прізвища осіб, котрі отримували свідоцтва, публікувалися в губернських відомостях із метою

інформування населення та уникнення випадків шахрайства (Бандурка, 2020, с.15; Высочайше утвержденные Правила, 1876, с.833; Корнієнко, 2018, с.9).

У ході судової реформи 1864 р. був заснований також інститут помічників присяжних повірених, але ст. 354 Установлення судових установ згадувала його лише побіжно, тобто не був визначений ані статус цього інституту, ані віковий, освітній ценз, трудовий стаж, права й обов'язки помічників. Їх статус змінився з прийняттям закону від 25 травня 1874 р., який зрівняв їх з приватними повіреними і поставив, як зазначає Є. Дурнов, у неоднозначне становище: з одного боку, згідно із ст. 354 вони, будучи кандидатами в адвокати, мали займатися практикою під керівництвом присяжного повіреного, а з іншого, – щоб вести справи в судах, вони фактично ставали приватними повіреними. При цьому вони були під керівництвом і присяжного повіреного; і ради; і суду, який видавав свідоцтво; і міністерства юстиції, яке мало право усувати їх від ведення справи (Дурнов, 2017, с.290).

У пореформений період кількість адвокатів в українських губерніях суттєво зросла і була досить значною. Так, якщо по округу Харківської судової палати у 1886 р. налічувалося вже 168 присяжних повірених і 53 помічники, в Одеській – відповідно 125 і 63, Київській – 120 і 54, то до 1913 р. їх чисельність зросла в Харківській до 339 і 461 їхніх помічників, в Одеській – до 441 і 467, Київській – до 492 й 417 (Корнієнко, 2018, с.9).

Висновки. Вивчення досвіду становлення та розвитку адвокатури в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст., її законодавчого регулювання в ході здійснення судової реформи 1864 р. дозволяє зробити наступні висновки. Судова реформа 1864 р., по-перше, докорінно змінила всю систему правосуддя Російської імперії, в складі якої того часу була і Наддніпрянська Україна. В результаті реформи на зміну стряпчим, які виконували роль адвокатів у дореформений час, функції яких не були законодавчо регламентовані і до яких не висувалося спеціальних вимог, прийшов інститут професійної адвокатури (присяжних повірених). Створення адвокатури відбувалося на засадах професійності,



незалежності, самоврядності, поєднання в діяльності адвокатів функцій судового захисту і судового представництва, самостійності у висловленні правової позиції по справах, свободи критики діянь владних структур по конкретних справах.

По-друге, адвокатура являла собою принципово нове явище для тодішнього суспільства. Засади її діяльності, визначені судовою реформою 1864 р., мають непересічне значення, оскільки в сучасних умовах сприйняті законодавством України, зокрема Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Досвід реалізації реформи має бути використаний також для, як зазначається у Стратегії розвитку системи

правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки, функціонального удосконалення системи адвокатури, посилення ефективності механізмів захисту прав адвокатів тощо.

Подальші наукові дослідження проблеми становлення та розвитку адвокатури в Україні доцільно спрямовувати на більш глибоке висвітлення історичних аспектів розвитку української адвокатури та аналіз її традицій, зокрема висвітлення особливостей організаційно-структурної побудови системи органів адвокатури України та діяльності органів адвокатського самоврядування, принципів формування кадрового складу адвокатської спільноти тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки*: указ Президента України №231/2021 від 11 червня 2021 року. Відновлено з <https://www.president.gov.ua/documents/2312021-39137>.
- Бандурка С. С. (2020). Історичне місце адвокатури в розвитку суспільства і держави. *Право.ua*. № 2. Відновлено з http://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2020/10/11-_Bandurka_S.pdf.
- Васьковский Е. В. (1893). *Организация адвокатуры: очерк всеобщей истории адвокатуры*. Санкт-Петербург. *Высочайше утвержденное Учреждение судебных установлений от 20 ноября 1864 г.* Полное собрание законов Российской империи. Собр. 2. Отд. 2. Т. XXXIX. Санкт-Петербург, 1867. С.180-215.
- Высочайше утвержденные Правила о лицах, имеющих право быть поверенными по судебным делам от 25 мая 1874 г.* Полное собрание законов Российской Империи. Собр. 2. Отд. 1. Т. XLIX. Санкт-Петербург, 1876. С.832-834.
- Гвоздїй В. А. (2020). *Адміністративно-правовий статус органів адвокатського самоврядування*: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: 12.00.07. Тернопіль.
- Дурнов Є. С. (2018). *Адвокатура в Україні: історико-правове дослідження (кінець XIX-XX ст.)*: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юр. наук: 12.00.01. Харків.
- Дурнов Є. С. (2017). Дозвіл на заняття адвокатською діяльністю за законодавством Російської імперії другої половини XIX сторіччя. *Наук. вісник публ. та приват. права*. Випуск 6. Том 4. С.287-291.
- Кашарський Ф. В. (2019). *Організаційно-правові засади діяльності прокуратури в українських губерніях Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст.*: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: 12.00.01. Харків.
- Корнієнко І. В. (2018). Організація адвокатури в південноукраїнських губерніях кінця XIX – першої чверті XX ст.: порівняльно-правова характеристика. *Наук. вісник Міжнар. гуманітар. ун-ту. Сер.: Юриспруденція*. 1(36), 8-12.
- Меланчук А. В. (2014). *Адвокатура в Російській імперії і сучасній Україні (порівняльно-правовий аналіз)*: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: 12.00.10. Одеса.
- Обловацька Н. О. (2013). *Адвокатура України та Росії у другій половині XIX ст. Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., 18 квітня 2013 р.* Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. С.70-77.
- Судова реформа в Російській імперії (1864)*. Відновлено з <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
- Фельцан І. Ю. (2013). Історичний досвід функціонування інституту адвокатури за Судовими статутами 1864 р. та сучасна реформа адвокатури в Україні. *Адвокатура України: історія та сучасність: матеріали Всеукр. круглого столу*. Київ; Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка. С.50-53.
- Шандра В. С. (2010). *Окружний суд. Енциклопедія історії України*: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наук. думка. С.557-559.

REFERENCES

- Bandurka, S. S. (2020). Istorychne mistse advokatury v rozvytku suspil'stva i derzhavy. *Pravo.ua*. № 2. [The Historical Place of Advocacy in the Development of Society and the State]. *Pravo.ua*, 2. Retrieved from http://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2020/10/11-_Bandurka_S.pdf.
- Durnov, Ye. S. (2018). *Advokatura v Ukraini: istoryko-pravove doslidzhennya (kinets' XIX-XX st.)*: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya d-ra yur. nauk: 12.00.01. Kharkiv. [Advocacy in Ukraine: historical and legal research (end of the 19th-20th centuries)].



- Durnov, Ye. S. (2017). Dozvil na zanyattya advokats'koyu diyal'nistyu za zakonodavstvom Rosiys'koyi imperiyi druhoyi polovyny XIX stolittya. *Nauk. visnyk publ. ta pryvat. prava*. Vypusk 6. Tom 4. 2017. S.287-291. [License to practice law under the legislation of the Russian Empire of the second half of the 19th century. Science gazette publ. and private rights Issue 6. Volume 4.].
- Fel'tsan, I. Yu. (2013). Istorychnyy dosvid funktsionuvannya instytutu advokatury za Sudovymy statutamy 1864 r. ta suchasna reforma advokatury v Ukraini. *Advokatura Ukrainy: istoriya ta suchasnist': materialy Vseukr. kruhloho stolu*. Kyiv; Ternopil': TNPU im. V. Hnatyuka, 2013. S.50-53. [Historical experience of the functioning of the Institute of Advocacy according to the Court Statutes of 1864 and the modern reform of the Advocacy in Ukraine. Bar of Ukraine: history and modernity: materials of Vseukr. round table Kyiv; Ternopil: TNPU named after V. Hnatyuka, 2013. P.50-53.].
- Hvozdiy, V. A. (2020). *Administrativno-pravovyy status orhaniv advokats'koho samovryaduvannya: dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. jur. nauk: 12.00.07*. Ternopil'. [Administrative and legal status of self-governing bodies of lawyers: diss. for obtaining sciences. candidate degree law Sciences: 12.00.07. Ternopil].
- Kashars'kyy, F. V. (2019). *Orhanizatsiyno-pravovi zasady diyal'nosti prokuratury v ukrayins'kykh huberniyakh Rosiys'koyi imperiyi u druiy polovyni XIX – na pochatku XX st.: dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. jur. nauk: 12.00.01*. Kharkiv, 2019. 226 s. [Organizational and legal principles of the activity of the prosecutor's office in the Ukrainian provinces of the Russian Empire in the second half of the 19th – at the beginning of the 20th century : thesis for obtaining sciences. candidate degree law Sciences: 12.00.01. Kharkiv].
- Korniyenko, I. V. (2018). Orhanizatsiya advokatury v pivdenoukrayins'kykh huberniyakh kintsya XIX – pershoyi chverti XX st.: porivnyal'no-pravova kharakterystyka. *Nauk. Visnyk Mizhnar. humanitar. un-tu. Ser.: Yurysprudentsiya*. 2018. №36. Tom 1. S. 8-12. [The organization of the legal profession in the southern Ukrainian provinces of the end of the 19th - the first quarter of the 20th century: comparative legal characteristics. Science Herald of the International humanitarian university Ser.: Jurisprudence. No. 36. Volume 1. S. 8-12.].
- Melanchuk, A. V. (2014). *Advokatura v Rosiys'koyi imperiyi i suchasniy Ukraini (porivnyal'no-pravovyy analiz) : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. jur. nauk: 12.00.10*. Odesa, 2014. 22 s. [Advocacy in the Russian Empire and modern Ukraine (comparative legal analysis): autoref. thesis for obtaining sciences. candidate degree law Sciences: 12.00.10. Odesa, 2014. 22 p.].
- Oblovats'ka, N. O. (2013). Advokatura Ukrainy ta Rosiyi u druiy polovyni XIX st. *Doslidzhennya molodykh uchenykh u konteksti rozvytku suchasnoyi nauky : materialy III Vseukr. nauk.-prakt. konf., 18 kvitnya 2013 r.* Kyiv : Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka, 2013. S.70-77. [Bar of Ukraine and Russia in the second half of the 19th century. Research of young scientists in the context of the development of modern science: materials of the III Vseukr. science and practice conference, April 18, 2013. Kyiv: Kyiv. University named after B. Grinchenko, 2013. P.70-77.].
- Pro stratehiyu rozvytku systemy pravosuddya ta konstytutsiynoho sudochynstvava na 2021 – 2023 roky: ukaz Prezidenta Ukrainy №231/2021 vid 11 chervnya 2021 roku*. [Decree of the President of Ukraine No. 231/2021 dated June 11, 2021.]. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/2312021-39137> - pdf.
- Shandra, V. S. (2010). *Okruzhnyy sud. Entsyklopediya istoriyi Ukrainy: T. 7: Mi-O / Redkol.: V. A. Smoliy (holova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istoriyi Ukrainy*. Kyiv: Nauk. dumka, 2010. S.557-559. [District court. Encyclopedia of the history of Ukraine: Vol. 7: Mi-O / Ed.: V. A. Smoliy (head) and others. NAS of Ukraine. Institute of History of Ukraine. Kyiv: Nauk. dumka, 2010. P.557-559.].
- Vas'kovskyy, E. V. (1893). *Orhanizatsiya advokatury: ocherk vseobshchey ystoriyy advokatury*. [Organization of advocacy: an essay on the overall history of advocacy. Sankt-Peterburh]. CH.1-2.
- Vysochayshe utverzhdennoe Uchrezhdenye sudebnykh ustanovleny ot 20 noyabrya 1864 g.* Polnoe sobranie zakonov Rosyyskoy imperii. Sobr. 2. Otd. 2. T.XXXIX. Sankt-Peterburh, 1867. S.180-215. [The full legislative assembly of the Russian Empire. Assembly].
- Vysochayshe utverzhdennoye Pravila o litsakh, imeyushchikh pravo byt' poverennymi po sudebnym delam ot 25 maya 1874 g.* Polnoe sobranie zakonov Rosyyskoy imperii. Sobr. 2. Otd. 1. T.XLIX. [The full legislative assembly of the Russian Empire. Assembly]. 2. Dept. 1. T. XLIX. St. Petersburg, Sankt-Peterburh, 1876. S.832-834.
- Sudova reforma v Rosiys'koy imperiyi (1864)*. [Judicial reform in the Russian Empire (1864).]. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki/>



Application of Electoral Blockchain Technology in the Digital Voting System

UDC: 342.843:004.9

DOI: 10.15421/152209

Kvitka SergiyD.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0003-3786-9589>, skvitka14790@gmail.com**Gusarevych Nataliia**Ph.D. Student, <https://orcid.org/0000-0003-1109-181X>, nvgdnipro@gmail.com*Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine)*

Abstract

The relevance of the research topic is related to the practical application of digital voting systems and electoral blockchain technology in foreign countries. The first attempts to experimentally implement such a system in elections in Ukraine were not implemented. Meanwhile, the realities of the modern digital transformation of the political system in Ukraine lead to an understanding of the need for widespread use of digital technologies during the manifestation of the will of citizens and ensuring the reliability of voting results.

The purpose of this article is to determine the directions of implementation of the electoral blockchain when implementing the digital voting system, which is already used in elections of various levels abroad. The realization of this goal involves solving the following tasks: to give a detailed description of the concepts of "electronic voting" and "election blockchain"; analyze currently known cases of using digital voting and electoral blockchain abroad; identify positive and negative aspects of these electoral innovations; diagnose their problems and propose ways to solve them.

Digital voting systems in Switzerland, USA, Estonia, Canada and other countries were analyzed. Both positive and negative sides of digital election technologies are highlighted; the possibility of their use during elections of various levels is considered.

It is concluded that the use of digital voting systems and election blockchain technology in Ukraine will make elections more transparent, will reduce the costs of their holding and organization, and will allow more effective resistance to electoral absenteeism and offenses during voting and vote counting. A number of proposals are made to improve the legal framework for the possibility of using Internet voting in presidential, parliamentary, and local elections in the future.

Keywords: elections, electoral system, electoral process, electronic voting, digital voting, electoral blockchain, electoral behavior, digital technologies

Citation: Kvitka, S., & Gusarevych, N. (2022). Application of Electoral Blockchain Technology in the Digital Voting System. *Public Administration Aspects*, 10(2), 23-30. <https://doi.org/10.15421/152209>

Застосування технології виборчого блокчейну в системі цифрового голосування

Квітка Сергій, Гусаревич Наталія*Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна)*

Анотація

Актуальність теми дослідження пов'язана застосуванням на практиці систем цифрового голосування та технології виборчого блокчейну в зарубіжних країнах. Перші намагання спробувати експериментально впровадити таку систему на виборах в Україні не були реалізовані. Між тим, реалії сучасної цифрової трансформації політичної системи в Україні підводять до розуміння необхідності широко використання цифрових технологій під час волевиявлення громадян та забезпечення достовірності результатів голосування.

Метою цієї статті є визначення напрямків впровадження виборчого блокчейну при запровадженні системи цифрового голосування, що вже застосовуються на виборах різного рівня за кордоном. Реалізація цієї мети передбачає вирішення наступних завдань: дати розгорнуту характеристику понять «електронне голосування» та «виборчий блокчейн»; проаналізувати відомі на сьогодні практики застосування цифрового голосування та виборчого блокчейну за кордоном; виявити позитивні та негативні сторони цих виборчих інновацій; діагностувати їх проблемні сторони та запропонувати способи їх вирішення.

Проаналізовано цифрові системи голосування у Швейцарії, США, Естонії, Канаді та інших державах. Виділено як позитивні, так і негативні сторони цифрових виборчих технологій; розглянуто можливість їх використання під час виборів різного рівня.

Робиться висновок, що використання цифрових систем голосування та технології виборчого блокчейну в Україні дозволить зробити вибори прозорішими, скоротить витрати на їх проведення та організацію, дозволить більш ефективно протистояти електоральному абсентеїзму та правопорушенням під час голосування та підрахунку голосів. Висловлюється низка пропозицій щодо вдосконалення правової бази для можливості застосування інтернет-голосування на президентських, парламентських та місцевих виборах у майбутньому.

Ключові слова: вибори, виборча система, виборчий процес, електронне голосування, цифрове голосування, виборчий блокчейн, електоральна поведінка, цифрові технології

Цитування: Квітка С., Гусаревич Н. Застосування технології виборчого блокчейну в системі цифрового голосування. *Аспекти публічного управління*. 2022. Том 10. №2. С. 23-30. <https://doi.org/10.15421/152209>



Вступ.

Цифрова трансформація суспільства, окрім іншого, змінює і політичну систему: створює новітні можливості для не тільки впливу громадян на діяльність органів влади, а й на сам процес формування цих органів. Таким чином, удосконалення виборчої системи, забезпечення прозорості та надійності виборчого процесу на всіх його стадіях є нагальними вимогами часу. Це неминуче змушує включити до політичного порядку денного питання про впровадження на практиці різних інноваційних технологій, у тому числі й таких, як цифрове голосування та виборчий блокчейн.

У сучасній науковій літературі та правових документах традиційно використовується термін «електронне голосування». Але, враховуючи швидкий темп цифрової трансформації, як глобального тренду розвитку суспільства (Квітка) видається необхідним впровадження дефініції «цифрове голосування», яке є новим етапом і можливістю у розвитку виборчих систем. Ситуація аналогічна і з поступовою зміною електронного урядування на цифрове врядування, а електронної демократії на цифрову. Усі надбання попереднього «електронного» етапу зберігаються, але завдяки активному впровадженню цифрових технологій перетворюються у цифровий формат.

Саме до таких цифрових технологій відноситься і блокчейн, який знаходить застосування у виборчому процесі багатьох країн світу. Це явище безсумнівно потребує вдумливого наукового аналізу зазначених тенденцій розвитку у сфері виборчих технологій, як одного з елементів цифрової демократії, за допомогою яких створюються найбільш сприятливі умови для реалізації громадянами активного виборчого права.

Метою цієї статті є визначення напрямків впровадження виборчого блокчейну при запровадженні системи цифрового голосування, що вже застосовуються на виборах різного рівня за кордоном. Реалізація цієї мети передбачає вирішення наступних завдань: дати характеристику понять «цифрове голосування» та «виборчий блокчейн»; проаналізувати відомі на сьогодні випадки застосування цифрового голосування та виборчого блокчейну

за кордоном; виявити позитивні та негативні сторони цих виборчих інновацій; діагностувати їх проблеми сторони та запропонувати способи їх вирішення.

Огляд публікацій.

Питання електронного голосування досліджені досить глибоко та детально. До них можна віднести численні стандарти та рекомендації, що видаються ООН та Радою Європи, інші наукові публікації. Також у Європі існує спеціалізований інтернет-журнал, на сторінках якого, починаючи з 2010 року, публікуються новітні дані про розвиток технологій електронного голосування у світі (Modern Democracy, 2022).

Поширеною темою є розгляд та аналіз принципів організації та оцінки електронних виборів (Hall, & Wang, 2008, 2008a; Михальчук, 2016; Михайлов, 2020; Панасенко, & Хлівнюк, 2021).

Зазвичай, цифрове голосування відносили до одного з різновидів електронного голосування, поряд із голосуванням на виборчій дільниці за допомогою перфокарт або електронного апарату з літеро-цифровою клавіатурою. Тобто, як лише допоміжний спосіб голосування, що був пов'язаний з інтернет-голосуванням на web-сайті за допомогою заповнення розміщеного на ньому спеціального формуляра (Maaten, 2007).

Між тим, останні дослідження як на Заході, так і в Україні показують, що Інтернет-голосування визнається, як один з перспективних напрямків удосконалення визначення волевиявлення громадян на політичних виборах (Міжнародна фундація виборчих систем, 2020). Обговорюються численні перепони на шляху до використання технологій цифрового голосування (Токар-Остапенко, 2021).

У контексті даної роботи цифрове голосування буде розглядатися з боку одного з його важливих різновидів - інтернет-голосування, під час якого існує і можливість, і потреба використання цифрових технологій, зокрема блокчейну.

Результати дослідження

Ймовірно, найбільшою проблемою під час дистанційного голосування є забезпечення таємниці голосування. Тим більше, що сценарії її порушення може бути чимало. Вирішенням цієї проблеми



може стати дієва система ідентифікації на основі сучасних технологій, що дозволяє гарантувати таємницю голосування.

Найбільш ефективною цифровою технологією забезпечення інтернет-голосування на сьогодні є виборчий блокчейн. Його суть полягає у розподіленому зберіганні інформації на цифрових носіях без можливості її зміни. Незалежно від рівня виборів, виборчий блокчейн передбачає створення «цифрових гаманців» кандидатами, які беруть участь у виборах. Виборцю відводиться роль покупця, який віддає свій голос («біткоїн») за одного з тих, хто бере участь у виборах. Таким чином, виникає ситуація, описана ще до виникнення Інтернету американським соціологом Т. Парсонсом: «Громадянин, віддаючи свій голос на виборах, здійснює владу, оскільки сукупність таких голосів обов'язково визначає результат виборів. Маленька порція влади – все одно влада, подібно до того, як один долар – невеликі гроші, але все одно гроші» (1998, с. 32).

Технологія виборчого блокчейну передбачає, що голосування здійснюється анонімно з використанням кожним із тих, хто голосує віртуального аватару. Будь-який зареєстрований у системі користувач може реалізувати надане йому активне виборче право незалежно від місця знаходження, однак, зробивши вибір, не може змінити свого волевиявлення (що, втім, характерно і для традиційного голосування паперовими бюлетенями). Передбачається, що використання технології виборчого блокчейну практично унеможливить фальсифікацію результатів виборів.

Огляд практик цифрового голосування у світі.

На сьогодні відомо багато випадків застосування цифрового голосування: в США, Австралії, Венесуелі, Бразилії, Бельгії, Індії та інших країнах світу. Як відомо, перша апробація використання технологічного пристрою відбулася у далекому 1964 році у штаті Джорджія (США) під час первинних (праймериз) президентських виборів. Голосування здійснювалося за допомогою перфокарт: виборець мав пробити свій виборчий бюлетень у спеціальному пристрої, а підрахунок голосів здійснював комп'ютер. З того часу бурхливий розвиток технологій

активно впливав на способи голосування і породив багато різновидів електронних засобів.

Технологія виборчого блокчейну набула поширення набагато пізніше. "Пробною кулею" став проект "Agora Voting", протестований на виборах в іспанські кортеси, а потім поширений на виборах у низці країн Європейського союзу. В даний час електронне голосування та виборчий блокчейн знайшли своє застосування на виборах різних рівнів, як у країнах зрілої (Швейцарія, США, Австралія, Великобританія, Іспанія, Японія), так і молодій демократії (Естонія та Сьєрра-Леоне).

Перша спроба прообразу цифрового голосування, як альтернативи традиційному волевиявленню, відбулася у 2005 році на муніципальних виборах в Естонії. Нова технологія призвела до збільшення явки виборців, тому естонським керівництвом було ухвалено рішення про продовження та розширення масштабів даної практики. Так, в ході парламентських виборів 2007 року виборцям було надано можливість проголосувати достроково (від чотирьох до шести днів до дня офіційного голосування) через Інтернет за допомогою ідентифікаційної смарт-картки. При цьому громадяни були наділені правом змінити поданий ними електронний голос не пізніше, ніж до дня проведення виборів, коли анулювати або змінити волевиявлення неможливо. У 2019 році на виборах у Рійгікогу (національний парламент Естонії) електронне голосування використовувалося вже із застосуванням технології виборчого блокчейну. Про популярність інноваційних виборчих технологій свідчить той факт, що на вказаних виборах правом цифрового голосування скористалися 247 тис. осіб або 43,8 відсотки виборців, що взяли участь у голосуванні (Пономаренко, 2020).

Раніше, у 2018 році, технологія виборчого блокчейну на національних виборах була використана у Сьєрра-Леоні. Високу явку виборців на вибори президента країни (майже 70% громадян) експерти пояснили, зокрема й викриванням виборчих інновацій (Сичов, 2020).

Сьогодні, цифрове голосування застосовується і в країнах Латинської



Америци. Так, у Бразилії, завдяки модернізованій системі цифрового голосування, відбулося зниження показника ймовірності помилок при підрахунку голосів виборців.

Застосування системи цифрового голосування вимагає її законодавчого закріплення та регулювання. У Болгарії застосування цифрових пристроїв на виборах було передбачено під час розробки у 2014 році нової редакції Виборчого кодексу. До цього болгар спонукали дострокові вибори 2014 року до Народних зборів, під час яких тестувалися сенсорні термінали. Вони не змогли забезпечити юридичної сили результатів голосування, і це призвело до необхідності здійснення паралельного підрахунку виборчих бюлетенів вручну. Цей факт, а також думка міжнародних спостерігачів, засвідчили непрозорість визначення параметрів персонального обладнання, яке застосовувалося для системи цифрового голосування.

Іншим шляхом пішла Велика Британія. 2002 року вона на законодавчому рівні закріпила положення про те, що цифрове голосування виступає одним із ключових елементів демократії. Це положення сприяло тому, що за період з 2002 року по 2005 рік у країні було реалізовано понад 150 проектів, що включають такі інноваційні виборчі технології, як розсилка смс-повідомлень через мобільні телефони, сенсорні термінали для волевиявлення виборців, тональний набір по телефонному зв'язку та ін. Британські виборці отримали можливість здійснити реалізацію свого активного виборчого права у практично будь-якому зручному для них місці: у бібліотеці; вдома через персональний комп'ютер чи інший гаджет; з робочого місця; торгового центру тощо.

Одночасно з Великобританією цифрове голосування стало застосовуватися в Ірландії, однак через негативну оцінку, яка була дана Комісією з голосування, в 2003 році в країні було прийнято рішення про призупинення тестування системи.

Ще 1999 року машини для голосування почали застосовувати під час виборів до Європейського парламенту у ФРН. Проте, як і в Ірландії, технічна недосконалість виборчої інновації викликала серйозну

критику. У результаті, Конституційний суд ФРН прийняв ухвалу про те, що використання цифрового голосування не відповідає принципам прозорих (тобто чесних) виборів, закликавши повернутися до традиційної процедури.

Не всі країни одночасно використовують різні види цифрового голосування та закріплюють у чинному законодавстві положення щодо його застосування на національних виборах. Так відбулось у Франції, де відмовились від застосування інтернет-голосування на національному рівні через наявні побоювання громадян щодо того, що результати виборів можуть бути підроблені та підтасовані. При цьому, французьке законодавство дозволяє, щоб інтернет-голосування використовували їх громадяне, що знаходяться на територіях іноземних держав.

Між тим, з 2004 року у Франції використовуються цифрові прилади для голосування. Спочатку це відбувалося у кантонах та комунах, потім з 2006 року – на парламентських, а з 2007 року – на президентських виборах. У ході даного електорального циклу понад 1,5 млн. виборців (тобто приблизно 3% від загальної кількості виборців, які взяли участь у голосуванні) скористалися комплексами цифрового голосування. У сусідній із Францією Бельгії близько 44% виборців реалізують своє активне виборче право за допомогою комплексів для голосування з 1999 року.

На сьогоднішній день цифрове голосування та виборчий блокчейн найбільш затребувані у Швейцарії. З 2003 року у трьох швейцарських кантонах (Цюрих, Женева, Нешателе) у тестовому режимі було застосовано інтернет-голосування, але зі збереженням традиційних виборів за допомогою бюлетенів для консервативно налаштованих виборців. Результатом експерименту стало поетапне впровадження цифрового голосування на виборах та референдумах. Відповідно до чинного законодавства країни, кожен кантон має право вибору способів проведення голосування. До 2019 року в країні було зафіксовано 229 випадків застосування процедури цифрового голосування, яке охопило 14 із 26 швейцарських кантонів. У



2018 році у Швейцарії відбулася апробація виборчого блокчейну на місцевих виборах у кантоні Цуг.

Формальне (юридичне) закріплення можливості застосування інноваційних технологій голосування відбулося в Нідерландах ще у 1965 році. Однак повсюдне застосування цифрового голосування стало можливим лише у 1990-ті роки. Наразі понад 90 відсотків виборців (448 із 458 комун) країни голосують за допомогою комплексів для цифрового голосування.

Виборчий блокчейн активно використовується у Австралії. Ця технологія була апробована організацією «Нейтральні блоки голосування» за допомогою «політичного додатку», де громадяни можуть висловити свою думку щодо різних владно-управлінських питань шляхом «голосування на блокчейні».

На базі платформи блокчейн у 2014 році було проведено розслідування видачі підроблених виборчих посвідчень у США. У ході проведених заходів було виявлено, що за 14 років (з 2000 до 2014 рр.) було зроблено понад 30 підробок. Також, у США з 2015 року проводиться розробка та апробація блокчейн-голосування на платформі з додатком Web 3.0, яка передбачає інтернет-реєстрацію виборця та голосування за допомогою ID-виборів, ID-голосування та виборчого бюлетеня з QR-кодами.

Переваги та недоліки цифрового голосування та виборчого блокчейну.

Значний внесок у становлення правового регулювання зазначеної області зробила, прийнята 30 вересня 2004 року Рекомендація R (2004) 11 Комітету Міністрів країн-учасниць з правових, організаційних та технічних стандартів електронного голосування (далі Рекомендація).

1 – преамбула Рекомендації, спираючись на ключові універсальні та регіональні виборчі стандарти, враховуючи той факт, що використання новітніх інформаційних та комунікаційних технологій зростає з кожним днем та державам-членам Ради Європи (далі, РЄ) необхідно застосовувати ці новели на практиці, визначає основні цілі застосування електронного голосування, серед яких:

2 – надання виборцям можливості голосувати не лише на виборчій дільниці свого виборчого округу, а й у іншому місці;

3 – забезпечення подання голосу самим виборцем;

4 – забезпечення участі у виборах і референдумах усіх, хто має право голосувати, і, особливо, громадян, котрі живуть чи тимчасово перебувають в інших місцях;

5 – розширення доступу до виборчого процесу виборцям-інвалідам або тим, кому з інших причин неможливо бути фізично присутнім на виборчій дільниці і використовувати наявні там кошти;

6 – підвищення явки виборців шляхом надання додаткових каналів голосування тощо.

Аналіз практики застосування систем цифрового голосування дозволяє сформулювати позитивні та негативні сторони цієї виборчої технології.

Позитивні сторони:

- доступність інтернет-голосування, за допомогою якого виборець, внесений до електронного реєстру, може віддати свій голос незалежно від свого місцезнаходження, і при цьому не потрібно витратити час для походу на виборчу дільницю;

- скорочення витрат із державного бюджету на організацію та проведення виборів за рахунок автоматизованої системи підрахунку голосів виборців;

- зменшення бюрократизації за рахунок скорочення кількості членів дільничних виборчих комісій;

- відсутність можливості будь-якого впливу на виборців ззовні, оскільки голосування проводиться за допомогою інтернет-носіїв за межами території виборчих дільниць, скорочується можливість підкупу виборців безпосередньо у день голосування;

- динамічність, тобто скорочення часу на підрахунок голосів та отримання результатів, які можуть бути оголошені практично в один і той же час після закінчення голосування та закриття виборчих дільниць;

- забезпечення максимальної прозорості всіх стадій виборчого процесу, тому що результати голосування (у разі застосування інклюзивної, тобто «відкритої» технології блокчейн) будуть протягом виборів від голосування до підрахунку голосів доступні для ознайомлення всім зацікавленим особам (проте, результати голосування не можна буде змінити) і вони можуть бути опубліковані відразу після завершення голосування;



- скорочення частки абсентеїстів із числа «відчужених від політики» та апатично налаштованих громадян.

Водночас, застосування на практиці цифрового голосування та технології блокчейну має й низку проблем, серед яких:

- гіпотетична можливість технічних несправностей, збоїв та зламів системи інтернет-голосування, внаслідок якої оголошені підсумки виборів не відповідатимуть реальному волевиявленню громадян;

- перспектива отримання та використання зловмисниками персональних даних виборців у своїх корисливих інтересах;

- проблема дотримання одного з базових принципів виборчого права — таємниці голосування, оскільки електронні вибори передбачають авторизацію користувача в системі;

- цифрові виборчі технології поки що не можуть повною мірою забезпечити анонімність через неможливість збереження унікальних ключів для виборців, які проголосували, в базі даних на сервері, що може спричинити за собою можливість повторного голосування виборцем, який вже реалізував своє активне виборче право;

- викликає побоювання і те, як встановлюватиметься справжність виборця при реєстрації через Інтернет. Одним з таких способів є застосування електронно-цифрових підписів, що, з одного боку, є витратним у грошовому відношенні для багатьох країн процедурою, а з іншого боку, навіть їх можна підробити.

Створення безпечної системи інтернет-голосування виступає однією з найскладніших у сфері забезпечення кібербезпеки волевиявлення, оскільки вона безпосередньо пов'язана з ризиками реалізації на практиці форм прямої (безпосередньої) демократії. Вирішення цієї проблеми – ідентифікації виборців у системі цифрового голосування – пов'язано з використанням технології виборчого блокчейну. Ця технологія в системі цифрового голосування має в повній мірі відповідати вимогам кібербезпеки. Крім того, виборці мають довіряти інститутам державної влади та іншим інстанціям, які забезпечують організаційне та політико-правове проведення голосування та підрахунок

голосів виборців за їх допомогою. Методика проведення голосування повинна відповідати критеріям транспарентних і демократичних виборів, які включають такі загально визнані світові стандарти, як альтернативність, гласність, рівність, відкритість, дотримання таємниці волевиявлення виборців.

Висновки. На наш погляд, використання цифрового голосування в Україні є можливим, але з певними застереженнями. По-перше, поки що інтернет-голосування не може і не повинно повністю витіснити традиційне волевиявлення, яке здійснюється за допомогою паперових бюлетенів. Воно має використовуватися паралельно з ним, як альтернатива, тими виборцями, які в силу зайнятості, обмежень у пересуванні у зв'язку зі станом здоров'я, перебуванням за кордоном або просто небажанням відвідувати виборчі дільниці, вважають за краще проголосувати з дому, з роботи, з дачної дільниці тощо. Тобто, впровадження цифрового голосування та технології блокчейну не повинно позбавити консервативно налаштовану частину виборців права на реалізацію активного виборчого права традиційними способами. Вони повинні мати можливість самим визначити способи свого волевиявлення.

Водночас, у виборчому законодавстві повинно з'явитися юридичне закріплення положення про використання комплексів цифрового голосування та інших технологій, пов'язаних із автоматизованою обробкою виборчих бюлетенів, а також голосування, яке здійснюється за допомогою Інтернету. Зрештою, підсумки голосування по Інтернету повинні прирівнюватися до волевиявлення, що здійснюється за допомогою паперових виборчих бюлетенів. Це положення необхідно закріпити у Виборчому Кодексі та інших нормативно-правових актах, що регулюють порядок та умови проведення виборів, закріпивши тим самим формальний статус використання виборчого блокчейну та інтернет-голосування.

Після війни, за відповідної технічної підготовки та урахування світового досвіду, застосування цифрових технологій на виборах стане одним із головних способів волевиявлення виборців і, можна очікувати, значно розширить електоральну базу, в тому числі, і за рахунок громадян України, які перебувають за кордоном.



В сучасних умовах в Україні існує можливість вийти на передові позиції у впровадженні сучасних цифрових механізмів волевиявлення. Але поки що, як важливий крок у цьому напрямку, слід говорити про тестування або проведення експериментів щодо ширшого використання цифрових технологій на виборах. Ці технології постійно вдосконалюються, що, на наш погляд, дозволить розвіяти сумніви песимістично налаштованої частини експертної спільноти, яка вважає, що результати цифрового голосування заздалегідь зумовлені, оскільки можуть бути деформовані на користь політичної сили, що перебуває при владі.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Гусаревич, Н. (2021). Електронне голосування: концептуальні підходи. *Аспекти публічного управління*, 9(4), 104-110. <https://doi.org/10.15421/152142>
- Гусаревич, Н. (2022). Технологічні рішення щодо забезпечення електронного голосування у виборчому процесі: закордонний досвід. *Аспекти публічного управління*, 10(1), 26-35. <https://doi.org/10.15421/152273>
- Квітка С. (2020). Цифрові трансформації як сучасний тренд періодичного циклу розвитку суспільства. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президенті України. Спецвипуск*. С. 131–134. <http://doi.org/10.36.030/2664-3618-2020-si-131-134>
- Квітка, С. (2021). Цифрова трансформація в контексті концепції «Довгих хвиль» М. Кондратьєва. *Аспекти публічного управління*. 9(SI,1), 24–28. <https://doi.org/10.15421/152155>
- Михайлов, М. (2020). Вплив організаційного та технологічного механізмів на вдосконалення інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу. *Аспекти публічного управління*, 8(5), 82–89. <https://doi.org/10.15421/152096>
- Михальчук, С. О. (2016). Вплив інтернет-комунікацій на електоральні процеси в Україні (на прикладі парламентських виборів 2012 року). *Науково-теоретичний альманах Грані*, 19(2), 61-68. <https://doi.org/10.15421/1716049>
- Міжнародна фундація виборчих систем (IFES) (2020a). *Інтернет-голосування: питання до розгляду*. Загальний огляд для органів адміністрування виборів. Відновлено з <https://ifesukraine.org/wp-content/uploads/2020/04/IFES-White-Paper-Applegate-Chanussot-Basysty-‘Considerations-on-Internet-Voting’-Mar-2020-Ukr-1.pdf>
- Міжнародна фундація виборчих систем (IFES) (2020b). *Дослідження доцільності запровадження нових виборчих технологій*. Відновлено з <https://ifesukraine.org/wp-content/uploads/2019/04/IFES-Ukraine-Feasibility-Study-on-the-Introduction-of-New-Elections-Technology-for-Ukraine-v1-2020-02-13-Ukr.pdf>
- Панасенко, О., & Хлівнюк, Т. (2021). Технології створення сталих політичних зв'язків з громадськістю та ідей за допомогою соціальних мереж. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 24(1), 27–34. <https://doi.org/10.15421/172103>
- Парсонс Т. *Система сучасних суспільств*. М., 1998. 269 с.
- Пономаренко, С. (2020). *Цифрова революція: естонці можуть проголосувати навіть у лазні*. Відновлено з <https://world.segodnya.ua/ua/world/europe/cifrovaya-revoluciya-estoncy-mogut-progolosovat-dazhe-v-bane-1395748.html>
- Сичов, В. (2020). *У Сьєрра-Леоні пройшли блокчейн-вибори президента*. Відновлено з <https://nplus1.ru/news/2018/03/15/votes>
- Токар-Остапенко, О. В. (2021). *Електронне голосування: перспективи впровадження в Україні*. Відновлено з <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-02/tokar-1.pdf>
- Australian Election Company. (2022). *Online, Internet, telephone, Postal and Voting Made Easy*. Retrieved from <http://www.austelect.com>
- Britannica. (2022). *Electronic voting*. Retrieved from <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1472946/electronicvoting/278912/E-voting?anchor=ref1006102>
- Burmester, M., & Magkos E. (2004). *Towards Secure and Practical E-elections in the New Era, Secure Electronic Voting* (Ed. Gritzalis, D.A.), Kluwer, Boston.
- Hall, T., & Wang, T. (2008). Show Me the ID: International Norms and Fairness in Election Reforms. *Public Integrity*, 10(2), 97–111.
- Hall, T., & Wang, T. (2008a). Normative Principles for Evaluating Election Fraud. In *Alvarez, R.M. Hall, T.E. and Hyde, S. (eds): Understanding, Detecting, and Preventing Election Fraud: Domestic and International Perspectives*. (pp. 117–129). Washington, D.C., Brookings Institution Press.
- Maaten, E. (2007). Practicing Internet Voting in Estonia. In *Baltic IT&T Review*.

REFERENCES

- Australian Election Company. (2022). *Online, Internet, telephone, Postal and Voting Made Easy*. Retrieved from <http://www.austelect.com>
- Britannica. (2022). *Electronic voting*. Retrieved from <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1472946/electronic-voting/278912/E-voting?anchor=ref1006102>



- Burmester, M., & Magkos E. (2004). *Towards Secure and Practical E-elections in the New Era, Secure Electronic Voting* (Ed. Gritzalis, D.A.), Kluwer, Boston.
- Gusarevych, N. (2021). Electronic Voting: Conceptual Approaches. *Public Administration Aspects*, 9(4), 104-110. <https://doi.org/10.15421/152142>
- Gusarevych, N. (2022). Technological Solutions for Ensuring Electronic Voting in the Electoral Process: Foreign Experience. *Public Administration Aspects*, 10(1), 26-35. <https://doi.org/10.15421/152273>
- Hall, T., & Wang, T. (2008). Show Me the ID: International Norms and Fairness in Election Reforms. *Public Integrity*, 10(2), 97-111.
- Hall, T., & Wang, T. (2008a). Normative Principles for Evaluating Election Fraud. In Alvarez, R.M. Hall, T.E. and Hyde, S. (eds): *Understanding, Detecting, and Preventing Election Fraud: Domestic and International Perspectives*. (pp. 117-129). Washington, D.C., Brookings Institution Press.
- Kvitka S. (2020). Tsyfrovii transformatsii yak suchasnyi trend periodychnoho tsykladu rozvytku suspilstva. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy. Spetsvypusk*. pp. 131-134. <http://doi.org/10.36.030/2664-3618-2020-si-131-134>.
- Kvitka, S. (2021). Digital Transformation in the Context of the Concept of «Long Waves» M. Kondratiev. *Public Administration Aspects*, 9(SI,1), 24-28. <https://doi.org/10.15421/152155>
- Maaten, E. (2007). Practicing Internet Voting in Estonia. In *Baltic IT&T Review*.
- Mykhailov, M. (2020). Influence of organizational and technological mechanisms on the improvement of information and communication providing the election process. *Public Administration Aspects*, 8(5), 82-89. <https://doi.org/10.15421/152096>
- Mykhalchuk, S. O. (2016). The impact of internet-communications on electoral processes in Ukraine. *Grani*, 19(2), 61-68. <https://doi.org/10.15421/1716049>
- Panasenko, A., & Khlivniuk, T. (2021). The technology of sustainable political public relations and ideas creation with the help of social media. *Grani*, 24(1), 27-34. <https://doi.org/10.15421/172103>
- Parsons T. *System of modern societies*. M., 1998. 269 с.
- Ponomarenko, S. (2020). *Digital revolution: Estonians can vote even in the bathhouse*. Retrieved from <https://world.segodnya.ua/ua/world/europe/cifrovaya-revolyuciya-estoncy-mogut-progolosovat-dazhe-v-bane-1395748.html>
- Sychev, V. (2020). *Sierra Leone held blockchain presidential elections*. Retrieved from <https://nplus1.ru/news/2018/03/15/votes>
- Tokar-Ostapenko, O. V. (2021). *Electronic voting: prospects for implementation in Ukraine*. Retrieved from <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-02/tokar-1.pdf>



Public Administration as a Subject of the Reform of the Pension System of Ukraine in the Conditions of Transformational Changes

UDC: 351.08

DOI: 10.15421/152210

Parfonov Yaroslav

Ph.D. Student, <https://orcid.org/0000-0002-6851-8290>, Parfonovyv@gmail.com

Taras Shevchenko National University (Kyiv, Ukraine)

Abstract

In this article, the author notes that all spheres of social life require public management, which is carried out by the relevant subjects of public administration, and which are endowed by law with the authority and competence to perform power-management functions on behalf of the state. Public administration of the pension system is carried out by a system of state and non-state bodies to which state powers have been delegated. At the same time, some subjects exercise general powers within their competence, while others are direct participants in pension relations.

The author notes that the public administration of the pension system is a public-authority activity of competent bodies at various levels, the subject of which is the social protection of persons belonging to the category of pensioners. Social protection of pensioners is carried out by subjects of public administration in various directions: social insurance, pension provision, social services, etc. Therefore, the activity of the public administration regarding the implementation of social protection and regarding the pension provision of this category of persons, is characterized by certain features, which are presented in the text of the article.

A detailed analysis of the functions and competencies of subjects of public administration regarding the social protection of pensioners has been carried out, which enables us to divide them into subjects of general competence and subjects of special competence. We suggest that the subjects of general competence include: the Verkhovna Rada, the President of Ukraine, the CMU, local subjects of public administration.

It was determined that every sphere of public life, without exception, needs management, which is carried out by the relevant subjects of public administration, who are empowered by law and competent to perform power-management functions on behalf of the state. Public administration of the pension system is carried out by a system of state and non-state bodies to which state powers have been delegated. At the same time, some subjects exercise general powers within their competence, while others are direct participants in pension relations.

Keywords: public administration, power-management functions, subjects of general competence and subjects of special competence, social protection of pensioners, social insurance, pension provision, social service

Citation: Parfonov, Ya. (2022). Public Administration as a Subject of the Reform of the Pension System of Ukraine in the Conditions of Transformational Changes. *Public Administration Aspects*, 10(2), 31-40. <https://doi.org/10.15421/152210>

Публічна адміністрація як суб'єкт реформування пенсійної системи України в умовах трансформаційних змін

Парфонов Ярослав

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна).

Анотація

Зазначено, що всі сфери суспільного життя потребують публічного управління, яке здійснюють відповідні суб'єкти публічної адміністрації, і які наділені законом повноваженнями та компетенцією здійснювати від імені держави владно-управлінські функції. Публічне адміністрування щодо системи пенсійного забезпечення здійснює система державних та недержавних органів, яким делеговано державні повноваження. При цьому, одні суб'єкти виконують загальні повноваження в рамках своєї компетенції, а інші є безпосередніми учасниками пенсійних відносин.

Відзначено, що публічне адміністрування системи пенсійного забезпечення являє собою публічно-владну діяльність компетентних органів різних рівнів, предметом якої є соціальний захист осіб, належать до категорії пенсіонерів. Соціальний захист пенсіонерів здійснюється суб'єктами публічної адміністрації в різних напрямках: соціальне страхування, пенсійне забезпечення, соціальне обслуговування тощо.

Отже, діяльність публічної адміністрації щодо здійснення соціального захисту і щодо пенсійного забезпечення даної категорії осіб, характеризується певними ознаками, які подано в тексті статті.

Здійснено детальний аналіз функцій та компетенцій суб'єктів публічної адміністрації щодо соціального захисту пенсіонерів, що дає можливість нам здійснити їх розподіл на суб'єктів загальної компетенції та суб'єктів спеціальної компетенції. До суб'єктів загальної компетенції пропонуємо віднести: ВРУ, Президента України, КМУ, місцеві суб'єкти публічної адміністрації.

Визначено, що кожна без виключення сфера суспільного життя потребує управління, яке здійснюють відповідні суб'єкти публічної адміністрації, які наділені законом повноваженнями та компетенцією здійснювати від імені держави владно-управлінські функції. Публічне адміністрування щодо системи пенсійного забезпечення здійснює система державних та недержавних органів, яким делеговано державні повноваження. При цьому, одні суб'єкти виконують загальні повноваження в рамках своєї компетенції, а інші є безпосередніми учасниками пенсійних відносин.

Ключові слова: публічне управління, владно-управлінські функції, суб'єкти загальної компетенції та суб'єкти спеціальної компетенції, соціальний захист пенсіонерів, соціальне страхування, пенсійне забезпечення, соціальне обслуговування

Цитування: Парфонов Я. Публічна адміністрація як суб'єкт реформування пенсійної системи України в умовах трансформаційних змін. *Аспекти публічного управління*. 2022. Том 10. №2. С. 31-40. <https://doi.org/10.15421/152210>

Стаття надійшла / Article arrived: 22.03.2022

Схвалено до друку / Accepted: 29.04.2022



Вступ. Публічне адміністрування системи пенсійного забезпечення являє собою публічно-владну діяльність компетентних органів різних рівнів, предметом якої є соціальний захист осіб, належать до категорії пенсіонерів. Соціальний захист пенсіонерів здійснюється суб'єктами публічної адміністрації в різних напрямках: соціальне страхування, пенсійне забезпечення, соціальне обслуговування тощо.

Отже, діяльність публічної адміністрації щодо здійснення соціального захисту і щодо пенсійного забезпечення даної категорії осіб, характеризується наступними ознаками:

1) являє собою сукупність органів виконавчої влади різних рівнів та органів місцевого самоврядування (у частині виконання ними делегованих повноважень), а також інших державних органів, які наділені повноваженнями та компетенцією в досліджуваній сфері;

2) компетентні здійснювати виконавчо-розпорядчу діяльність та публічно-владні функції від імені держави стосовно осіб, які мають право на пенсійне забезпечення;

3) діяльності даних суб'єктів ґрунтується на конституційних, галузевих принципах, з урахуванням особливостей предметного спрямування;

4) реалізація діяльності відбувається виключно в публічних інтересах.

Детальний аналіз функцій та компетенції суб'єктів публічної адміністрації щодо соціального захисту пенсіонерів дає можливість нам здійснити їх розподіл на: суб'єктів загальної компетенції та суб'єктів спеціальної компетенції. До суб'єктів загальної компетенції пропонуємо віднести: ВРУ, Президента України, КМУ, Міністерство екології та природних ресурсів України, Державне агентство України з управління зоною відчуження, місцеві суб'єкти публічної адміністрації.

Водночас, спеціальними суб'єктами є: ПФУ, Рахункова палата України, Мінсоцполітики, Міністерство охорони здоров'я України (МОЗУ).

Аналіз літературних та наукових джерел. Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження становлять напрацювання вчених-адміністративістів: В. Б. Авер'янова, О. Ф. Андрійко, О. А. Александрова, Г. І. Балюк, М. Бандурки, Ю. П. Битяка, І. Л.

Бородіна, С. Г. Брателя, В. М. Гаращука, П. Голосніченка, О. В. Горбач, З. С. Гладун, А. В. Гуржій, О. В. Джафарової, Є. В. Додіна, П. В. Діхтєвського, О. Ю. Дрозда, Р. А. Калюжного, С. В. Ківалова, Ю. В. Ковбасюка, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, О. Д. Крупчана, Т. О. Коломоєць, О. В. Кузьменко, С. О. Мосьондза, Д. М. Лук'янця, А. Ф. Мельника, Н. Р. Нижник, В. С. Никитенко, О. І. Остапенка, Г. О. Пономаренко, Д. В. Приймаченка, С. М. Тимченка, В. О. Шамрая, Ю. С. Шемшученка, В. Г. Чорної та ін.

Суміжну проблематику аналізувала М. О. Лібанов, який здійснив комплексний аналіз особливостей та порядку видачі професійних пенсій. Наукові досягнення згаданих учених сприяли становленню теоретичної бази для оновленого розуміння проблеми системи пенсійного забезпечення

Метою статті є визначення ролі та функцій суб'єктів публічного управління системи пенсійного забезпечення, сутності делегованості державних повноважень державним та недержавним суб'єктам системою пенсійного забезпечення..

Виклад основного матеріалу. Розкриємо зміст повноважень та компетенції зазначених суб'єктів.

Верховна Рада України (ВРУ) в сфері пенсійного забезпечення наділена повноваженнями приймати нормативно-правові акти, що визначають правовий статус, основні завдання цілі пенсійного забезпечення. Важливу роль у цій системі відведено для здійсненню контрольної функції ВРУ її комітетам. Цей контроль пов'язаний з діяльністю органів виконавчої влади, в тому числі й щодо сфери захисту населення від наслідків аварії на ЧАЕС та надзвичайних ситуацій. Окрім того, ст. 89 Конституції України передбачає можливість створення ВРУ тимчасових спеціальних комісій для підготовки і попереднього розгляду питань, а також створення тимчасових слідчих комісій для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес.

Іншу значну роль у системі пенсійного забезпечення відведено главі держави Президенту України, який забезпечує формування органів виконавчої влади, зокрема й у сфері пенсійного забезпечення, а також здійснює нормотворчу діяльність, яка передбачає урегулювання окремих питань пенсійного забезпечення. Так, наприклад,



ним підписано Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо підвищення рівня соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей» та Закон України «Про внесення змін до ст. 15 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо надання членам сімей загиблих пільг без урахування середньомісячного сукупного доходу сім'ї», а Указом Президента затверджено Положення про Міністерство соціальної політики України від 06 квітня 2011 р. № 389/2011 [1], Положення про Пенсійний фонд України від 06 квітня 2011 р. № 384/2011 [2] тощо.

Також до його повноважень відноситься прийняття указів щодо кадрових функцій в досліджуваній сфері, а саме: Голова правління Пенсійного фонду України та його заступники призначаються на посади за поданням Прем'єр-міністра України, внесеним на підставі пропозицій міністра, і звільняються з посад Президентом України.

Кабінет Міністрів України (КМУ) є наступним суб'єктом загальної компетенції, на нашу думку, - це вищий орган у системі органів виконавчої влади, який здійснює державне регулювання діяльності у сфері пенсійного забезпечення. КМУ координує та контролює роботу всіх міністерств й органів виконавчої влади у сфері пенсійного забезпечення, а також ними розроблюються та вносяться на розгляд до ВРУ основні законопроекти у сфері державного регулювання пенсійного забезпечення. Так, наприклад у вересні 2018 року зареєстровано Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо удосконалення відносин у сфері пенсійного забезпечення)».

Також КМУ затверджує перелік спеціалізованих медичних закладів, які повинні отримати медикаменти і медичне обладнання, з цільовим призначенням.

Спеціальним суб'єктом пенсійного забезпечення є Пенсійний фонд України (ПФУ). Так, адміністрування солідарною системою пенсійного страхування проводиться ПФУ, який є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується КМУ через Міністра соціальної політики України, що реалізує державну політику з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому

державному соціальному страхуванню. Він провадить збір, акумуляцію та облік страхових внесків, призначає пенсії та готує документи для виплати, забезпечує своєчасне і в повному обсязі фінансування та виплату пенсій, допомоги на поховання, контролює цільове використання коштів ПФУ, вирішує питання, пов'язані з веденням обліку пенсійних активів застрахованих осіб на накопичувальних пенсійних рахунках, здійснює адміністративне управління Накопичувальним фондом та інші функції, передбачені Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» і статутом Пенсійного фонду. Управління Пенсійним фондом здійснюють правління та виконавча дирекція Пенсійного фонду на основі паритетності представниками держави, застрахованих осіб і роботодавців. Для забезпечення контролю за виконанням Пенсійним фондом законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, статутних завдань та цільового використання його коштів створюється Наглядова рада Пенсійного фонду [3].

Вищим органом управління Пенсійного фонду є правління, яке формується на паритетній основі з числа застрахованих осіб, роботодавців і держави. Представники від держави призначаються і відкликаються Кабінетом Міністрів України, а від застрахованих осіб та роботодавців обираються (делегуються) і відкликаються сторонами самостійно. Призначення, обрання (делегування) членів правління Пенсійного фонду здійснюється не пізніше трьох місяців до дня закінчення повноважень відповідних членів правління. Виконавчим органом правління Пенсійного фонду є виконавча дирекція Пенсійного фонду та її територіальні органи. Виконавча дирекція Пенсійного фонду є постійно діючим виконавчим органом фонду, підзвітна правлінню Пенсійного фонду та разом із територіальними органами забезпечує виконання рішень правління. Наглядова рада Пенсійного фонду створюється як і його правління. Тобто, до неї також у рівній кількості входять 15 осіб - представники від застрахованих осіб, роботодавців та держави. Представники від держави призначаються та відкликаються Кабінетом Міністрів України, а застрахованих осіб і роботодавців обираються (делегуються)



і відкликаються сторонами самостійно. Призначення, обрання (делегування) членів Наглядової ради здійснюється не пізніше ніж за три місяці до дня закінчення повноважень попередніх членів. Члени Наглядової ради здійснюють свої повноваження, строк яких становить шість років, на громадських засадах. Їх не можна призначати або обирати (делегувати) до складу Наглядової ради більше двох термінів підряд. Наглядову раду очолює голова [3].

Відповідно до Положення про ПФУ на нього покладаються ряд функцій [3] в сфері міжнародної діяльності, зокрема, відповідно до міжнародних договорів України здійснює переказування пенсій громадянам, які виїхали на постійне місце проживання за кордон, та виплати пенсій пенсіонерам іноземних держав, які постійно проживають в Україні; співпрацює в межах своєї компетенції з міжнародними організаціями, організовує міжнародне співробітництво у сфері пенсійного забезпечення, готує пропозиції та бере участь у підготовці та укладанні міжнародних договорів України у цій сфері; організовує професійну підготовку та підвищення кваліфікації працівників органів ПФУ, узагальнює та поширює прогресивні форми та методи роботи; інформує громадськість про свою діяльність; здійснює відповідно до законодавства функції з управління майном, що перебуває в державній власності; здійснює інші функції, що впливають з покладених на нього завдань. Проекти нормативно-правових актів ПФУ погоджуються з Міністром праці та соціальної політики. У межах своїх повноважень ПФУ організовує виконання актів законодавства та здійснює систематичний контроль за їх реалізацією [3].

В межах наділеної компетенції та під час виконання своїх повноважень ПФУ для виконання покладених на нього завдань має право: залучати спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками), вчених, представників інститутів громадянського суспільства (за згодою) до розгляду питань, що належать до його компетенції; отримувати безоплатно від міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування необхідні для виконання покладених на нього

завдань інформацію, документи і матеріали, зокрема від органів статистики - статистичні дані; скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари з питань, що належать до його компетенції; користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами; проводити планові, а у випадках, передбачених законом, позапланові перевірки у роботодавців та інших осіб бухгалтерських книг, звітів, кошторисів та інших документів щодо достовірності відомостей, поданих до реєстру застрахованих осіб або для призначення пенсій, отримувати необхідні пояснення, довідки і відомості (зокрема письмові) з питань, що виникають під час таких перевірок; видавати приписи щодо усунення порушень, виявлених за результатами перевірки достовірності поданих страхувальником відомостей про застрахованих осіб; вилучати в установленому законом порядку у підприємств, установ, організацій і окремих осіб копії документів, що підтверджують заниження розміру заробітної плати (доходу) та інших виплат, на які нараховуються страхові внески, або порушення порядку використання коштів ПФУ; проводити перевірку цільового використання коштів ПФУ в організаціях, що здійснюють виплату і доставку пенсій; порушувати в установленому законом порядку питання про притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні вимог законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування; звертатися в установленому законом порядку до відповідних правоохоронних органів у разі виявлення фактів порушення порядку використання коштів ПФУ [3].

Отже, основним суб'єктом реформування пенсійної системи є ПФУ, який здійснює: адміністрування солідарною системою пенсійного страхування; є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується КМУ через Міністра соціальної політики; реалізує державну політику з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню; провадить збір, акумуляцію та облік страхових внесків,



призначає пенсії та готує документи для виплати; забезпечує своєчасне і в повному обсязі фінансування та виплату пенсій, допомоги на поховання, контролює цільове використання коштів.

Управління ПФУ здійснюють правління та виконавча дирекція Пенсійного фонду на основі паритетності представниками держави, застрахованими особами і роботодавцями. Для забезпечення контролю за виконанням ПФУ законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, статутних завдань та цільового використання його коштів створюється Наглядова рада ПФУ [4].

Тим самим, ПФУ забезпечує виконання наступних функцій:

1) прогностичної - бере участь у розробленні показників економічного і соціального розвитку України, проекту Державного бюджету України, моделювання надходження коштів до кошторису ПФУ, пропозиції щодо встановлення або зміни ставок страхових внесків;

2) планувальної - планує доходи і видатки ПФУ;

3) нормотворчої - розробляє та подає КМУ на затвердження проект бюджету ПУ тощо;

4) організаційної - здійснює призначення (перерахунок) і виплату пенсій, забезпечує збирання та акумулювання страхових внесків, забезпечує повноту своєчасного фінансування витрат на виплату пенсій, здійснює перерозподіл коштів між регіонами, забезпечує ведення персоналізованого обліку відомостей по застрахованих особах;

5) фіскальної - здійснює стягнення своєчасно не сплачених сум страхових внесків та збору на обов'язкове державне пенсійне страхування;

6) контрольної - контролює проведення перевірок правильності сплати страхових внесків, контролює роботу органів ПФУ, зокрема з питань призначення, перерахунку та виплату пенсій, інших виплат, здійснює контроль за цільовим використанням коштів ПФУ;

7) міжнародної - співпрацює з міжнародними організаціями, організовує міжнародне співробітництво у сфері пенсійного забезпечення, готує пропозиції та бере участь у підготовці та укладанні міжнародних договорів України у цій сфері;

8) інформаційної - складає звіт про виконання бюджету, інформує громадськість про свою діяльність, здійснює автоматизоване опрацювання інформації в системі ПФУ.

На підставі аналізу повноважень та компетенції даного суб'єкту пропонуємо повноваження ПФУ поділяти на внутрішньо-організаційні та зовнішні.

До внутрішньо-організаційних повноважень, вважаємо, відносяться: залучати спеціалістів; отримувати інформацію, документи і матеріали; скликати наради; утворювати комісії та робочі групи; користуватися інформаційними базами; користуватися системою урядового зв'язку тощо.

До зовнішніх повноважень, які спрямовані на приватних та інших осіб, які не знаходяться у підпорядкуванні ПФУ та його територіальних органів належать: проводити перевірки страховальників щодо достовірності відомостей, поданих до реєстру застрахованих осіб або для призначення (перерахунку) та виплати пенсій особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, отримувати необхідні пояснення, довідки і відомості з питань, що виникають під час таких перевірок; видавати приписи щодо усунення порушень, виявлених за результатами перевірки питань достовірності поданих страховальником відомостей про застрахованих осіб; проводити перевірку цільового використання коштів ПФУ в організаціях, що здійснюють виплату і доставку пенсій; порушувати питання про притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні вимог законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування; звертатися до відповідних правоохоронних органів у разі виявлення фактів порушення порядку використання коштів ПФУ [3].

Для успішного виконання завдань, які відводяться для представників ПФУ, доречно ввести в штат структурних підрозділів, які наділені повноваженнями призначення, перерахунку пенсій, посади спеціалістів з відповідними кваліфікаційними вимогами щодо наявності конкретних знань в медичній сфері. Без таких спеціалістів суть роботи представників ПФУ в медико-соціальних експертних комісіях зводиться, здебільшого, до виконання споглядальної та



організаційної функції, оскільки забезпечити додержання чинного законодавства в роботі медико-соціальної експертної комісії, можливо при умові наявності відповідних знань в медичній сфері при виборі критеріїв та підстав встановлення групи інвалідності, специфіки поділу I групи інвалідності на підгрупу А та Б, залежно від ступеня втрати здоров'я особи з інвалідністю та обсягу потреби в постійному сторонньому догляді, допомозі або нагляді.

Рахункова палата України є наступним специфічним суб'єктом публічного адміністрування в досліджуваній сфері.

Рахункова палата від імені Верховної Ради України здійснює контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням. Рахункова палата підзвітна Верховній Раді України та регулярно її інформує про результати своєї роботи [5].

Рахункова палата здійснює свої повноваження виключно в рамках Конституції України через провадження заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту).

Так, головним завданням Рахункової палати в сфері пенсійного забезпечення осіб, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи є здійснення державного зовнішнього фінансового контролю (аудит), який забезпечується Рахунковою палатою України шляхом здійснення фінансового аудиту, аудиту ефективності, експертизи, аналізу та інших контрольних заходів:

- фінансовий аудит полягає у перевірці, аналізі та оцінці правильності ведення, повноти обліку і достовірності звітності щодо надходжень і витрат бюджету, встановлення фактичного стану справ щодо цільового використання бюджетних коштів, дотримання законодавства при здійсненні операцій з бюджетними коштами;

- аудит ефективності передбачає встановлення фактичного стану справ та надання оцінки щодо своєчасності і повноти бюджетних надходжень, продуктивності, результативності, економності використання бюджетних коштів їх розпорядниками та одержувачами, законності, своєчасності і повноти прийняття управлінських рішень учасниками бюджетного процесу, стану внутрішнього контролю розпорядників бюджетних коштів;

- оцінка продуктивності використання бюджетних коштів передбачає встановлення

співвідношення між результатами діяльності розпорядника та одержувача бюджетних коштів і використаними для досягнення таких результатів коштами бюджету;

- оцінка результативності використання бюджетних коштів передбачає встановлення ступеня відповідності фактичних результатів діяльності розпорядника та одержувача бюджетних коштів запланованим результатам;

- оцінка економності використання бюджетних коштів передбачає встановлення стану досягнення розпорядником та одержувачем таких коштів запланованих результатів за рахунок використання мінімального обсягу бюджетних коштів або досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів [5].

На підставі аналізу діяльності Рахункової палати України щодо здійснення фінансового контролю (аудиту) за об'єктивним та прозорим забезпеченням пенсійного забезпечення осіб, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи встановлено, що діяльність даного суб'єкта в більшій мірі спрямована на виявлення фактів нецільового використання бюджетних коштів, у тому числі коштів загальнодержавних цільових фондів, за обсягами, структурою та їх цільовим призначенням, здійснення контролю за своєчасним виконанням видаткової частини Державного бюджету України, спрямованих на соціальний захист та пенсійне забезпечення. [6; 7]

За результатами звіту Рахункової палати України встановлено, що діюча система виплати пенсій, є неефективною, оскільки фактично ґрунтується на нормативно-правових актах, розміри виплат за якими тривалий час не переглядалися і наразі не відповідають вимогам Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», що у періоді, який перевірявся, призводило до порушення прав постраждалих осіб на соціальний захист і, відповідно, звернень до суду, а також створювало соціальну напругу серед таких громадян. Зазначене свідчить, що законодавчо встановлений порядок соціального захисту пенсіонерів потребує реформування.

Наступним суб'єктом публічної адміністрації, який безпосередньо бере



участь у забезпеченні формування та реалізації державної політики у сфері праці та соціальної політики, зайнятості населення та трудової міграції, трудових відносин, загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування, соціального діалогу, соціального захисту є *Мінсоцполітики* як центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України [8].

Ще одним центральним органом виконавчої влади, який безпосередньо приймає участь у забезпеченні формування та реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я, є *Міністерство охорони здоров'я України (МОЗУ)* як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України [9].

До повноважень МОЗУ в досліджуваній сфері належить:

1) затвердження норм харчування для дітей у дошкільних навчальних закладах, фізіологічні норми харчування;

2) бере участь в організації щорічного медичного обстеження (диспансеризації) осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи [85].

Найнижчим рівнем суб'єктів публічної адміністрації, які безпосередньо забезпечують соціальних захист пенсіонерів є місцеві державні адміністрації та їх виконавчі органи. [10, Ст. 20-24;11].

Визначено суб'єктів накопичувальної системи пенсійного страхування. У ч. 2 ст. 3 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» дано приблизний перелік суб'єктів накопичувальної системи пенсійного страхування [11]. *До них належать:*

1) особи, від імені та на користь яких здійснюється накопичення та інвестування коштів;

2) підприємства, установи, організації та фізичні особи, що здійснюють перерахування внесків до системи накопичувального пенсійного забезпечення;

3) Накопичувальний фонд;

4) недержавні пенсійні фонди;

5) юридичні особи, які здійснюють адміністративне управління Накопичувальним фондом і недержавними пенсійними фондами та управління їх пенсійними активами;

6) зберігач;

7) страхові організації .

Розглянемо більш детально окремі з них:

I. Застрахована особа. Це фізична особа, яка відповідно до цього Закону підлягає загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню і сплачує (сплачувала) та/або за яку сплачуються чи сплачувалися в установленому законом порядку страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та до накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Вказана особа має статус учасника накопичувальної системи пенсійного страхування. Інколи їх називають платниками страхових внесків до накопичувальної системи пенсійного страхування (ч. 2 ст. 15 Закону) [11, с. 334].

II. Страхувальники. Цероботодавці та інші особи, які відповідно до закону сплачують єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та/або є платниками відповідно до Закону. Платниками визнаються особи, які зазначені в ст. 11 та 12 Закону. Спочатку планувалося, що участь у накопичувальній системі будуть брати особи, яким виповнилось не більш як 35 років. Відповідно до п. 9 Прикінцевих положень Закону (в його останній редакції) учасниками накопичувальної системи є особи, які станом на 1 січня 2019 року підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню (без обмеження певним віком). Особи, яким залишилося менше 10 років до досягнення пенсійного віку, мають право прийняти рішення не сплачувати страхові внески до накопичувальної системи пенсійного страхування. Особи, які досягли пенсійного віку, не можуть бути платниками страхових внесків до Накопичувального фонду .

III. Виконавча дирекція Пенсійного фонду як адміністратор Накопичувального фонду (ст. 63-64 Закону). До виконавчих органів належать також усі територіальні органи ПФ (районні і обласні управління ПФУ) [11, с. 336].

Відповідно до ч. 3 ст. 64 Закону виконавча дирекція Пенсійного фонду зобов'язана в процесі надання послуг з адміністрування Накопичувального фонду:

1) здійснювати організаційне та матеріально-технічне забезпечення роботи Ради Накопичувального фонду;



2) відкрити розрахунковий рахунок Накопичувального фонду в обраному за конкурсом зберігачі;

3) готувати та подавати в порядку, встановленому ст. 89 Закону, на розгляд Ради Накопичувального фонду проекти документів, якими визначаються основні напрями інвестиційної політики та нормативи інвестування коштів Накопичувального фонду;

4) укладати за рішенням Ради Накопичувального фонду договори з радником з інвестиційних питань, компаніями з управління активами, зберігачем, аудитором (аудиторами) Накопичувального фонду;

5) надавати учаснику накопичувальної системи пенсійного страхування не рідше одного разу на рік письмовий звіт щодо обсягу пенсійних коштів, що обліковуються на його накопичувальному пенсійному рахунку та інше.

Згідно з ч. 4 цієї статті розмір оплати послуг виконавчої дирекції Пенсійного фонду з адміністрування Накопичувального фонду затверджується Радою Накопичувального фонду та не може перевищувати 0,2 відсотка щомісячної суми страхових внесків до накопичувальної системи пенсійного страхування.

IV. Компанія з управління активами. Це юридична особа, яка здійснює управління активами на підставі ліцензії на провадження професійної діяльності на фондовому ринку (діяльності з управління активами інституційних інвесторів) та обирається за результатами конкурсу. Діяльність з управління активами та професійна діяльність з управління активами інституційних інвесторів, порядок провадження якої визначено законодавством про цінні папери та фондовий ринок (ст. 1 Закону). Правовий статус компанії з управління активами визначається ст. 85-87 Закону [11, с. 345].

Управління пенсійними активами здійснюється компаніями з управління активами, визначеними Радою Накопичувального фонду за результатами конкурсу, з якими Пенсійним фондом укладені договори з дотриманням вимог ст. 95 Закону [11, с. 346]. Вони обираються на п'ять років з можливістю продовження строку дії договору до двох років шляхом щорічного продовження цього строку за рішенням Ради Накопичувального фонду.

Нею може бути тільки юридична особа.

V. Зберігач. Це банк, який провадить свою діяльність відповідно до законодавства про банки і банківську діяльність, обирається за результатами конкурсу і відповідає вимогам цього Закону щодо зберігання активів та обслуговування коштів Накопичувального фонду (ст. 1 Закону). Його діяльність регламентується ст. 99-102 Закону. За результатами конкурсу Пенсійний фонд укладає зі зберігачем договір з урахуванням вимог ст. 95 Закону строком на п'ять років з можливістю продовження ще на два роки [11, с. 347].

Кошти Накопичувального фонду обслуговуються лише одним зберігачем, який повинен відповідати таким вимогам:

1) мати ліцензію, видану Національним банком України, та ліцензію, видану Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, на провадження діяльності зі зберігання активів пенсійного фонду;

2) мати розмір регулятивного капіталу не менш як 500 мільйонів гривень;

3) мати посадових осіб, які здійснюють безпосереднє керівництво підрозділами з виконання діяльності зі зберігання активів пенсійного фонду і мають відповідну вищу освіту та досвід роботи в банківській чи фінансовій сфері не менше п'яти років;

4) не бути компанією з управління активами, пов'язаною особою компанії з управління активами та її пов'язаних осіб;

5) не бути кредитором органів Пенсійного фонду або компаній з управління активами, з якими зберігачем укладено договір про зберігання пенсійних активів;

6) не бути пов'язаною особою аудитора Накопичувального фонду та його пов'язаних осіб.

VI. Аудитор. Це фізична особа, що має право перевіряти стан фінансово-господарської діяльності організації на основі укладеного з ними контракту за визначену плату та в ході перевірки складати аудиторський висновок. Планова аудиторська перевірка діяльності Накопичувального фонду, компаній з управління активами, зберігача Накопичувального фонду, виконавчої дирекції Пенсійного фонду (у частині адміністрування Накопичувального фонду), радника з інвестиційних питань проводиться один раз на рік за рахунок осіб, які перевіряються. Зазначена перевірка проводиться обраним за результатами



конкурсу незалежним аудитором (аудиторською фірмою), який має право на провадження аудиторської діяльності і надає виключно аудиторські послуги згідно із законодавством. Дозволяється одному аудитору щорічну перевірку одного і того ж суб'єкта здійснювати не більше як два роки підряд.

VII. Радник з інвестиційних питань. Його діяльність окреслена ст. 84 Закону. Ним може бути юридична особа (у тому числі нерезидент) відповідної спеціалізації, а також фізична особа, яка має відповідну професійну підготовку та досвід роботи. Виконавча дирекція Пенсійного фонду укладає з радником з інвестиційних питань договір на умовах, визначених ст. 95 Закону. Радник з інвестиційних питань може залучатися з метою:

1) збирання та аналізу поточної інформації і даних щодо інвестиційних та економічних умов на національному і зарубіжному ринках, які пов'язані або можуть вплинути на ефективність інвестування коштів Накопичувального фонду, з метою поліпшення інвестиційної дохідності Накопичувального фонду;

2) надання Раді Накопичувального фонду консультацій та порад під час розроблення проектів основних напрямів інвестиційної політики та нормативів інвестування коштів Накопичувального фонду;

3) надання Раді Накопичувального фонду консультацій та порад під час розроблення умов проведення конкурсу для визначення компаній з управління активами та технічного супроводу проведення цих конкурсів разом з виконавчою дирекцією Пенсійного фонду;

4) щомісячного аналізу роботи компаній з управління активами та зберігача, подання письмових звітів про це Раді Накопичувального фонду;

5) подання Раді Накопичувального фонду обґрунтованих пропозицій щодо підготовки та внесення змін до основних напрямів інвестиційної політики і нормативів інвестування коштів Накопичувального фонду [11, с. 348].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Усе вищевикладене розкриває повноваження та компетенції

публічної адміністрації як суб'єкта реформування пенсійної системи в умовах трансформаційних за солідарною та накопичувальною системами. Зокрема визначено, що:

- Кабінет Міністрів України це вищий орган у системі органів виконавчої влади, здійснює державне регулювання діяльності у сфері пенсійного забезпечення;

- функцій Рахункової палати України спрямовані на виявлення фактів нецільового використання бюджетних коштів, у тому числі коштів загальнодержавних цільових фондів, за обсягами, структурою та їх цільовим призначенням, здійснення контролю за своєчасним виконанням видаткової частини Державного бюджету України, спрямованих на соціальний захист та пенсійне забезпечення осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи;

- центральним органом виконавчої влади (основним суб'єктом адміністрування) системи пенсійного страхування є Пенсійний фонд України. Детальний аналіз функцій та компетенції суб'єктів публічної адміністрації щодо пенсійного забезпечення осіб, дає можливість нам здійснити їх поділ на: суб'єктів загальної компетенції та суб'єктів спеціальної компетенції. До суб'єктів загальної компетенції пропонуємо віднести: Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України, Міністерство екології та природних ресурсів України, Державне агентство України з управління зоною відчуження, місцеві суб'єкти публічної адміністрації.

Водночас, спеціальними суб'єктами є: Рахункова палата України, Пенсійний фонд України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство охорони здоров'я України та їх територіальні органи, місцеві органи виконавчої влади.

В статті окреслено й іншого суб'єкта реформування пенсійної системи, зокрема суб'єктів накопичувальної пенсійної системи, визначено їх функції, які суттєво відрізняються від солідарної і є малодослідженими в системі пенсійної реформи, що є перспективним напрямом подальших наукових розвідок автора.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Порядок обчислення пенсій особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : постанова Кабінету Міністрів України від 23 лист. 2011 р. № 1210. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1210-2011-%D0%BF>



2. Порядок подання документів для призначення (перерахунку) і виплати щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці органами Пенсійного фонду України : постанова правління Пенсійного фонду України від 25 січ. 2008 р. № 3-1 ; за реєстр. в Міністерстві юстиції України від 12 берез. 2008 р. за № 200/14891. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0200-08/ed20080125>
3. Положення про Пенсійний фонд України : постанова Кабінету Міністрів України від 23 серп. 2014 р. № 280. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2148251-polozhennya-pro-pensijnyj-fond-ukrayiny/>
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо приведення їх у відповідність із Законом України "Про соціальний діалог в Україні" URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4719-17/>
5. Про Рахункову палату : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 576- VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 36. Ст. 360.
6. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2021 рік. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2152676-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2021-rik-3/>
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення : Закон України від 02 берез. 2015 р. № 213-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 22. Ст. 145.
8. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України : постанова Кабінету Міністрів України від 17 черв. 2015 р. № 423. Верховна Рада України : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-p>
9. Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України : постанова Кабінету Міністрів України від 25 берез. 2015 р. № 267. Верховна Рада України
10. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 9 квіт. 1999 р. № 586-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 20-21. Ст. 190.
11. Шашків Б. І. Право соціального забезпечення. Особлива частина : навчальний посібник. Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна», 2018. 1092 с.
12. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 9 лип. 2003 р. № 1058-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 49-51. Ст. 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>

REFERENCES

1. Poryadok obchyslennya pensiy osobam, yaki postrazhdaly vnaslidok Chornobyl's'koyi katastrofy (2010): postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 23 lyst. 2011 r. № 1210. [The procedure for calculating pensions for persons who suffered as a result of the Chernobyl disaster]. Verkhovna Rada Ukrayiny : [sayt]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1210-2011-%D0%BF>.
2. Poryadok podannya dokumentiv dlya pryznachennya (pererakhunku) i vyplaty shchomisyachnoho dovichnoho hroshovoho utrymannya suddyam u vidstavtsi orhanamy Pensiynoho fondu Ukrayiny (2008): postanova pravlinnya Pensiynoho fondu Ukrayiny vid 25 sich. 2008 r. № 3-1 ; za reyestr. v Ministerstvi yustytisiy Ukrayiny vid 12 berez. 2008 r. za № 200/14891 [The procedure for submission of documents for the appointment (recalculation) and payment of monthly lifetime stipend to retired judges by the bodies of the Pension Fund of Ukraine:]. Verkhovna Rada Ukrayiny : [sayt]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0200-08/ed20080125>
3. Polozhennya pro Pensiynyy fond Ukrayiny (2014): postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 23 serp. 2014 r. № 280 [Regulations on the Pension Fund of Ukraine: approved. by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 23 2014 No. 280]. Verkhovna Rada Ukrayiny : [sayt]. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2148251-polozhennya-pro-pensijnyj-fond-ukrayiny/>
4. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakoniv Ukrayiny shchodo pryvedennya yikh u vidpovidnist' iz Zakonom Ukrayiny "Pro sotsial'nyy dialoh v Ukrayini" (2008) [On amending some laws of Ukraine to bring them into line with the Law of Ukraine "On Social Dialogue in Ukraine"]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4719-17/>
5. Pro Rakhunkovu palatu (2015): Zakon Ukrayiny vid 2 lyp. 2015 r. № 576- VIII. [About the Accounting Chamber: Law of Ukraine dated July 2 2015 No. 576-VIII]. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. 2015. № 36. St. 360.
6. Zvit pro vykonannya byudzhetu Pensiynoho fondu Ukrayiny za 2021 rik. (2021) [Report on the implementation of the budget of the Pension Fund of Ukraine for 2021]. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2152676-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2021-rik-3/>
7. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo pensiynoho zabezpechennya (2015): Zakon Ukrayiny vid 02 berez. 2015 r. № 213-VIII. [On making changes to some legislative acts of Ukraine regarding pension provision]. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. 2015. № 22. St. 145.
8. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Ministerstvo sotsial'noyi polityky Ukrayiny (2015): zatv. postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 17 cherv. 2015 r. № 423 [On the approval of the Regulation on the Ministry of Social Policy of Ukraine: approved. by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated June 17. 2015 No. 423.]. Verkhovna Rada Ukrayiny. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-p>
9. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Ministerstvo okhorony zdorov'ya Ukrayiny (2015): postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 25 berez. 2015 r. № 267 [On approval of the Regulation on the Ministry of Health of Ukraine: approved by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 25. 2015 No. 267.]. Verkhovna Rada Ukrayiny
10. Pro mistsevi derzhavni administratsiyi (1999): Zakon Ukrayiny vid 9 kvit. 1999 r. № 586-XIV. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [On local state administrations]. 1999. № 20-21. St. 190.
11. Shashkiv B. I. Pravo sotsial'noho zabezpechennya. Osoblyva chastyna : navchal'nyy posibnyk. Chernihiv : PAT «PVK «Desna», 2018. 1092 s.
12. Pro zahal'noobov'yazkove derzhavne pensiyne strakhuvannya : Zakon Ukrayiny vid 9 lyp. 2003 r. № 1058-IV. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. 2003. №№ 49-51. St. 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>



Public Management of the Protection of National Values in Ukraine: Challenges and Threats

UDC: 328.34

DOI: 10.15421/152211

Larin Stanislav

Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0001-8544-7714>, stanislav.larin@outlook.com

University of Educational Management of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Abstract

The purpose of the article is to analyze the peculiarities of public management of the protection of national values in the conditions of globalization challenges and transformational changes, which are considered through a theoretical analysis of subjects, trends and innovative approaches to effective public governance. Subjects of public administration are able to demonstrate effective public administration based on the union of three components - man, society, state - taking into account the interests of each at a synergistic level

The author carried out an analysis of the current legislation of Ukraine, which allows us to come to a conclusion about the direction of the managerial influence of the subjects of public administration on the protection of national values on the constitutional rights and freedoms of man and citizen; spiritual, moral and ethical, cultural, historical, intellectual and material values of society; constitutional system, sovereignty, territorial integrity and inviolability; informational and environmental environment; natural resources. Institutions of civil society, state self-governing subjects performing public management functions for the protection of national values in the conditions of globalization challenges and transformational changes are identified.

Thus, the work proves that the main subject of public management of the protection of national values is a person. It was revealed that the features of public management of the protection of national values in the conditions of globalization challenges and transformational changes are expressed through a change in the structure, functions of expanding the subjects of public management activity, which are combined at a synergistic level into a three-component model based on people-centeredness, social-centeredness and state-centeredness. The conducted empirical study of threats to the affirmation of national values in Ukraine contributed to proving that civil society institutions, together with state self-governing subjects, are capable of performing the functions of public management of the protection of national values in the face of globalization challenges and transformational changes. This is confirmed by the practice of public-management activities during military operations in Ukraine: the Armed Forces of Ukraine, state-military administrations and the volunteer movement at a synergistic level are bringing Ukraine's victory over the enemy closer.

Keywords: public administration, sovereignty, integrity, universality, social justice, patriotism, tolerance, spirituality

Citation: Larin, S. (2022). Public Management of the Protection of National Values in Ukraine: Challenges and Threats. *Public Administration Aspects*, 10(2), 41-50. <https://doi.org/10.15421/152211>

Публічне управління захистом національних цінностей в Україні: виклики та загрози

Ларін Станіслав

Університет менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна)

Анотація

Метою статті є аналіз особливостей публічного управління захистом національних цінностей в умовах глобалізаційних викликів та трансформаційних змін, які розглядаються шляхом теоретичного аналізу суб'єктів, тенденцій та інноваційних підходів до ефективного публічного врядування. Суб'єкти публічного управління спроможні продемонструвати ефективне публічне врядування на основі об'єднання трьох компонентів – людини, суспільства, держави, – враховуючи інтереси кожного на синергетичному рівні

Автором здійснено аналіз чинного законодавства в Україні, що дозволяє дійти висновку про спрямованість управлінських впливів суб'єктів публічного управління захистом національних цінностей на конституційні права і свободи людини й громадянина; духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності суспільства; конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканість; інформаційне і навколишнє природне середовище; природні ресурси. Визначено інститути громадянського суспільства, державні самоврядні суб'єкти, що виконують функції публічного управління захистом національних цінностей в умовах глобалізаційних викликів та трансформаційних змін.

В роботі доведено, що головним суб'єктом публічного управління захистом національних цінностей є людина. Розкрито, що особливості публічного управління захистом національних цінностей в умовах глобалізаційних викликів та трансформаційних змін виражені через зміну структури, функцій розширення суб'єктів публічно-управлінської діяльності, які є об'єднуються на синергетичному рівні в трикомпонентну модель на засадах людиноцентричності, суспільноцентричності та державцентричності. Проведене емпіричне дослідження загроз ствердженню національних цінностей в Україні сприяло доведенню, що інститути громадянського суспільства спільно з державними самоврядними суб'єктами спроможні виконувати функції публічного управління захистом національних цінностей в умовах глобалізаційних викликів та трансформаційних змін. Це підтверджено практикою публічно-управлінської діяльності під час воєнних дій в Україні: Збройні Сили України, державно-військові адміністрації та волонтерський рух на синергетичному рівні наближають перемогу України над загарбником.

Ключові слова: публічне управління, суверенітет, цілісність, соборність, соціальна справедливість, патріотизм, терпимість, духовність

Цитування: Ларін С. Публічне управління захистом національних цінностей в Україні: виклики та загрози. *Аспекти публічного управління*. 2022. Том 10. №2. С. 41-50. <https://doi.org/10.15421/152211>

Стаття надійшла / Article arrived: 02.04.2022

Схвалено до друку / Accepted: 29.04.2022



Вступ. Європа віками формувала цінності, перебуваючи в авангарді світового розвитку, які стали привабливими також для країн, що не входять до її політичного, економічного і культурного простору. Ці цінності частково були закріплені Декларацією європейської ідентичності, прийнятою Європейським товариством (назва Європейського Союзу, коли він складався з дев'яти країн-учасниць) 1973 року в Копенгагені, яка базувалася на спільній спадщині, в основу якої покладено такі цінності: ідентичне ставлення до життя, сформоване на ідеї створення суспільства відповідно до потреб людей; принципи результативної демократії; рівність перед законом; соціальна справедливість і повага до людських прав. Вступ України до європейської спільноти зобов'язує нашу державу адаптуватися до європейських цінностей і вибудувати цивілізований захист національних цінностей, особливо в умовах глобалізаційних викликів та трансформаційних змін. До таких глобалізаційних викликів перш за все ми відносимо широкомасштабну війну росії на території нашої держави, яка була оголошена 24 січня 2022 року. Війна продемонструвала, що міцна держава будується на ідентифікації громадян з державою. Об'єднують державу і громадян спільні цінності, які потребують сьогодні на теренах України спільного захисту їх не лише співвітчизниками, а також європейською та світовою спільною. Тож постає питання, яким має бути публічне управління захистом національних цінностей в Україні?

На нашу думку, копіювати систему державного управління захистом національних цінностей Німеччини, Франції чи Великої Британії для розбудови в Україні не є доцільним, проте доцільно використати їх позитивний досвід у тих аспектах, які сприймаються українським суспільством і державою. Вважаємо серед пріоритетних європейських досягнень важливими для імплементації в Україні такі: підвищення рівня самосвідомості громадян держави щодо сприйняття ними України як частини Європейського Союзу; розвиток громадянської освіти; збереження і повага до українських національних традицій, звичаїв, культури.

Тож актуальним є аналіз публічного управління захистом національних цінностей в умовах глобалізаційних викликів та трансформаційних змін, які розглядаються шляхом теоретичного аналізу суб'єктів, тенденцій та інноваційних підходів до ефективного публічного врядування. На думку автора, суб'єкти публічного управління спроможні продемонструвати ефективне публічне врядування при умові дії трикомпонентної моделі, яка побудована на засадах людиноцентризму, суспільствоцентризму та державоцентризму.

Спрямованість управлінських впливів суб'єктів публічного управління захистом національних цінностей на конституційні права і свободи людини й громадянина; духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності суспільства; конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканість; інформаційне і навколишнє природне середовище; природні ресурси. Окреслено вплив інститутів громадянського суспільства, державних самоврядних суб'єктів на публічне управління захистом національних цінностей в умовах глобалізаційних викликів та трансформаційних змін, які під час воєнних дій в Україні продемонстрували, що наближення перемоги України над загарником можливе при тісному об'єднанні зусиль на синергетичному рівні Збройних Сил України, державно-військових адміністрацій, волонтерства, руху громадян України.

Аналіз літературних та наукових джерел. Проблематика публічного управління розглядалася через систему національних цінностей як поєднання декількох підсистем в роботах М. Боришевського [1], О. Вишневецького [2], П. Петровського [3], Г. Ситника [4], Ю. Сурміна [6; 14], В.Бакуменка [6], В. Горбуліна [8], І. Лебідь [17], Липинського [19]. Системний підхід сприяє обґрунтуванню сучасних наукових засад публічного управління цим процесом у складних суспільно-політичних системах, орієнтованих на захист національних цінностей людини, суспільства та держави, особливо в умовах глобалізаційних викликів, які пов'язані з початком вторгнення країни-агресора РФ в



Україну та трансформаційними змінами, які відбудуться в повоєнний період – відбудова держави на звільнених від окупантів територіях України.

Основними джерелами дослідження є наукові розробки вітчизняних і зарубіжних учених в сфері публічного управління; нормативно-правові акти органів державного управління; сучасні концепції розвитку відносин, взаємозв'язку, взаємодії органів державного управління та інститутів громадянського суспільства у гуманітарній сфері, якими передбачено захист національних цінностей (передусім в контексті вибору концептуальних підходів щодо забезпечення гуманітарної сфери) та багатофакторності взаємозв'язку держави, суспільства і людини, середовища їх функціонування (розвитку).

Метою статті є розкриття сутності публічного управління захистом національних цінностей в Україні в умовах глобалізаційних викликів та трансформаційних змін.

Виклад основного матеріалу.

Захист національних цінностей розглянемо шляхом дослідження суб'єктів публічного управління ними, тенденцій та інноваційних підходів до ефективного публічного врядування. Основним суб'єктом захисту національних цінностей виступає держава – Україна. Стаття 3 Конституції України визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. У цій статті акцентується увага на соціальній сутності людини, на важливості надання кожному члену соціуму можливості вільного життя, розвитку та реалізації своїх прав та свобод. Говорячи про людину як найвищу соціальну цінність, науковці відзначають, що "...оскільки ця цінність є найвищою, то жодне інше явище не може поціновуватись суспільством вище, аніж людина, не може, так би мовити, перевершити її цінність. Усі інші соціальні цінності мають бути підпорядковані, субординовані цінності людини" [1].

У міжнародно-правових документах також акцентується увага на захисті прав і свобод людини. Так ще в червні 1999 року Генеральний секретар ООН зазначив: "Людина повинна бути в центрі всього.

Навіть концепт суверенітету був розроблений для того, щоб захистити індивідуума, який є сенсом існування держави, а не навпаки. Стає неприйнятним бачити, як самі держави порушують права своїх громадян під приводом суверенітету" [2].

Отже, на нашу думку, почуття небезпеки для більшості людей виникає більше через страхи, пов'язані з буденним життям, а ніж через імовірність апокаліптичних подій. У цьому контексті акцентується увага на населенні, а не лише на територіях, адже в контексті розуміння національної безпеки держави головна увага звертається на забезпечення територіальної цілісності. Тому попереднього уточнення потребують такі категорії дослідження, як: "безпека держави", "безпека суспільства", "безпека людини".

"Безпека держави – це захищеність її конституційного ладу, суверенітету й територіальної цілісності. Безпека держави досягається за рахунок наявності ефективного державного механізму управління та координації діяльності політичних сил, а також дієвих інститутів їхнього захисту" [3, с. 19].

"Безпека суспільства – це стан захищеності життєво важливих інтересів суспільства, які дають змогу реалізувати права та свободи всіх груп населення, протидіяти розколу суспільства (в тому числі й з боку держави). Безпека суспільства передбачає наявність суспільних інститутів, громадських організацій, правових норм, розвинутих форм суспільної свідомості" [3, с. 18].

До суб'єктів публічного управління захистом національних цінностей віднесено інститути держави, інститути громадянського суспільства, громадян України, які в процесі цілеспрямованої діяльності в межах чинного законодавства та використовуючи наявні можливості держави (дипломатичні, воєнні, економічні, інтелектуальні, інформаційні та інші), здійснюють розробку й реалізацію владних, регулюючих, координуючих, контролюючих та нормативних державно-управлінських впливів на об'єкти національної безпеки [4]. Головною метою вказаних впливів є прогнозування, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація загроз сталому



розвитку людини, суспільства і держави та їх базовим цінностям.

Діяльність суб'єктів публічного управління захистом національних цінностей здійснюється відповідно до прийнятих в установленому порядку законів, концепцій, стратегій, програм та інших керівних документів з питань забезпечення національної безпеки, які й визначають цілеспрямованість та основні завдання вказаного управління.

Аналіз чинного законодавства України дозволяє дійти висновку, що, предметами, на які спрямовуються управлінські впливи суб'єкти публічного управління захистом національних цінностей є:

- конституційні права і свободи людини й громадянина;
- духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності суспільства;
- конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканість;
- інформаційне і навколишнє природне середовище;
- природні ресурси.

З огляду на це, до опосередкованих об'єктів національної безпеки можна також віднести життя та власність громадян, соціальні, територіальні, етнічні, мовні, релігійні та інші групи, включаючи сім'ю, національні та інші меншини, й саме їх право на організацію, можливість самостійно вирішувати питання групової ідентичності, що для України має велике значення. Війна довела, що опосередковані об'єкти національної безпеки становлять вагомий національні цінності держави та суспільства.

Вибір конкретних методів суб'єктами публічного управління захистом національних цінностей, тобто сукупності способів і засобів впливу на об'єкти управління обумовлюється необхідністю своєчасного та адекватного реагування на характер і масштаби загроз національним цінностям та реальними можливостями, які є, або можуть бути у перспективі, у їх розпорядженні (організаційними, економічними, адміністративними, політичними тощо). Нині в умовах воєнних дій держави окремі суб'єкти державного управління одержали військові функції –

обласна військова державна адміністрація, районна військова державна адміністрація, дії яких направлені на захист національних цінностей суспільства.

Таким чином, публічне управління захистом національних цінностей – це неперервний процес суб'єкт-об'єктних відносин, в процесі якого відбувається виконання управлінських функцій держави та суспільства, спрямованих на захист національних цінностей.

Президент України є Главою держави, гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини й громадянина. Також Президент є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України і Головою Ради національної безпеки і оборони України та здійснює загальне керівництво національною безпекою та обороною України [5].

Верховна Рада України в межах повноважень, визначених Конституцією України, визначає засади внутрішньої та зовнішньої політики, формує законодавчу базу, здійснює парламентський контроль [5].

До предметів відання Комітету Верховної Ради України віднесені: національна безпека України; законодавче забезпечення діяльності органів служби безпеки, розвідки і контррозвідки, органів прикордонної служби, захист державної таємниці; правовий режим державного кордону, воєнного та надзвичайного стану; оборонно-промисловий комплекс, державна система страхового фонду документації, військова та військово-технічне співробітництво України з іншими державами, а також участь України в міжнародних миротворчих операціях; державна політика у сфері оборони; боротьба з тероризмом; здійснення цивільного, у тому числі парламентського, контролю за Воєнною організацією держави; військова служба, Збройні Сили України та їх реформування тощо. Склад, діяльність та законопроектна робота Комітету висвітлені на сайті.

Рада національної безпеки і оборони України, яку очолює Президент України, координує та контролює діяльність органів виконавчої влади, координує та здійснює контроль за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони



в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України, вносить Президенту України пропозиції щодо уточнення Стратегії національної безпеки України та Воєнної доктрини України [6]. Відповідно до функцій Рада національної безпеки і оборони України має компетенцію, що стосується захисту національних цінностей України [8].

Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина, обороноздатності, національної безпеки України, громадського порядку і боротьби із злочинністю [7]. Як вищий орган системи виконавчої влади в державі, саме КМУ наділений максимальними повноваженнями і ресурсами для формування й реалізації державної політики захисту та примноження національних цінностей України.

Однак до компетенції практично кожного центрального органу виконавчої влади України включені повноваження щодо публічного управління захистом національних інтересів, а не національних цінностей, які витікають з національних цінностей. Так, наприклад:

Міністерство оборони України виступає органом виконавчої влади, покликаним насамперед забезпечити захист української державності та нації від можливої зовнішньої військової агресії. Крім того, серед своїх повноважень воно має “розвиток військової освіти і науки, зміцнення дисципліни, правопорядку та виховання особового складу”, зокрема, “розробляє та здійснює заходи щодо розвитку культури і духовності у Збройних Силах, військово-патріотичного виховання громадян України” [9].

Служба безпеки України – державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України та який підпорядкований Президенту України [10]. До завдань Служби безпеки України відносяться захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та

прав громадян від розвідувальної-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці [10]. Також до завдань Служби безпеки України входить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління й економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [10].

Міністерство охорони здоров'я України – найперше серед органів виконавчої влади відповідає за збереження здоров'я і генофонду української нації, які визначені національними цінностями народу, нації, зокрема “готує пропозиції стосовно визначення пріоритетних напрямів розвитку охорони здоров'я, розробляє та організовує виконання державних комплексних та цільових програм охорони здоров'я; організацію заходів щодо поширення здорового способу життя серед населення; моніторинг стану здоров'я населення тощо” [11].

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, природокористування та екологічної безпеки. В Україні за роки незалежності розроблено національну систему цілей сталого розвитку, що має забезпечити підґрунтя для подальшого планування розвитку України, подолання дисбалансів, які існують в економічній, соціальній та екологічній сферах; забезпечити такий стан довкілля, що сприятиме якісному життю і благополуччю нинішніх та майбутніх поколінь, збереженню національних культурних цінностей і традицій [12].

Міністерство освіти і науки України “здійснює нормативно-правове регулювання у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, трансферу (передачі) технологій, а також у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю навчальних закладів, підприємств, установ та організацій,



які надають послуги у сфері освіти [13; 14]. Хоча, на нашу думку, освіта є пріоритетним засобом збереження національної мови, на жаль, ця функція нормативно прямо не віднесена до компетенції МОН.

Міністерство культури та мистецтва України “є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах культури та мистецтв, охорони культурної спадщини, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей, державної мовної політики, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері кінематографії, відновлення та збереження національної пам’яті” [14].

Певні функції та повноваження стосовно публічного управління захистом національних цінностей наявні також у компетенції переважної більшості центральних органів виконавчої влади.

Специфічне місце серед суб’єктів державного управління захистом національних цінностей у сфері національної безпеки (переважно державності) посідають державні правоохоронні (“силові”) структури.

Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування (статті 32 і 33) забезпечують вирішення питань державного управління захистом національних цінностей, віднесених законодавством до їхньої компетенції (пр.: “використання землі, природних ресурсів, охорони довкілля” [18]).

Однак вказані завдання перелічених державних суб’єктів, на нашу думку, більше відповідають забезпеченню “національних інтересів”, аніж захисту національних цінностей, які, як відомо, є основою для формування національних інтересів та мають бути стратегічним пріоритетом у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

До системи суб’єктів публічного управління захистом національних цінностей доцільно віднести державні заклади, установи та організації (школи, бібліотеки, театри, музеї, заповідники тощо), судову систему, які мають певні компетенції у цій сфері, що відображено у чинному законодавстві України.

Характеризуючи суб’єкти публічного управління захистом національних цінностей в Україні в умовах глобалізаційних викликів, а для нас українців – це повномасштабна війна з росією, варто визначити джерела загроз. У ході теоретичного аналізу наукових джерел з проблематики дослідження визначено відповідні зовнішні та внутрішні джерела загроз національним цінностям.

До зовнішніх джерел загроз національним цінностям належать:

- порушення територіальної цілісності держави, її незалежності, права на існування суверенної держави;

- діяльність іноземних національних і транснаціональних структур державної та недержавної форми власності, спрямованих проти національних цінностей держави або послаблення можливостей щодо їх реалізації;

- прагнення низки країн до домінування та утискання національних цінностей держави у світовому просторі, витиснення її із зовнішнього та внутрішнього ринку безпеки;

- посилення потужних негативних інформаційних впливів, що несуть як зовнішню загрозу, так і загрозу внутрішньополітичній стабільності держави, фізичному та моральному здоров’ю громадян держави;

- діяльність країн світу, спрямована на послаблення інтелектуального потенціалу держави шляхом сприяння “відтоку мізків”;

- зростання технологічного відриву розвинених країн світу та нарощування їх потужностей у протидії створенню конкурентоспроможних засобів і систем безпеки.

Сьогодні зовнішні джерела загроз національним цінностям Української держави чітко виражені віроломним нападом країни-агресора – Російської Федерації на територію України в декількох напрямках. Розпочата РФ агресія проти України порушила територіальну цілісність нашої держави, загрожуючи її незалежності. При цьому Росія застосовує широкий арсенал політичних, воєнних, економічних, інформаційних, культурних та інших засобів, що притаманно війнам нового типу.

Зовнішні загрози активно проявилися ще в 2014 р., коли Українська держава зіткнулася з



використанням проти неї роками вибудованої у росії пропагандистської системи, спрямованої на ініціювання розбрату в українському суспільстві та знищення української політичної нації, прославляння сепаратизму, штучне посилення реальних і вигаданих внутрішніх протиріч, створення атмосфери громадянської недовіри до дій і намірів влади, провокування актів громадянської непокори, формування у громадян України та міжнародної спільноти викривленого бачення подій в Українській державі, спроби перекручення української історії та маніпулювання історичними фактами. З 24 лютого було здійснено широкомасштабний воєнний напад на мирне населення України на Чернігівську, Київську, Харківському, Донецькому, Луганському, Одеському та Херсонському, Миколаївському напрямках. При цьому російські загарбники вбивають мирних жителів і дітей, знищують міста та села, мільйони українців стали тимчасово переміщеними особами як в Україні, так і за її межами.

До внутрішніх джерел загроз національним цінностям належать:

- культурно-історичні відмінності у розвитку різних регіонів країни, аксіологічно-світоглядне розшарування народу;
- відсутність національної ідеї, яка повинна забезпечувати консолідуючі та інтегративні функції;
- критичний стан розвитку вітчизняних культурних індустрій;
- нерозробленість ефективної етнонаціональної політики;
- недостатній рівень підтримки української мови як державної;
- надмірна політизація гуманітарної сфери (зокрема питань мови, історії, релігії);
- недостатній рівень розвитку інноваційних процесів у сфері освіти, науки, культури тощо;
- низький рівень уваги держави до створення належних умов для реалізації творчого та інтелектуального потенціалу висококваліфікованих фахівців;
- недостатня розвиненість недержавної складової системи захисту національних цінностей;
- недостатній рівень взаємодії державної і недержавної складових системи щодо формування і реалізації єдиної

державної стратегії захисту та примноження національних цінностей держави;

- недостатня розробленість нормативно-правової бази, що регулює суспільні відносини у сфері захисту національних цінностей, а також недостатня практика правозастосування;
- недостатня ефективність механізмів прийняття та реалізації рішень щодо захисту національних цінностей;
- зниження ефективності системи освіти і виховання, недостатня кількість кваліфікованих кадрів у галузі збереження та примноження національних цінностей;
- недостатній рівень розвитку соціального капіталу;
- поширення деструктивних квазірелігійних утворень тощо.

На наш погляд, основними внутрішніми загрозами захисту національних цінностей України є економічна нестабільність, духовне спустошення певних верств населення України, тенденції підміни національних цінностей груповими, клановими та відсутність єдиної державницької ідеології, що може бути основою розвитку ультрарадикальних доктрин, які є викликами традиційній системі національних цінностей.

Значну небезпеку становлять явища суспільної байдужості громадян та суспільства України, коли соціально-культурні цінності та норми, інституції стають нестійкими, суперечливими, а деякі індивіди невдоволені своїм соціальним становищем та безпекою.

Вважаємо, що вирішальне значення для забезпечення збереження національних цінностей України має реалізація української національної ідеї як ідеології розвитку нації та держави, як стратегії державотворення, політичної програми й економічної політики єдності, духовності та моралі на основі менталітету народу, його освіченості. Нині суспільство, Збройні сили та влада об'єдналися сильною ідеєю в боротьбі з російським агресором. Тому реалізація публічного управління суб'єктами захисту національних цінностей у сфері має розглядатися в декількох аспектах. По-перше, з огляду управління захистом національних цінностей як об'єктом з боку держави. По-друге, враховуючи державне управління, яке здійснюється всередині



системи, при якому об'єктами захисту національних цінностей є співробітники, служби, підрозділи, органи, а також керівники та керівні апарати, які діють на відповідних рівнях, становлять у своїй сукупності керівну підсистему всієї системи органів у цілому і кожного з них зокрема. По-третє – це публічне управління захистом національних цінностей як об'єктом з боку громадських та неурядових організацій.

Доходимо до висновку, що для досягнення мети і завдань дослідження в статті було використано комплекс загальнонаукових і специфічних методів, принципів та підходів, властивих історії та теорії публічного управління, а також суміжних з нею галузей науки.

Водночас, очевидно, що обґрунтування особливостей публічного управління захистом національних цінностей, основних тенденцій розвитку та актуальних напрямів вдосконалення на основі сучасних положень публічного управління, дозволяє значною мірою просунутися у напрямі розвитку нових наукових підходів щодо вдосконалення публічного управління захистом національних цінностей.

Враховуючи сучасну роль держави у розвитку гуманітарної сфери, необхідність підвищення ефективності використання її наявних можливостей щодо захисту національних цінностей, належного обґрунтування концептуальних засад та напрямів вдосконалення публічного управління в цій сфері діяльності визначається нами як предмет дослідження.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В статті розкрито сутність публічного управління щодо організації захисту національних цінностей, зміст та структуру національних цінностей як базових елементів стабільності держави, суспільно-політичної зрілості та консолідації нації. Структура національних цінностей включає: *особистісну* (миролюбність, толерантність, працьовитість, повага, індивідуалізм, патріотизм, віра, любов),

суспільну (справедливість, злагода, традиції, надбання), *державну* (добробут, права, свобода) складові.

Необхідність аналізу широкого кола проблематики на всіх рівнях (індивідуальному, суспільному, національному, державному, міжнародному) свідчить про доцільність використання *людиноцентричного, суспільноцентричного, націоцентричного та державоцентричного підходів* з урахуванням усієї низки сучасних процесів, серед яких: зростання ролі ціннісних факторів, посилення взаємопов'язаності структур захисту національних цінностей; формування нових параметрів і характеристик суб'єктів публічного управління захистом та поява сучасних інтегрованих методів, принципів забезпечення захисту національних цінностей у гуманітарній сфері на різних рівнях. Вони спрямовані на гармонізацію моральних, гуманітарних, соціальних, економічних, політичних, правових взаємовідносин у певній спільноті.

З'ясовано, що державна політика щодо захисту національних цінностей може розглядатися в публічному управлінні в декількох аспектах: по-перше, управління захистом національних цінностей як об'єктом з боку держави; по-друге, враховуючи публічне управління, яке здійснюється всередині системи, при якому об'єктами захисту національних цінностей є співробітники, служби, підрозділи, органи, а також керівники та керівні апарати, які діють на відповідних рівнях, становлять у своїй сукупності управляючу підсистему всієї системи органів у цілому і кожного з них окремо; по третє – публічне управління захистом національних цінностей є об'єктом з боку громадянського суспільства – громадських та неурядових організацій.

В подальшому перспективними напрямками наукових розробок з даної тематики можуть бути питання дослідження механізмів публічного управління захистом національних цінностей України.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Боришевський М. Й. Національні цінності у структурі громадянської свідомості та самосвідомості особистості. Ціннісні орієнтації у громадянському становленні особистості: наук.-метод. зб. Дрогобич: Відродження. 1998. С. 11–14.
2. Вишневецький О. Український виховний ідеал і національний характер (витоки, деформації, і сучасні виклики) : навч. посіб. Дрогобич : Видавець Святослав Сурма, 2010. 160 с.



3. Петровський П.М. Методологія наукового дослідження в галузі державного управління: навч. посіб. Львів. ЛРІДУ НАДУ, 2015. 281 с.
4. Ситник Г. Національні цінності як основа прогресивного розвитку особистості, суспільства і держави. Вісник НАДУ. 2004. № 2. С. 369–374.
5. Ситник Г. П., Ларін С. В. Проблемні питання формування та захисту національних цінностей України: теоретичний аспект. Право та державне управління : зб. наук. праць. Вип. 3 (28). Запоріжжя : КПУ. 2017 С. 21–27.
6. Сурмін, Ю. П., Бакуменко, В. Д., Михненко, А. М. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України: Указ Президента України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» від 25 березня 2021 р. № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-zatverddiv-strategiyu-voennoyi-bezpeki-ukrayini-67361>
8. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Стратегія національної безпеки України в аксіологічному вимірі: від «суспільства ризику» до громадянського суспільства. Стратегічна панорама. 2005. №2. С. 13–27.
9. Гончаренко О. М., Лисицин Е. М., Вагапов В. Б. Поняття національної безпеки в контексті національних інтересів України. Наука і оборона. 2002. № 1. С. 18–24.
10. Директор НІСД Ростислав Павленко провів публічну лекцію для журналістів у дискусійному медіа-майданчику «Наш Формат». Національний інститут стратегічних досліджень. 13.11.2018. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/3183/>.
11. Про національну безпеку України. Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
12. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України" Указ Президента України; Стратегія від 14 вересня 2020 № 392/2020. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
13. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про старатегію воєнної безпеки України» Указ Преидента від 25 травня 2021 року № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>
14. Сурмін Ю. Ціннісні процеси пострадянського суспільства: методологічний аспект. Збірник наук. праць. К. : Вид-во НАДУ, 2003. Вип. 1. С. 87–98.
15. Ларін С. В. Концептуальні підходи дослідження формування та захисту національних цінностей у сфері національної безпеки України [Електронне наукове фахове видання]. Державне будівництво. ХарPI НАДУ, 2016 № 1. URL : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2016-1/doc/1/09.pdf>
16. Ларін С. В. Теоретичні аспекти дослідження категорії «національна цінність» як складової системи забезпечення національної безпеки. Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. ОРІДУ / [голов. ред. М.М. Іжа]. Вип. 4(64). Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2015 С. 26–31.
17. Лебідь І. В. Національні цінності і сучасна філософія освіти. Філософія освіти XXI століття: проблеми і перспективи: методол. семінар, 22 листоп. 2000 р., м. Київ. : Зб. наук. пр. / За заг. ред. В. Андрущенка. К. : Знання, 2000. Вип. 3. С. 184–188.
18. Latham Stephen R. National values, institutions, and health policies: what do they imply for [Canadian] Medicare reform? Canadian-American Public Policy. November 1, 2002. Mode of access: https://qspace.library.queensu.ca/bitstream/handle/1974/6884/discussion_paper_5_e.pdf?sequence=36&isAllowed=y.
19. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму / Редактор Я. Пеленський. К. : Київ-Філадельфія, 1995. 470 с.
20. Falk Richard. Toward the revival of principled politics in America // American Tikkun. – September 1, 2004 [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.tikkunamerica.org/>
21. Baev P. The Russian Armed Forces: Failed Reform Attempts and Creeping Regionalization // in The Journal of Communist Studies and Transition Politics. March 2001. Vol. 17. № 1. P. 23–43.

REFERENCES

- Baev, P. (2001) The Russian Armed Forces: Failed Reform Attempts and Creeping Regionalization. The Journal of Communist Studies and Transition Politics. March. Vol. 17. № 1. pp. 23–43.
- Boryshevskiy, M. Y. (1988) Natsionalni tsinnosti u strukturi hromadianskoi svidomosti ta samosvidomosti osobystosti [National values in the structure of civic awareness and identity]. Tsinnisni oriientatsii u hromadianskomu stanovlenni osobystosti: nauk.-metod. zb. Drohobych: Vidrozhennia. pp. 11–14.
- Falk, Richard. Toward the revival of principled politics in America. American Tikkun. September 1, 2004. Retrieved from: <http://www.tikkunamerica.org/>
- Honcharenko, O. M., Lychytsyn, E. M., & Vahapov, V. B. (2002) Poniattia natsionalnoi bezpeky v konteksti natsionalnykh interesiv Ukrainy [The concept of national security in the context of Ukraine's national interests]. Nauka i oborona. no 1. pp. 18–24.
- Horbulin, V. P., & Kachynckii. A. B. (2005) Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy v akciolohichnomu vymiri: vid "cucpiletva ryzyku" do hromadianckoho cucpiletva [Ukraine's national security strategy in the axiological dimension: from "risk society" to civil society]. Stratehichna panorama. no. 2. pp. 13–27.



- Larin, S. V. (2015) Teoretychni aspekty doslidzhennia katehorii "natsionalna tsinnist" yak skladovoi systemy zabezpechennia natsionalnoi bezpeky. [Theoretical aspects of the study of the category "national value" as a component of the national security system] Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia : Scientific proceedings of ORIDU. (ed. Izha M.M.). Vol. 4(64). Odesa: ORIDU NADU. pp. 26–31.
- Larin, S. V. (2016) Kontseptualni pidkhody doslidzhennia formuvannia ta zakhystu natsionalnykh tsinnosteï u sferi natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Conceptual approaches to the study of the formation and protection of national values in the sphere of national security of Ukraine]. Derzhavne budivnytstvo. KharRI NADU (electronic journal), no 1. Retrieved from : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2016-1/doc/1/09.pdf>
- Latham, S. R. (2002) National values, institutions, and health policies: what do they imply for [Canadian] Medicare reform? Canadian-American Public Policy. November 1, 2002. Retrieved from: https://qspace.library.queensu.ca/bitstream/handle/1974/6884/discussion_paper_5_e.pdf?sequence=36&isAllowed=y.
- Lebid, I. V. (2000) Natsionalni tsinnosti i suchasna filosofii osvity [National values and modern philosophy of education]. Filosofii osvity XXI stolittia: problemy i perspektyvy: metodol. seminar, (Ukraine, Kyiv, November 22, 2000). : Zb. nauk. pr. (ed. Andrushchenko V.). K. : Znannia. Vol. 3. pp. 184–188.
- Lypynckyi, V. (1995) Lysty do brativ-khliborobiv. Pro ideiu i orhanizatsiiu ukrainckoho monarkhizmu [Letters to the bread-making brothers. About the idea and organization of Ukrainian monarchism] (ed. Ya. Pelenckyi). K. : Kyiv-Filadelfia. 470 p.
- National Institute for Strategic Studies. Dyrektor NISS Rostyslav Pavlenko proviv publichnu lektsiiu dlia zhurnalistiv u dyskusiinomu media-maidanchyku "Nash Format". National Institute for Strategic Studies. (November 13 2018). Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/articles/3183/>.
- Petrovskiy, P. M. (2015) Metodolohiia naukovoï doslidzhennia v haluzi derzhavnoho upravlinnia [The social institution of ownership and the Ukrainian state-building process]: navch. posib. Lviv: LRIDU NADU, 2015. 281 p.
- Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 roku № 2469-VIII [Law of Ukraine on the National Security of Ukraine from June 21 2018, № 2469-VIII].(2018, June 21). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
- Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy "Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy" vid 14 veresnia 2020 № 392/2020. [Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine from September 14, 2020: Decree of the President On Ukraine's National Security Strategy from September 14 2020, №392/2020] (2020, September 14). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
- Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 25 bereznia 2021 roku «Pro staratehiiu voiennoi bezpeky Ukrainy» Ukaz Prezydenta vid 25 travnia 2021 roku № 121/2021. [Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine from March 25 2021: Decree of the President On Ukraine's Military Security Strategy from May 25 2021, №121/2021] №121/2021 (2021, May 25). Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>
- Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25 bereznia 2021 roku «Pro Stratehiiu voiennoi bezpeky Ukrainy» [Decree of the President On Ukraine's Military Security Strategy from March 25 2021, №21/2021] №21/2021 (2021, March 25). Retrieved from : <https://www.president.gov.ua/news/prezident-zatverdiv-strategiyu-voyennoyi-bezpeki-ukrayini-67361>
- Surmin Yu. P., Bakumenko V. D., & Mykhnenko A. M. (2010) Entsyklopedychnyi slovnyk z derzhavnoho upravlinnia [Encyclopaedic Dictionary of Public Administration]. (eds. Kovbasiuk Yu. V., Troshchynskii V. P., Surmin Yu. P.). K. : NADU.
- Surmin, Yu. (2003) Tsinnisni protsesy postradianskoho suspilstva: metodolohichni aspekt. [Value processes of post-Soviet society: methodological aspect] Scientific proceedings. K. : NADU. Vol. 1. pp. 87–98
- Sytnyk H. P., & Larin S. V. (2017) Problemni pytannia formuvannia ta zakhystu natsionalnykh tsinnosteï Ukrainy: teoretychni aspekt [Problems of establishing and protecting Ukraine's national values: a theoretical perspective]. Pravo ta derzhavne upravlinnia : zb. nauk. prats. Vol. 3 (28). Zaporizhzhia : KPU. pp. 21–27.
- Sytnyk, H. P. (2004) Natsionalni tsinnosti yak osnova prohresyvnoho rozvytku osobystosti, suspilstva i derzhavy. [National values as the basis of progressive development of the individual, society and the state]. Visnyk NADU. no. 2. pp. 369–374.
- Vyshnevskiy, O. (2010) Ukrainyskyi vykhovnyi ideal i natsionalnyi kharakter (vytoky, deformatsii, i suchasni vyklyky) [The Ukrainian educational ideal and national character (origins, deformations and current challenges)] : navch. posib. Drohobych : Vydavets Sviatoslav Surma.



International Experience in Education Management under Global Challenges

UDC: 351.851

DOI: 10.15421/152212

Cyphers Anastasia**Ph.D. Student, <https://orcid.org/0000-0002-5904-8493>, anastasiia.popsuy@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)**

Abstract

The author of the article reveals the current topic of management of the field of education in the conditions of global challenges based on the study and generalization of positive international experience. According to the scientist, the financial and socio-political crises, natural disasters and wars that dominate the media headlines today highlight the reality that crises are no longer limited by social or geographical boundaries. A situation that one region is facing today will most likely affect another community, country or continent tomorrow. Furthermore, crises are not limited to one sector of society, such as the business sector, but spill over into other sectors, such as the public and non-profit sectors.

Therefore, education leaders in communities must monitor crisis trends and ensure that their educational institutions are ready to function in conditions of global challenges, i.e., endogenous, exogenous, economic crises. The size and location of the school does not protect against crises. Leaders of educational institutions must recognize that crisis management has never been a passing fancy, but a necessary part of responsible education management.

The realities of war, pandemics have proven that even schools are not safe, reinforced the need to review crisis management plans, communication plans with internal and external stakeholders, strategies for ensuring effective leadership in the culture of the school community.

The article emphasizes the fact that incidents in today's society clearly determine the need for crisis planning. Incidents of violence attract the attention of the mass media, and in temporarily occupied enemy territories they make up a large percentage of the crises faced by school districts. However, there are other issues related to finances, accountability measures, curriculum changes, school climate, or staffing issues that can also become a crisis if the situation escalates and interferes with the primary goal of student learning. Therefore, it is important to know how to act in a crisis situation, whose experience will be useful for domestic managers.

Keywords: educational needs, the state, educational transformations, crisis phenomena, international experience

Citation: Cyphers, A. (2022). International Experience in Education Management under Global Challenges. *Public Administration Aspects*, 10(2), 51-60. <https://doi.org/10.15421/152212>

Міжнародний досвід управління сферою освіти в умовах глобальних викликів

Сайферс Анастасія**Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)**

Анотація

Автор статті розкриває актуальну тему управління сферою освіти в умовах глобальних викликів на основі вивчення та узагальнення позитивного міжнародного досвіду. На думку науковця фінансові та соціально-політичні кризи, стихійні лиха та війни, які домінують сьогодні у медійних заголовках, підкреслюють реальність того, що кризи більше не обмежені соціальними чи географічними кордонами. Ситуація, з якою нині стикається один регіон, швидше за все, завтра вплине на іншу громаду, країну чи континент. Окрім того, кризи не обмежуються одним сектором суспільства, наприклад, бізнес-сектором, вони перетікають в інші сектори, наприклад, державний і некомерційний.

Тому керівники освіти в громадах повинні слідкувати за кризовими тенденціями та гарантувати те, що їхні заклади освіти готові функціонувати в умовах глобальних викликів, тобто ендегенних, екзогенних, економічних криз. Розмір і розташування школи не захищають від криз. Керівники закладів освіти повинні визнати, що врегулювання кризових ситуацій ніколи не було бажанням, що минає, а є необхідним для відповідального управління освітою.

Реальність війни, пандемії довела, що навіть школи не є безпечними, підсилила потребу переглянути плани врегулювання кризових ситуацій, плани спілкування з внутрішніми та зовнішніми зацікавленими сторонами, стратегії забезпечення ефективного лідерства в культурі шкільної спільноти.

В статті акцентується увага, що інциденти в нинішньому суспільстві чітко обумовлюють потребу в кризовому плануванні. Випадки насильства привертають увагу засобів масової інформації, вони складають на тимчасово окупованих ворогом територіях великий відсоток криз, з якими стикаються шкільні округи. Однак існують й інші проблеми, пов'язані з фінансами, заходами підзвітності, змінами в навчальних програмах, шкільним кліматом або проблемами з персоналом, які також можуть стати кризою, якщо ситуація загострюється і заважає досягненню головної мети навчання учнів. Тож важливо знати як діяти в кризовій ситуації, чий досвід буде для вітчизняних управлінців корисним.

Ключові слова: освітні потреби, держава, освітні трансформації, кризові явища, міжнародний досвід

Цитування: Сайферс А. Міжнародний досвід управління сферою освіти в умовах глобальних викликів. *Аспекти публічного управління*. 2022. Том 10. №2. С. 51-60. <https://doi.org/10.15421/152212>

Стаття надійшла / Article arrived: 07.04.2022

Схвалено до друку / Accepted: 29.04.2022



Вступ.

Практичним досвідом врегулювання відношення якості освіти та ресурсів на сьогодні, особливо в період пандемії та воєнного стану, може бути домашнє навчання, яке щороку стає все більш популярним у світі, проте мало відоме в Україні. Домашнє навчання відрізняється від дистанційного тим, що здійснюється методами і у спосіб, які обирають батьки без участі вчителів. До послуг вчителів батьки звертаються лише у нечастих епізодах навчання старших класів, коли відчувають неспроможність якісно викласти матеріал таких предметів як алгебра, геометрія, хімія. Для отримання диплома про середню освіту не потрібно складати проміжні контролі, а лише єдиний тест після закінчення останнього року навчання. Така філософія отримання середньої освіти не потребує додаткових коштів на заробітні плати вчителям, оновлення матеріально-технічної бази, будівництва доріг, закупівлі автобусів і багато іншого.

Однак таке домашнє навчання може викликати логічне занепокоєння у пересічного українця через те, що діти через таке навчання не мають нормального досвіду соціалізації, і це може вплинути на їхню здатність спілкуватися з іншими, а батьки не є сертифікованими вчителями і не здатні забезпечити надання якісної освіти самостійно. Проте для цього ми звернемося до уже здійснених численних досліджень з питань домашнього навчання, які доводять, що учні, які навчаються вдома, отримують виключно високі бали на стандартизованих тестах академічних досягнень. Для цього цікавим і корисним для нас є міжнародний досвід різних країн світу. Керівники освіти повинні слідкувати за кризовими тенденціями та гарантувати, що їхні заклади освіти готові функціонувати в умовах глобальних викликів, тобто ендегенних, екзогенних, економічних криз, які виникають всюди та деінде (наприклад, економічні кризи, воєнні дії). Розмір і розташування школи не захищають від криз. Керівники закладів освіти повинні визнати, що врегулювання кризових ситуацій ніколи не було примхою, що минає, а є необхідним для відповідального управління освітою.

Аналіз досліджень і публікацій.

Аналіз наукових джерел показав, що проблема функціонування системи освіти знаходиться у фокусі дослідників та представлена значною кількістю робіт соціологічного, філософського, педагогічного та управлінського напрямів. Проте сучасна ситуація у сфері освіти з організації навчального процесу в умовах пандемії залишається недослідженою. Педагогічний аналіз проблем освіти активно досліджується та представлений роботами українських дослідників (В. Астахова, Є. Астахова, В. Бакіров, С. Бархатна, Є. Подільська, Л. Сокуранська, В. Чепак та ін.) зарубіжних учених (Р. Борович, І. Бялецьки, М. Захорський, С. Кветінські, М. Незгода, В. Алексєєнко, Г. Зборовський, І. Іллінський, А. Ковальова, Вал. Луков, С. Плаксіє, В. Собкін та ін.). У той самий час проведені дослідження переважно концентруються на внутрішніх інституційних конфліктах у сфері освіти. У нашому дослідженні ми хочемо розглянути позитивний міжнародний досвід з питання управління освітою в умовах глобальних викликів, що сприяє відображенню специфіки функціонування та модифікацій системи середньої освіти на позитивних тенденціях в державах світу.

Мета статті – розкрити можливості застосування міжнародного досвіду щодо управління закладами освіти в умовах глобальних викликів.

Виклад основного матеріалу.

Державні школи США зазнавали тиску щодо зосередження уваги на фінансово-господарській діяльності, однак освітянам і дійсно варто було б приділяти більше уваги антикризовому менеджменту, як і бізнес-структурам. Згідно з опитуванням, проведеним PR Week і Burson-Marsteller, 21% із 194 генеральних директорів 11 вересня 2001 року не мали антикризового плану, але після цього 63% звернулися до кризового планування (Schoenberg, 2005). Це може бути прикладом для освітніх мереж України після фінансової кризи, пандемії та воєнних дій на території нашої держави.

Дослідження Американської асоціації менеджменту (АМА), проведене у 2005 році, виявило, що хоча більше половини опитаних компаній Сполучених Штатів планували врегулювання кризових ситуацій,



лише 60% компаній мали антикризові плани, на відміну від 64% у 2003 році. І лише 38% забезпечували реалізацію кризових планів – проводили навчання з антикризового менеджменту для ключового персоналу (American Management Association (АМА), 2005).

Для державного сектору США важливою віхою у розвитку антикризового менеджменту в освіті стала стрілянина в середній школі Колумбін у Літлтоні, штат Колорадо, у 1999 році. Трагедія «Колумбін» суттєво змінила роль управління кризами в освітніх установах. На жаль, після неї сталися й інші широко розголошені стрілянини в інших школах і університетських містечках, наприклад, трагедія в Технічному університеті Вірджинії у квітні 2007 року. Однак саме шокуючий інцидент в Колумбіні змусив шкільні округи задуматися над необхідністю ефективного управління кризою. Карен Кляйнц, помічниця директора Національної шкільної асоціації зі зв'язків з громадськістю, зазначила щодо цього: «Шкільні округи були набагато краще підготовленими до швидкої комунікації завдяки масштабному плануванню та навчанню, які більшість проводила в період кризи з часів Колумбіні. Кілька людей сказали, що вони змогли швидко й ефективно мобілізувати групи реагування завдяки підвищенню рівня готовності та розуміння складових стримування кризи. Інтерес та обізнаність у школах щодо цього питання залишаються високими з квітня 1999 року» (Florida Department of Education, 2002).

Криза ставить під загрозу здатність шкільного округу захищати свою місію, учнів, співробітників та інших зацікавлених сторін, тому округам необхідно перетворитися на організації, готові до кризи. Лише тоді, коли персонал шкільного округу впевнений у своїй здатності бути лідером як у спокійні, так і в несприятливі часи, округ може повністю виконувати свою місію освіти в безпечному та сприятливому середовищі. Бенніс і Нанус сказали, що «менеджери – це люди, які роблять речі правильно, а лідери – це люди, які роблять правильні речі» (Boone, 1999). Зрозуміло, що освітні лідери повинні «чинити правильно» і впроваджувати ефективні стратегії та плани подолання криз у своїх округах.

Більшість досліджень з антикризового менеджменту, незважаючи на широке поширення, зосереджені, насамперед, на комерційному секторі бізнесу. У сфері освіти в цьому питанні залишаються значні прогалини, які потребують подальшого вивчення. Освітні заклади, зокрема державні школи в США, постраждали від широкого кола криз. Оскільки ці школи обслуговують місцеві громади та їхніх наймолодших, найбільш уразливих громадян, вони є важливим центром для подальших досліджень кризового менеджменту.

Дослідники визначають кризу різними способами. Кумбс і Холладей (Coombs, & Holladay, 1996) визначають її як подію, яка загрожує або ставить під сумнів легітимність або імідж організації. Лербінгер (Kreps, 1986) визначає кризу як подію, яка може поставити під загрозу репутацію, прибутковість і виживання організації. Вейк говорить про кризи, що вони «характеризуються подіями з низькою ймовірністю/високими наслідками, які загрожують найбільш фундаментальним цілям організації» (Weick, 1988). Паушан і Митроф визначають кризу як «порушення, яке фізично впливає на систему в цілому та загрожує її основним припущенням, її суб'єктивному самопочуттю і її екзистенційному ядру» (Pauchant, & Mitroff, 1992). Ферн-Бенкс описує кризу як серйозну подію з потенційно негативним результатом, який може вплинути на організацію та її громадськість, продукти, послуги та репутацію (Fearn-Banks, 1996). Кризи можуть «назавжди змінити визначення організації в новому та несподіваному світлі», що змінює культуру та бізнес організації (Murphy, 1996).

Антикризовий менеджмент пропонує стратегії підготовки до кризових подій і врегулювання їх, а також застосування стратегій і тактик зв'язків із громадськістю, щоб запобігти або змінити вплив кризи на організацію та мінімізувати шкоду для організації, зацікавлених сторін і галузі (Stocker, 1997) (Coombs, 2007). Розглянемо різні дослідження стану кризового менеджменту в державних школах як у державному шкільному окрузі, так і в великому столичному шкільному окрузі в Сполучених Штатах.

Перше дослідження, проведене в 2002 році, було зосереджено на підготовці до



кризового менеджменту в шкільних округах Південної Кароліни та на тому, наскільки ці округи готові до кризових ситуацій (Gainey, 2003). Припустимо, готовність до кризових ситуацій – це готовність реагувати на кризові ситуації шляхом (а) розробки та реалізації офіційних планів врегулювання кризових ситуацій, (б) планів двосторонньої комунікації, яка буде відносини з внутрішніми та зовнішніми зацікавленими сторонами, та (в) стратегій для забезпечення ефективного лідерства в культурі шкільної спільноти. Плани врегулювання кризових ситуацій, спілкування з ключовими стейкхолдерами та культурне лідерство — це три опори підготовки організацій до кризових ситуацій.

Дослідження в Південній Кароліні показало, що 97,5 відсотків округів мали певний тип письмового плану врегулювання кризових ситуацій. Історично склалося так, що усвідомлення необхідності врегулювання кризових ситуацій не завжди призводило до розробки та реалізації офіційного письмового плану врегулювання кризових ситуацій, таким чином, наявність плану врегулювання кризових ситуацій у більшості шкільних округів Південної Кароліни є досягненням.

Аналіз опитування показав деякі сфери для покращення, включаючи створення зовнішніх консультативних комітетів для допомоги у двосторонньому зв'язку та забезпечення життєво важливої комунікаційної мережі під час кризи; старанність у оновленні антикризових планів; програму оцінки ризиків для виявлення потенційних недоліків; включення семінарів, тренінгів та симуляцій у програму управління кризою; додавання діяльності з управління проблемами для посилення проактивного характеру програми управління кризою; розширення категоризації потенційних криз на основі потреб округу; оцінку існуючих планів врегулювання кризових ситуацій, щоб забезпечити задоволення поточних потреб і належну підготовку персоналу. Округи також повинні чітко сформулювати відповідальність за врегулювання криз.

Респонденти в опитуванні 2002 року визначили три стратегії як надзвичайно корисні для вирішення криз: комунікації та стосунки з внутрішньою аудиторією, комунікації та стосунки із зовнішньою

аудиторією, а також відкритість та залучення керівництва округу та школи. Респонденти вважали, що найбільшими проблемами для керівництва шкільними округами є навчання та рівень готовності до кризи в округах.

Наступною найбільш часто згадуваною проблемою була нестача часу, персоналу та фінансових ресурсів для належної підготовки та навчання з управління кризою. Також респонденти відзначили потребу у спілкуванні з внутрішньою та зовнішньою аудиторіями.

Багато процесів антикризового менеджменту, описаних в літературі, є частиною обов'язків сучасного менеджера зі зв'язків з громадськістю, наприклад діяльність з управління проблемами, централізація комунікацій для представлення єдиного повідомлення, розробка програм двосторонньої комунікації для побудови взаємовигідних відносин (які допомогли б зібрати відгуки, визначити ключові повідомлення та запобігти або зменшити вплив кризи), постійні зв'язки зі ЗМІ та дослідження громадської думки під час кризи. Фахівці зі зв'язків з громадськістю навчаються визнавати величезний вплив громадського сприйняття на здатність округу протистояти кризі та розуміти цінність проактивної, кооперативної та чесної реакції на перші години кризи. Округ, який обмежує залучення фахівця зі зв'язків з громадськістю або наймає фахівця, який не має необхідної кваліфікації підготовленого професіонала, обмежує свою здатність ефективно управляти кризами.

Друге дослідження охоплювало листопад 2006-2007 років і було зосереджено на готовності до кризових ситуацій у столичних шкільних округах Атланти з використанням даних опитування та аналізу вебсайту. Дослідження Метро Атланта (Gainey, 2009) показало, як шкільні округи залучають свою велику кількість громадськості та використовують комунікаційні стратегії, які включають суміш традиційних (друкованих і телемовних) і нових Інтернет медіа тактик, а саме: 70 % столичних і районних міст найняли на повну ставку менеджера зі зв'язків з громадськістю, а 20% нікому не доручили відповідати за цей напрямок; 88% районів вказали на наявність письмового плану врегулювання кризових ситуацій;



50% респондентів оцінили районний кризовий план як надзвичайно корисний, а 38% вважають, що план інколи корисний; реагування на кризові ситуації онлайн найчастіше включало одне повідомлення про кризову ситуацію та повідомлення від керівника; багато округів називають створення «безпечного та захищеного навчального середовища» та «зміцнення відносин із зацікавленими сторонами» як пріоритети; багато районів пропонують онлайн прес-центри, що демонструє вищий рівень комфорту завдяки традиційним комунікаційним каналам, таким як випуски новин.

Результати цих двох досліджень пропонують шляхи підвищення готовності до кризи державних шкільних округів у межах та за межами кордонів Південної Кароліни та столичної Атланти. Кожен шкільний округ повинен розробити план на випадок кризових ситуацій, який стосується конкретних загроз і можливостей, визнає стиль керівництва суперінтенданта та відповідає організаційній культурі округу. Шкільні округи можуть багато чому навчитися один в одного, оскільки освітні системи в одній громаді мають багато спільного з системами в інших частинах країни. Федеральне законодавство (наприклад, Закон «Жодна дитина не залишиться позаду» 2001 року), заходи щодо відповідальності штатів, стандарти державних навчальних програм і кризи державного бюджету впливають на штати по всій країні.

Найкращі практики управління кризовими ситуаціями та зв'язків з громадськістю є однаковими в усіх організаціях. Таким чином, результати дослідження можна поширити на інші округи, оскільки тиск, виклики, кризи та стратегії найкращої практики для управління кризами та зв'язків з громадськістю є загальними для шкільних округів.

Фахівці зі зв'язків з громадськістю в державних шкільних округах зобов'язані забезпечити готовність своїх округів до кризи. Практики повинні наполегливо демонструвати свої здібності як стратегічні менеджери та лідери у зв'язках з громадськістю та врегулюванні криз. Дослідження зв'язків з громадськістю показують, що лідери організацій, які не

висловлюються під час кризи, залишають вакуум, який створює можливість для інших, таких як опоненти чи критики, висловитися замість них. Подібним чином фахівці зі зв'язків з громадськістю, які формально не визначають свою належну роль в організації, можуть опинитися осторонь процесів комунікації та прийняття рішень, якими вони повинні керувати.

Яскраві практики подолання кризових явищ в управлінні освітніми системами демонструють випадки застосування містами новітніх розумних технологій, які стають ключем як для запобігання кризовим явищам в управлінні, так і подолання наслідків непередбачуваних вагомих потрясінь. Позитивні результати досягаються за допомогою різних рішень і технологій, таких як соціальні медіа, телемедицина, системи відстеження та моніторингу, датчики та програми визначення місцезнаходження, системи дистанційної роботи тощо. Ці рішення та технології також використовувалися під час пандемії COVID-19 для покращення добробуту громади. Однак впровадження технологій може мати і негативні наслідки, такі як соціальне відчуження, цифровий розрив, порушення приватності та конфіденційності, політичні упередження та поширення дезінформації, а також неефективна віддалена робота та освіта. Щоб пом'якшити ці побічні ефекти, політикам пропонується продовжити процес цифровізації, збільшити доступність цифрових послуг і підвищити цифрову грамотність.

Невизначеність, непередбачуваність і складність є характерними рисами міського життя XXI століття. Через швидкі темпи глобальних змін і деякі непередбачені універсальні кризи (такі як пандемія COVID-19) зросла невизначеність (Rauws, 2017), а міста стали більш уразливими, зокрема щодо якості життя та добробуту резидентів (Lui et al, 2009). Дійсно, ризики чи катастрофи стали незаперечною частиною процесу урбанізації. Незалежно від відмінностей у масштабах, групах і місцях, на які вони впливають, катастрофи спричиняють пошкодження інфраструктури та людські страждання (Henkey, 2017). Таким чином, існує потреба в колективних діях і рішеннях, які зменшують ризик небезпеки та



вразливість людей, інфраструктури та місць (March et al, 2017). Відповідно, зниження вразливості міст є однією з головних сфер, на яких зосереджені дії та процеси планування. За допомогою різних траєкторій, таких як раціональне застосування знань, покращений процес навчання та процеси переговорів для мобілізації акторів і зацікавлених сторін, планування може відігравати різні ролі у реагуванні на кризи (Christensen, 1985). Однак не існує прямого підходу до планування та стратегії для пошуку належних способів боротьби з порушеннями та непередбачуваними ситуаціями. Навчання на практиці (Kato, & Ahern, 2008) – це прагматична стратегія, яка надає містам і органам влади поступовий досвід для вирішення проблем. В останні кілька років прагнення стійкості міст керувало зусиллями міського планування, спрямованими на зменшення вразливості та підвищення ефективності процесів для боротьби з порушеннями (Ribeiro, & Pena, 2019). Іншими словами, міська стійкість є відповіддю на зміни та збурення шляхом збільшення здатності системи до планування, поглинання та відновлення, з одного боку, та здатності адаптації до трансформації до нових нормальних станів, з іншого.

Одним із основних інструментів планування для зменшення ризиків і вразливості населення є використання технологій для підвищення готовності та можливостей відновлення в умовах криз. У сфері міського планування такі інструменти планування, зусилля та ініціативи часто називають рішеннями розумного міста (Sharifi et al, 2021). Розумне місто має три основні стовпи: технології, людей та інституції. Використання технологій в управлінні кризами вимагає розгортання технологій разом із розширенням можливостей та залученням людей через установи. Ефективність підходу розумного міста широко підтримують дослідники та практики. Дійсно, емпіричні дослідження показали, що інтелектуальні технології масово використовуються в управлінні кризами. Зокрема, розумні міські рішення все більше вважаються важливими для підвищення добробуту жителів і громад в урбанізованих країнах (Ylipulli, & Luusua, 2020).

Інша проблема полягає в тому, що через різноманіття політиків і зацікавлених сторін міське планування має обмежені можливості для втручання. Проте розглянемо три основні сфери добробуту громади, які на засадах запровадження підходу розумного міста можна покращити:

1. Участь, прозорість та соціальна зв'язаність мешканців,
2. Охорона здоров'я мешканців, як фізичного, так і психічного,
3. Освіта людей та працевлаштування мешканців.

Залучення громади є центральним питанням у Сендайській структурі зменшення ризику стихійних лих, щоб підготувати мешканців та зменшити ризики під час та після стихійних лих (MacAskill, 2019). Технології можуть збільшити соціальний капітал і громадянську участь для підвищення ефективності управління катастрофами. З іншого боку, технологія може підвищити прозорість, що сприяє підвищенню довіри між жителями та державними органами. Протягом останніх кількох років, розвиваючи інфраструктуру інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), місцеві органи влади надали можливості для посилення участі громадськості через соціальні медіа. Крім того, разом із прозорістю та підзвітністю процесів управління, ініціативи «розумного міста» розширюють можливості громадян через активну участь (Levenda et al, 2020).

Соціальні медіа використовувалися як новий метод комунікації під час криз. Наприклад, зв'язок, який підтримують соціальні мережі, відіграв безпрецедентну роль у Великому землетрусі у Східній Японії. Ченг, Мітомо, Оцука та Чон (Cheng et al, 2015) проаналізували ефективність та різні аспекти інструментів управління кризою, що використовуються за допомогою соціальних медіа. Вони показали, що, незважаючи на два типи активного та пасивного використання соціальних медіа, ІКТ мали позитивний вплив на процес відновлення шляхом створення мереж, посилення зв'язувального соціального капіталу та збільшення участі. Канканамге та ін. (Kankanamge et al, 2020) показали, що дописи із зображеннями у Facebook і Twitter організацій з надзвичайних ситуацій



в австралійських штатах підвищують увагу людей до більшої підготовки та посилюють їхню участь у прийнятті рішень і вживанні дій. Відповідно, під час тропічного циклону «Вінстон» на Фіджі (2016 р.) Facebook і Twitter, як найпоширеніші форми соціальних мереж, зіграли вирішальну роль у зв'язку людей із процесом відновлення (Finau et al, 2018).

Електронне навчання, дистанційна робота та дистанційні послуги – це звичні сфери, які набули поширення за останні два десятиліття у звичайному житті та під час катастроф. Залежно від масштабів, стихійні лиха можуть мати тимчасові або довгострокові наслідки для систем освіти та зайнятості. Наприклад, COVID-19 є новим типом лиха з характеристиками катастрофічних і хронічних лих і глибоко вплинув на місцеву та національну економіку та системи освіти (Rahiem, 2020). За один рік COVID-19 постраждали понад 1,6 мільярда студентів (Dreesen et al, 2020). Оскільки цей розділ зосереджений на попередніх лихах, ми виявили кілька випадків, коли уряди використовували технології для навчання та відновлення робочих місць.

Екстрене дистанційне навчання – це рішення для навчання людей у кризових ситуаціях за допомогою впровадження технологій. Ці ситуації потребують інноваційних заходів для надання освітніх послуг усім студентам незалежно від їхніх соціальних та географічних умов. У Південній Африці приватний вищий навчальний заклад, який надає онлайн-послуги вищої освіти, попросили надати спільний доступ до своєї інфраструктури для надання послуг людям, які постраждали від катастроф протягом останніх років. Він мав змішаний підхід до навчання у звичайні дні та розширив свої програми для надзвичайних ситуацій. Інститут має дві функції: навчати викладачів і надавати належним чином освітні послуги студентам (Van Wyk et al, 2020).

Інформаційно-комунікаційні технології можуть пом'якшити й інші хронічні проблеми, зокрема такі як нерівність у розподілі освітніх можливостей та інфраструктури. Уряд Австралії, наприклад, надав деякі послуги для студентів, які живуть у сільській місцевості та не

мають доступу до столичних районів, за допомогою відеоконференцій та змішаного електронного навчання.

Розгортання технологій для збільшення участі використовувалося в трьох основних сферах: прозорість і соціальна комунікація мешканців; зміцнення фізичного та психічного здоров'я; підтримка функціональності секторів освіти та зайнятості.

Однією з головних особливостей пандемії порівняно з попередніми лихами є її вплив на системи освіти та умови праці. З перших місяців пандемії міста по всьому світу запровадили обмеження на зібрання людей, зокрема в школах та університетах, і зупинили необов'язкові роботи. Університети та школи скасували всі свої очні заняття, щоб зменшити пов'язані з цим ризики спалаху COVID-19 (Mohammed et al, 2020). Країни та міста мають різні стратегії дистанційного навчання в екстрених ситуаціях від змішаного до гнучкого, тому для навчання студентів використовувалися різні технологічні потужності, наприклад, соціальні мережі (Facebook, WhatsApp, Telegram тощо) і мобільні додатки (Rahiem, 2020). Крім того, були застосовані різні стратегії для з'єднання викладачів зі студентами за допомогою відеоконференцій, інтерактивних дошок і віртуальних відвідувань віддалених сайтів під час курсів.

Міста в усьому світі використовують різні технологічні ініціативи для покращення добробуту жителів шляхом збереження міських функцій. Наприклад, лондонські компанії використовували різні системи доставки, щоб задовольнити основні потреби мешканців онлайн-покупок. Крім того, вони використовували сенсорні технології для оцінки продуктивності робочих місць для планів стимулювання. Крім того, у Сеулі муніципалітет використовує можливості великих даних, щоб нанести на карту зони високого та низького ризику, щоб мати розумний графік зупинки підприємств.

Практичним досвідом врегулювання відношення якості освіти та ресурсів на сьогодні, особливо в період пандемії та військового стану, може бути домашнє навчання, яке щороку стає все більш популярним у світі, проте мало відоме в Україні. Домашнє навчання відрізняється



від дистанційного тим, що здійснюється методами і у спосіб, які обирають батьки без участі вчителів. До послуг вчителів батьки звертаються лише у нечастих епізодах навчання старших класів, коли не відчують спроможності якісно викласти матеріал таких предметів як алгебра, геометрія, хімія. Для отримання диплома про середню освіту не потрібно складати проміжні контролі, а лише єдиний тест після закінчення останнього року навчання.

Така філософія отримання середньої освіти не потребує додаткових коштів на заробітні плати вчителям, оновлення матеріально-технічної бази, будівництва доріг, закупівлі автобусів і багато іншого.

Логічне занепокоєння може викликати домашнє навчання у пересічного українця через те, що діти через таке навчання не мають нормального досвіду соціалізації, і це може вплинути на їхню здатність спілкуватися з іншими, а батьки не є сертифікованими вчителями і не здатні забезпечити надання якісної освіти самостійно. Проте для цього ми звернемося до уже здійснених численних досліджень питань домашнього навчання, які доводять, що учні, які навчаються вдома, отримують виключно високі бали на стандартизованих тестах академічних досягнень.

Згідно з емпіричним аналізом, опублікованим у 2010 році Widener Law Review, який називається «Докази домашнього навчання: конституційний аналіз у світлі досліджень соціальних наук», відзначено, що діти, які навчаються вдома, досягають рівнів академічних досягнень, подібних або вище, ніж їхні однолітки, які навчаються у державній школі (Deborah, 2014). Загальнонаціональне дослідження у США проаналізувало дані від 1952 учнів, які навчаються вдома по всій країні, та виявило, що ці учні в середньому набрали 80 процентів (від 100) або вище в кожній категорії тестів, наприклад, читання, аудіювання, мова, математика, природознавство, суспільствознавство, навички навчання тощо. При чому середнє значення результатів у державних закладах середньої освіти для цих стандартизованих тестів становило лише 50-й процентів (50 зі 100 відсотків рівень успішності).

Усі зазначені дослідження доводять, що найбільш конкретна відповідь на питання,

чи постраждають учні, які навчаються вдома, академічно чи соціально: «ні». І в умовах пандемії, війни чи стихійного лиха домашнє навчання може стати єдиним правильним рішенням для створення безпечних, психологічно комфортних, дружніх, позитивно стимулюючих, фінансово обґрунтованих, сприятливих умов для освітнього процесу школярів.

Чи то через невдоволення шкільною системою, занепокоєння шкільним середовищем, релігійні причини, прагнення до нестандартного підходу чи специфічні потреби дитини, батьки за кордоном звертаються до домашнього навчання як альтернативи державним чи приватним школам. У Сполучених Штатах 2,5 мільйона дітей навчаються вдома, і ця цифра зростає від 2% до 8% щороку (Snyder, De Brey, & Dillow, 2019). Домашнє навчання у Великобританії за останні три роки зросло на 40%.

У численних дослідженнях доведена ефективність домашнього навчання такими статистичними даними як: домашні школярі показують академічний результат на 15-30% кращий, ніж учні державних шкіл; домашнє навчання стирає расові відмінності в академічних досягненнях; діти на домашньому навчанні у 5 разів більш активні у додаткових (творчих, спортивних) позакласних активностях.

Оскільки домашнє навчання все ще не має державної нормативно-законодавчої бази в багатьох країнах, загальна кількість дітей, які навчаються вдома, у світі на початку 2020 року все ще становила менше трьох мільйонів. Відмітимо, що країни з найбільшою кількістю дітей, які навчаються вдома, це найбільш прогресивні та економічно розвинені країни – Сполучені Штати, Велика Британія, Канада, Нова Зеландія та Австралія. Дані про домашнє навчання вказують, що в Німеччині, Франції, Тайвані та Ірландії навчається від 400 до 600 учнів, а в Нідерландах, Кенії, Бразилії, Україні, Швейцарії, Польщі та Болгарії – менше 100 дітей.

Сума грошей, заощаджених на домашньому навчанні як індивідуально, так і в масштабах країни, є досить значною. Понад 27 мільярдів доларів витрачається на рік на кількість студентів, які навчаються



вдома в США. Оскільки сума податків, що сплачуються на одного учня державної школи, становить 11732 долари на рік, з фінансової точки зору існує багато причин для ретельного вивчення статистики домашнього навчання. Згідно зі статистикою 2018 року батьки дітей, які навчаються вдома, самостійно фінансують навчання своїх дітей, не покладаючись на державу.

Якщо розглядати недоліки такого підходу в організації освітнього процесу, то немає жодних емпіричних доказів того, що домашнє навчання негативно впливає на учнів. Рідкісні та непереконливі статистичні дані щодо домашнього навчання вказують на проблеми управління часом, мотивації, збільшення робочого навантаження на батьків, потенційного зниження успіху у розкритті насильства в сім'ї (якщо це має місце) та відсутність імунізації. Це проблеми не освіти, а судів і системи охорони здоров'я. Проте відсутність доступу до таких приміщень, як спортзали, лабораторне обладнання, бібліотеки тощо можемо визнати як деякі з недоліків домашнього навчання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У статті досліджено явище кризи в управлінні мережею закладів освіти, ґрунтуючись на міжнародній практиці та можливості співвідношення з українськими реаліями на сьогодні. В рамках реформи, в наслідок передачі більшості повноважень і відповідальності на місцевий рівень управління громадами у сфері освіти, доцільно слідкувати за кризовими тенденціями та гарантувати, що їхні заклади готові до криз як до традиційних, так і стихійних.

Досліджено практичні кейси країн Європи, Азії та США у реакції муніципалітетів та систем освіти на кризові непередбачувані ситуації, шляхи їх врегулювання та можливості застосування на теренах України. Підкреслюється винятковість наявності готових антикризових планів дій, що можуть бути практично застосовуватися муніципалітетами у ситуаціях швидкого й ефективного реагування на загрози життю і добробуту громадян.

Розглянуто роль і залученість громадського сектору в процес врегулювання і подолання

наслідків кризових явищ в більшості успішних країн. Аналіз матеріалів показав важливість і роль у подоланні криз створення внутрішніх і зовнішніх консультативних комітетів для допомоги у двосторонньому зв'язку та забезпечення життєво важливої комунікаційної мережі під час кризи; старанність у оновленні антикризових планів; програму оцінки ризиків для виявлення потенційних недоліків; включення семінарів, оцінку існуючих планів врегулювання кризових ситуацій, щоб забезпечити задоволення поточних потреб і належну підготовку персоналу тощо. Функції ефективної зовнішньої комунікації та зв'язкам з громадськістю мають особливий змістовний акцент як ключовий фактор успішної реакції муніципалітету.

Розглянута форма і філософія домашнього навчання, що може слугувати дієвим шляхом врегулювання відношення якості освіти та ресурсів на сьогодні, особливо в період пандемії та військового стану. Проаналізовано емпіричні дослідження в США та Європі, що доводить ефективність і економічну доцільність такої форми навчання.

Аналіз проблематики свідчить, що зазвичай батьки відмовляються від домашнього навчання через невпевненість у своїх силах або через банальний брак часу на свою дитину, через кар'єру. Проте практика доводить, що батьки абсолютно справляються із завданнями домашнього навчання дітей, якщо вони вирішують перейти на таку форму навчання.

Отже, для управління кризами у сфері освіти кращі світові практики орієнтуються на посилення комунікації між заінтересованими сторонами для прийняття спільних рішень, підвищення прозорості роботи публічних інституцій через застосування соціальних мереж та інших каналів оперативного реагування, застосування інноваційних технологій та штучного інтелекту для надання якісної послуги населенню у будь-якій ризиковій ситуації, розвиток місцевого лідерства та перейняття відповідальності, а також послаблення особистого контролю та тиску на особистість у процесі адаптації до нових непередбачуваних умов.



REFERENCES

- American Management Association (AMA). (2005). *Survey: Crisis management and security issues*. Retrieved from <http://www.amanet.org/research/pdf.htm>.
- Boone, L. E. (1999). *Quotable business*. 2nd ed. New York: Random House.
- Cheng, J. W., Mitomo, H., Otsuka, T., & Jeon, S.Y. (2015). The effects of ICT and mass media in post-disaster recovery – A two model case study of the Great East Japan Earthquake. *Telecommun. Policy*, 39, 515-532.
- Christensen, K. S. (1985). Coping with Uncertainty in Planning. *J. Am. Plan. Assoc.* 51, 63-73.
- Coombs, W. T. (2007). *Ongoing crisis communication: Planning, managing, and responding*. 2nd ed. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Coombs, W. T., & Holladay, S. J. (1996). Communication and attributions in a crisis: An experimental study in crisis communication. *Journal of Public Relations Research*, 8(4), 279-95.
- Davoudi, S., Shaw, K., Haider, L.J., Quinlan, A.E., Peterson, G.D., Wilkinson, C., Fünfgeld, H., McEvoy, D., Porter, L., & Davoudi, S. (2012). Resilience: A Bridging Concept or a Dead End? “Reframing” Resilience: Challenges for Planning Theory and Practice Interacting Traps: Resilience Assessment of a Pasture Management System in Northern Afghanistan Urban Resilience: What Does it Mean in Planning Practice? Resilience as a Useful Concept for Climate Change Adaptation? The Politics of Resilience for Planning: A Cautionary Note. *Plan. Theory Pract.*, 13, 299–333.
- Dreesen, T., Akseer, S., Brossard, M., Dewan, P., Giraldo, J.-P., Kamei, A., Mizunoya, S., & Correa, J. S. O. (2020). *Promising Practices for Equitable Remote Learning Emerging Lessons from COVID-19 Education Responses in 127 Countries*. UNICEF Office of Research – Innocenti: Florence, Italy.
- Deborah, R. (2014). *Evidence for Homeschooling: Constitutional Analysis in Light of Social Science Research*. Retrieved from <http://www.educationandbehavior.com/wp-content/uploads/2014/09/Evidence-for-Homeschooling.pdf>
- Fearn-Banks, K. (1996). *Crisis communications: A casebook approach*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Finau, G., Tarai, J., Varea, R., Titifanue, J., Kant, R., & Cox, J. (2018). Social media and disaster communication: A case study of Cyclone Winston. *Pac. Journal. Rev.*, 24, 123-137.
- Florida Department of Education. (2002). *Voices from the field: Working together for safe and secure schools*. Retrieved from <http://www.fldoe.org/safeschools/pdf/voices.pdf>
- Gainey, B. S. (2003). *Creating crisis-ready school districts*. (PhD diss.). University of South Carolina.
- Gainey, B. S. (2009). Crisis management's new role in educational settings. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 82(6), 267-274.
- Henkey, T. (Ed.). (2018). Chapter 3 – Natural Hazards and the Urban Environment. In *Urban Emergency Management* (pp. 33-48). Butterworth-Heinemann: Oxford, UK.
- Kankanamge, N., Yigitcanlar, T., & Goonetilleke, A. (2020). How engaging are disaster management related social media channels? The case of Australian state emergency organisations. *Int. J. Disaster Risk Reduct.*, 48, 101571.
- Kato, S., & Ahern, J. (2008). ‘Learning by doing’: Adaptive planning as a strategy to address uncertainty in planning. *J. Environ. Plan. Manag.* 51, 543-559.
- Kreps, G. L. (1986). *Organizational communication*. New York: Longman.
- Levenda, A. M., Keough, N., Rock, M., & Miller, B. (2020). Rethinking public participation in the smart city. *Can. Geogr. Le Géographe Can.*, 64, 344-358.
- Lui, C.-W., Everingham, J.-A., Warburton, J., Cuthill, M., & Bartlett, H. (2009). What makes a community age-friendly: A review of international literature. *Australas. J. Ageing*, 28, 116-121.
- MacAskill, K. (2019). Public interest and participation in planning and infrastructure decisions for disaster risk management. *Int. J. Disaster Risk Reduct.*, 39, 101200.
- March, A., Kornakova, M., & Leon, J. (2017). Chapter 1 - Integration and Collective Action: Studies of Urban Planning and Recovery After Disasters. In *Urban Planning for Disaster Recovery* (pp. 1-12). March, A., Kornakova, M., Eds.; Butterworth-Heinemann: Boston, MA, USA.
- Mohammed, A. O., Khidhir, B. A., Nazeer, A., & Vijayan, V. J. (2020). Emergency remote teaching during Coronavirus pandemic: The current trend and future directive at Middle East College Oman. *Innov. Infrastruct. Solut.*, 5, 72.
- Murphy, P. (1996). Chaos theory as a model for managing issues and crises. *Public Relations Review*, 22(2), 95–113.
- Pauchant, T. C., & Mitroff, I. I. (1992). *Transforming the crisis-prone organization*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Rahiem, M. D. (2020). The emergency remote learning experience of university students in indonesia amidst the COVID-19 crisis. *Int. J. Learn. Teach. Educ. Res.*, 19, 1-26.
- Rauws, W. (2017). Embracing Uncertainty Without Abandoning Planning approach for guiding urban transformations. *DisP-Plan. Rev.*, 53, 32-45.
- Ribeiro, P. J. G., & Pena, G. J. L. A. (2019). Urban resilience: A conceptual framework. *Sustain. Cities Soc.*, 50, 101625.
- Schoenberg, A. (2005). Do crisis plans matter? A new perspective on leading during a crisis. *Public Relations Quarterly*, 50 (1), 2-7.
- Sharifi, A., Allam, Z., Feizizadeh, B., & Ghamari, (2021). H. Three Decades of Research on Smart Cities: Mapping Knowledge Structure and Trends. *Sustainability*, 13, 7140.
- Snyder, T. D., & De Brey, C., & Dillow, S. A. (2019). *Digest of Education Statistics 2017, NCES 2018-070*. National Center for Education Statistics.
- Stocker, K. P. (1997). A strategic approach to crisis management. In *The handbook of strategic public relations and integrated communications*, (pp. 189-203), ed. C. L. Caywood. New York: McGraw-Hill.
- Van Wyk, B., Mooney, G., Duma, M., & Faloye, S. (2020). Emergency Remote Learning in the Times Of Covid: A Higher Education Innovation Strategy. In *Proceedings of the European Conference on e-Learning* (pp. 499-XXI). Berlin, Germany, 28–30 October. 2020.
- Weick, K. E. (1988). Enacted sensemaking in crisis situations. *Journal of Management Studies*, 25(4), 30517.
- Ylipulli, J., & Luusua, A. (2020). Smart cities with a Nordic twist? Public sector digitalization in Finnish data-rich cities. *Telemat. Inform.*, 55, 101457.



Access to Outdated Content of Public Authorities Websites of Ukraine

UDC: 352:004.77:930.25

DOI: 10.15421/152213

Mazur Oleksandr

Ph.D., <https://orcid.org/0000-0002-7569-214X>, ukraine.mazur@gmail.com

Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine)

Abstract

In accordance with the **aim of the research**, the author studied the existing possibilities of accessing outdated versions of websites of public authorities of Ukraine and outlined organizational and technical obstacles.

The relevance of this **topic** is determined by the need to save (archive) websites of public authorities, which is necessary for current and future researchers and also for civil servants in order not to lose "executive memory" for the previous periods of existence of the relevant public authority. Research **methods** are observation, comparative analysis and generalization.

According to the **results** of the study, the experience of foreign countries in the issue of archiving old versions of websites, together with all published content, proves that saving and providing access to them has long become a routine matter for associations of well-known libraries, archival organizations and public authorities of the world's leading countries.

In the **conclusions**, the author notes that access to outdated versions of websites of public authorities of Ukraine is possible: firstly, provided there are links to the saved previous version of the site in the new version, secondly, on the condition that the owner proactively submits the old version of the website to the Central State Electronic Archive of Ukraine, thirdly, on the condition of knowing the URL address of the non-working old version of the site through the "Wayback Machine" service. The author identifies the following organizational and technical obstacles to access to the outdated content of the above sites as: insufficient initiative of public authorities regarding archiving of old versions of sites; selectivity in evaluating the value of outdated content; the manager's ignorance of the need to preserve the old version of the site; deletion of content due to technical impossibility of saving; complete breakdown of the service server; not extending the hosting of old versions of sites (or sites related to the site owner) as a result of the reduction or liquidation of the public authority, or the transfer of the official URL address to the GOV.UA domain zone.

Keywords: outdated content, content, web page, website, site, old version of the site, web resource, web archive, internet archive, archiving, saving, public authorities

Citation: Mazur, O. (2022). Access to Outdated Content of Public Authorities Websites of Ukraine. *Public Administration Aspects*, 10(2), 61-69. <https://doi.org/10.15421/152213>

Доступ до застарілого вмісту вебсайтів органів публічного управління України

Мазур Олександр

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна)

Анотація

Автором здійснено відповідно до **мети дослідження** вивчення існуючих можливостей доступу до застарілих версій вебсайтів органів публічного управління України та окреслено організаційні та технічні перепони.

Актуальність даної теми зумовлюється потребою збереження (архівування) вебсайтів органів публічного управління, яке необхідне для нинішніх і майбутніх дослідників, а також для державних службовців задля невтрати «виконавської пам'яті» за попередні періоди існування відповідного органу публічного управління. **Метами** дослідження є спостереження, порівняльний аналіз та узагальнення. За **результатами** дослідження, досвід зарубіжних країн у питанні архівування старих версій вебсайтів, разом з усім оприлюдненим контентом, доводить, що збереження і надання доступу до них давно стало буденною справою для об'єднаних відомих бібліотек, архівних організацій та для органів публічного управління провідних країн світу.

У **висновках** автор зазначає, що доступ до застарілих версій вебсайтів органів публічного управління України можливий: по-перше, за умови наявності посилання на збережену попередню версію сайту у новій версії, по-друге, за умови ініціативного здавання старої версії вебсайта володільцем до Центрального державного електронного архіву України, по-третє, за умови знання URL-адреси непрацюючої старої версії сайту через сервіс «Wayback Machine». Автор визначає наступні організаційні та технічні перепони доступу до застарілого вмісту вищезазначених сайтів як: недостатню ініціативність органів публічного управління щодо архівування старих версій сайтів; вибірковість при оцінюванні цінності застарілого вмісту; незнання керівником потреби збереження старої версії сайту; видалення вмісту із-за технічної неможливості збереження; безповоротний вихід з ладу службового сервера; не продовження хостингу старих версій сайтів (або пов'язаних з володільцем сайтів) у результаті скорочення або ліквідування органу публічного управління, або перенесення офіційної URL-адреси у домену зону GOV.UA.

Ключові слова: застарілий вміст, контент, вебсторінка, вебсайт, сайт, стара версія сайту, вебресурс, вебархів, інтернет архів, архівування, збереження, органи публічного управління

Цитування: Мазур О. Доступ до застарілого вмісту вебсайтів органів публічного управління України. *Аспекти публічного управління*. 2022. Том 10. №2. С. 61-69. <https://doi.org/10.15421/152213>

Стаття підготовлена в рамках науково-дослідної роботи «Цифрова трансформація публічного управління» (державний реєстраційний номер: 0122U002236). URL: <https://nddkr.ukrintei.ua/view/rk/fd5ca4ca1ef1708520def7780664abec>

Стаття надійшла / Article arrived: 08.04.2022

Схвалено до друку / Accepted: 29.04.2022



Вступ.

На сьогодні користування цифровими технологіями стало невід'ємною частиною життя активної більшості населення України. Через мережу Інтернет відбувається отримання розважального контенту та інформації різного спрямування від новин, реклами до інформації, що має загальносуспільне значення. Одними з джерел останньої є офіційні вебсайти органів публічного управління.

З розвитком соціальних мереж та представленням у них органів публічного управління, суттєво зменшилась затребуваність в офіційних вебсайтах цих органів. Разом з тим, перехід органів публічного управління України у 2021 році на безпаперовий документообіг при наданні електронних публічних послуг, загострює потребу проведення постійної роботи зі збереження вмісту, який створено і оприлюднено під час діяльності, у тому числі на офіційних вебсайтах органів публічного управління. Таке збереження (архівування) необхідне як для нинішніх і майбутніх дослідників, так і для державних службовців задля невтрачання “виконавської пам'яті” за попередні періоди існування відповідного органу публічного управління. Інформація оприлюднена у різний час сучасного існування держави Україна на подібних вебсайтах часто була доступна лише в Інтернеті.

На відміну від України, досвід зарубіжних країн у питаннях архівування старих версій вебсайтів, разом з усім оприлюдненим контентом, доводить, що збереження і надання доступу до них давно стало буденною справою для об'єднань відомих бібліотек, архівних організацій та для органів публічного управління провідних країн світу.

У статті органи публічного управління розглядаються як органи виконавчої влади й органи місцевого самоврядування.

Постановка проблеми.

Інформація збільшується з кожним днем існування людства. Кожен фахівець своєї галузі потребує вільного доступу до спеціалізованої інформації на фахових вебсайтах. Подекуди, така потреба стосується застарілого вмісту вебсайтів. У такому випадку, для державних службовців

під час виконання функціональних обов'язків така необхідність може наштовхнутись на перепони пов'язані з видаленням “непотрібного” вмісту володільцем вебсайту (чи відповідальною особою) або оновленням всього вебсайту (заміною старого вебсайту на новий) при модернізації без збереження накопиченого контенту. Збереження такої інформації набуває важливості, так як це “виконавська пам'ять” за попередні періоди існування відповідного органу публічного управління.

Аналіз досліджень і публікацій.

Особливий інтерес вітчизняних дослідників зосереджується на таких напрямках, як: дослідження тенденцій та перспектив розвитку сайтобудування, їх вплив на архівне копіювання веб-сайтів – Купрунець Т. (2013); вибір технологій та програмних засобів для створення архівних копій веб-сайтів – Фіткулін О. (2014); дослідження стану організації вебсайтів архівів України в інформаційному просторі – Коржик Н. (2017); створення архівних колекцій вебсайтів у межах ініціативного документування в Центральному державному електронному архіві України – Кручиніна Т. Г., Чернятинська Ю. Г. (2015); особливості комплектування документами особового походження в електронній формі: досвід Центрального державного електронного архіву України – Кручиніна Т. (2017).

Закордонні дослідники в останні роки увагу приділяють вивченню проблем відбору вебсайтів для архівування, якості наповненого змісту вебархівів і інструментам пошуку в вебархівах великого обсягу. Зокрема, на нашу думку, заслуговують на увагу закордонні дослідники Самерс Е. (2021), Міліган Я. (2016) та Хольцман Х. (2019). Так, Самерс Е. досліджує особистісні та організаційні причини прийняття рішень оцінювання обраного вмісту сайту для архівування, а з іншого боку як програмні інструменти для архівування формують ці рішення (Summers, 2021). Міліган Я. досліджує якими будуть для істориків майбутні цифрові методи та вебінструменти дослідження вебархівів (Milligan, 2016). У свою чергу, Хольцман Х. у своїй дисертації досліджує оптимальні підходи складання колекцій вебсторінок у вебархівах (Holzmann, 2019).



Метою статті є вивчення існуючих можливостей доступу до застарілих версій вебсайтів органів публічного управління України з окресленням організаційних та технічних перепон.

Виклад основного матеріалу.

Некомерційна організація “Internet Archive” архіває вебсайти та створює з них цифрову бібліотеку починаючи з 1996 року. Місією цієї організації є забезпечення доступу до знань. Тому до свого вебархіву організація надає вільний доступ дослідникам, науковцям та всім охочим, тобто широкому загалу. На сьогодні організація “Internet Archive” веде не тільки вебархів, але й інші архіви-колекції (фото, книжки, друковані твори, газетні статті, музика та ін.) у цифровій формі. Окрім, цього організація “Internet Archive” переконана, що Інтернет недовговічний, тому створення таких архівів є потрібним. (About the Internet, 2022).

Доступ до вебархіву відбувається через сервіс “Wayback Machine” сайту організації “Internet Archive” (<https://archive.org/web/>), де на цей час налічується понад 700 мільярдів збережених вебсторінок. Разом з тим, не весь вміст мережі Інтернет архівується, так з допомогою програмного забезпечення “Archive-It” вищезазначена організація співпрацює з понад 950 бібліотеками для ідентифікації важливих вебсторінок і створення вебколекцій цифрового вмісту. Із важливого на наш погляд є те, що при реєстрації надається можливість перевірки пошкоджених вебпосилань (щоб видалити використані деінде у власних роботах непрацюючі вебпосилання) та фіксація існуючої зараз вебсторінки для використання її як надійне посилання. (About the Internet, 2022).

Хоча організація “Internet Archive” має можливості та партнерство для обробки, архівування та подальшого доступу до архівованих вебсторінок вебсайтів, все одно охопити весь обсяг вмісту мережі Інтернет на сьогодні не є можливим. Тим більше, що ініціатива щодо збереження вмісту вебсторінок в різні дні існування офіційного вебсайту повинна виходити від органу публічного управління, то якраз для цього вищезазначена організація запрошує до партнерства в питанні створення вебколекції сайту на її серверах.

У той же час, на державному рівні України робота щодо архівного збереження вебсайтів органів публічного управління, у тому числі пов'язаних з ними вебресурсів, стала можливою після утворення Центрального державного електронного архіву України (Про утворення, 2007). Але архівування вебресурсів це лише частина роботи, яка покладена на ЦДЕА. Лівова частка роботи у завданні архівного постійного зберігання документів в електронній формі (документів електронного документообігу державних установ та ін.) та надання доступу до них (Про ЦДЕА України, 2022).

Серед переліку документів Центрального державного електронного архіву України (далі – ЦДЕА) на архівування в електронній формі відносяться електронні інформаційні ресурси (передані на зберігання) або відібрані ЦДЕА на постійне зберігання після проведення експертизи цінності вебресурсів експертною комісією. Стосовно органів публічного управління, то ЦДЕА має право “одержувати від державних органів та органів місцевого самоврядування” інформаційні ресурси (Про внесення змін, 2016). Крім цього, вимагати у володільця електронних інформаційних ресурсів документів для проведення експертизи їх цінності. А також, подавати судові позови, у разі неналежного архівного зберігання, щодо позбавлення прав власності на вебресурси. (Про внесення змін, 2016).

На сьогоднішній день на вебсайті ЦДЕА представлено 41 збережений архівний фонд, з них 9 фондів стосуються органів публічного управління. Назви цих 9 фондів наступні:

- Електронні інформаційні ресурси Державного комітету України у справах національностей та релігій;
- Електронні інформаційні ресурси Державної установи «Український центр інформаційних технологій та Національного Реєстру» Міністерства охорони здоров'я України;
- Електронні інформаційні ресурси Державної служби України з питань захисту персональних даних;
- Електронні інформаційні ресурси Державної архівної служби України;
- Електронні інформаційні ресурси Державної служби з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та інших соціально небезпечних захворювань;



- Електронні інформаційні ресурси Державного агентства України з туризму та курортів;

- Електронні інформаційні ресурси Державного агентства з питань електронного урядування України;

- Електронні інформаційні ресурси ліквідованих, реорганізованих органів влади;

- Колекція електронних інформаційних ресурсів державних архівних установ. (Фонди ЦДЕА, 2022).

Слід визнати, що експертний відбір інформаційних ресурсів на зберігання відбувається з позицій державної політики в сфері архівної справи та діловодства. Тому, (не беручи до уваги з одного боку малий штат працівників ЦДЕА, а з іншого – значну кількість вебсайтів органів публічного управління) при такому підході залишаються осторонь переважна більшість сайтів органів публічного управління.

У 2014 році, після початку російської агресії, очікувано збільшилось кіберзагроз з боку росії на вебсайти центральних органів виконавчої влади та підприємств критичної інфраструктури України. Тому запобігання кібератакам, а також виявлення, захист та ліквідація наслідків кіберінцидентів (відновлення функціонування електронних інформаційно-комунікаційних систем) стало пріоритетним для існування держави. У цьому контексті, заслуговує на увагу реалізація Міністерством цифрової трансформації України й Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації експериментального проекту щодо функціонування Національного центру резервування державних інформаційних ресурсів (Про реалізацію, 2021).

Цей проєкт передбачає етапну побудову споруд електронних комунікаційних мереж та інформаційної системи, що необхідні для забезпечення функціонування та подальшого розвитку основних (у тому числі резервних) захищених дата-центрів (центрів обробки даних). Основним призначенням цих дата-центрів є обробка та збереження державних електронних ресурсів. В основних завданнях Національного центру резервування державних інформаційних ресурсів (далі – Національний центр) є забезпечення безперервної роботи державних електронних

інформаційних ресурсів державних органів, резервного копіювання відомостей та інформації зазначених ресурсів, у тому числі забезпечення надійного функціонування серверного та мережевого обладнання для зберігання, дублювання та резервування даних інформаційних систем. (Про реалізацію, 2021). Тобто, Національний центр архівує резервні копії державних електронних інформаційних ресурсів, але це архівування направлено на відновлення відповідного вебсайту під час ліквідації наслідків кібератаки та не має на меті забезпечення повсякденного доступу до старої версії цього вебсайту. В такому випадку, саме керівник органу публічного управління може бути гарантом доступу до старої версії вебсайту, а саме розглядати її як частину існуючого офіційного вебсайту. Іншим рішенням може бути розміщення посилання на неї в сервісі “Wayback Machine” на діючій версії офіційного вебсайту.

Відповідно до завдань, Центральний державний електронний архів України надає безпосередньо користувачам доступ до архівних відомостей, які містяться в електронних інформаційних ресурсах, у тому числі інформує про можливість використання цих відомостей (Про внесення змін, 2016). ЦДЕА розміщує архів вебресурсу на своїх технічних можливостях (у тому числі дозволених хмарних сервісах) або серверах організації, що є володільцем вебсайту. Тому залишаються сподівання стосовно розширення експериментального проєкту – Національний центр резервування державних інформаційних ресурсів, у напрямку архівування резервних копій вебсайтів органів публічного управління для послідуєчого передавання їх до ЦДЕА (або надання доступу ЦДЕА до резервних копій для формування вебколекцій архівних фондів).

У той же час, впровадження вебпорталу відкритих даних (Портал відкритих даних, 2022; Про затвердження Положення, 2015) позитивно вплинуло на доступ та збереження інформації у формі відкритих даних. При чому в Україні спостерігається розвиток сфери відкритих даних про це свідчить, аналітичний звіт Міністерства цифрової трансформації України (Оприлюднення та оновлення, 2020). Передбачено



щорічне подання від розпорядників інформації до зазначеного міністерства карток з оцінюванням стану оновлення й оприлюднення відкритих даних. Оцінка поданих карток відбувається із залученням представників громадянського суспільства для формування рейтингу (Про затвердження Положення, 2015). Таким чином, вбачається що практика оприлюднення відкритих даних сприяє подоланню корупції в роботі органів публічного управління, наприклад як прозорість фінансової звітності бюджету відповідної території. Періодичне якісне оновлення відкритих даних за всіма критеріями є основним завданням існування порталу відкритих даних. Але інформація (у тому числі застарілі дані), яку було оприлюднено в мережі Інтернет органами публічного управління до впровадження порталу відкритих даних, у цьому випадку залишається поза увагою.

На початку впровадження вебсайтів органів публічного управління використання доменної зони GOV.UA у назвах сайтів було не обов'язкове, хоча можливість для “урядових державних установ” існувала з середини 1990-х років (28 років історії, 2020), тобто ініціатива віддавалась на розсуд керівника установи.

На прикладі історії правонаступництва нинішнього Міністерства цифрової трансформації України можна продемонструвати як змінювались написання URL (уніфікований локатор ресурсів – URL) в мережі Інтернет і чи збережені попередні версії вебсайтів, а саме у низхідному порядку:

1. Міністерство цифрової трансформації України (thedigital.gov.ua – спостерігається планомірне збереження вебсторінок у “Wayback Machine”);

2. Державне агентство з питань електронного урядування України (e.gov.ua – версію сайту збережено у “Wayback Machine”);

3. Державне агентство з питань науки, інновацій та інформації України (dknii.gov.ua – вміст вебсайту за період починаючи з 2009 року та до ліквідації агентства збережено у “Wayback Machine”);

4. Державний комітет інформатизації України (dki.gov.ua – версію сайту частково збережено у “Wayback Machine”).

Слід зазначити, що на нинішньому вебсайті Міністерства цифрової трансформації України (далі – Мінцифри) вже немає посилання на попередню версію сайту e.gov.ua, хоча у перший рік існування Мінцифри таке посилання було. Але це можна пояснити як «втратою» на шляху набуття агентством статусу міністерства, хоча підготовка та здавання на архівне зберігання до Центрального державного електронного архіву України вже проводилось Державним агентством з питань електронного урядування, про що свідчить розміщена фондова колекція №30 на сайті ЦДЕА.

Ті сайти міністерств або органів публічного управління, що мали інші доменні зони, проіснували до повного переходу всіх вебсайтів у доменну зону GOV.UA. Прийняття Кабінетом Міністрів України змін до вимог щодо створення (модернізації) офіційних вебсайтів (Про внесення змін, 2019) зобов'язало керівників органів публічного управління забезпечити перехід вебсайтів цих органів у доменну зону GOV.UA. Тобто, за умов збереження вебсторінок потрібного вебсайту у сервісі “Wayback Machine”, користувач що бажає переглянути застарілий вміст може не знайти цих вебсторінок з причини незнання тодішньої стандартизованої адреси вебресурсу (URL) в мережі Інтернет.

На сьогодні, якщо взяти офіційні вебсайти міністерств, то на переважній більшості з них немає посилань на стару версію сайту. Тобто, з 17 міністерств тільки 2 та урядовий портал мають посилання, а саме:

вебсайт Міністерства фінансів України (<https://mof.gov.ua/>) має посилання на стару версію сайту (<https://www.old.minfin.gov.ua/>);

вебсайт Міністерства освіти і науки України (<https://mon.gov.ua/>) має посилання на стару версію сайту (<http://old.mon.gov.ua/>);

урядовий портал (<https://www.kmu.gov.ua/>) має посилання на стару версію сайту (<http://old.kmu.gov.ua/>).

Слід зазначити, що розробниками єдиного шаблону для модернізації вебсайтів міністерств було передбачено у структурі вебсайту розділ «Стара версія сайту».

Існуючі нормативно-правові акти щодо оприлюднення діяльності органів публічного



управління в мережі Інтернет визначають межі, порядок та правила. Діючий з 2002 року порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність зобов'язує органи публічного управління України забезпечувати інформаційне наповнення (відповідно до затвердженого переліку) та функціонування офіційних вебсайтів (вебресурсів) цих органів, а також дотримуватись вимог при створенні (модернізації) вебсайтів, що стосуються дизайну та погодження проектів дизайну вебсайтів. (Про Порядок оприлюднення, 2002).

У тексті вищезазначеного порядку не було передбачено, а також в останніх змінах до нього, архівування з передачею на збереження застарілого вмісту вебсайтів органів публічного управління, тим більше цього не було для вебсайтів, які пов'язані з органами публічного управління. Частина таких пов'язаних вебсайтів, як кінцевий продукт співпраці, стосувалась реалізованих проектів на умовах співфінансування між владою та міжнародними фондами допомоги. Одиниці з таких реалізованих проектів, у вигляді вебсайтів, залишились існувати до цих пір. Нечисельним прикладом цьому є існуючий вебсайт успішно реалізованого проекту «Регіональний віртуальний офіс електронних адміністративних послуг Дніпропетровської області» (e-services.dp.gov.ua).

Поза увагою залишаються тепер вже непрацюючі вебсайти, які в свій час були результатом реалізованих владою проектів на умовах співфінансування. Зазвичай із закінченням фінансування (етапного співфінансування), не профінансована оплата за послуги хостингу для таких вебсайтів завершується відключенням доступу до вмісту сайту. А в деяких випадках, через тривалий час з дня відключення доступу, спостерігається використання URL зовсім іншим володільцем, аніж орган публічного управління, який не профінансував подальший хостинг такого вебсайту. Ці вебсайти важливо було б архівувати з подальшим доступом для дослідників за тематикою, а на нашу думку, для державних службовців або службовців місцевого самоврядування дотичних до галузевої тематики (результатів попереднього періоду роботи органу публічного управління).

З впровадженням нового адміністративного устрою районів в областях, разом зі зникненням старого районного поділу стають непотрібними офіційні вебсайти райдержадміністрацій та райрад. Також, після початку реформи децентралізації утворення об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ) з кількох сільських, селищних або іноді з однією із міських рад, зробило неактуальними існування офіційних вебсайтів «слабших» учасників утворення ОТГ. Тому такі вебсайти з часом зникають з причин не продовження хостингу, а основним офіційним вебсайтом ОТГ стає сайт органу місцевого самоврядування, який є центром ОТГ.

Але є інший шлях збереження застарілого вмісту веб-сайту, який можна побачити на прикладі міжнародної організації ЮНЕСКО (організація з питань освіти, науки і культури, що утворена ООН), яка вебсторінки свого вебсайту архівує на серверах компанії “Internet Archive” та офіційно наводить посилання на власному сайті на архів цих вебсторінок за відповідний минулий період у сервісі “Wayback Machine” (<https://webarchive.unesco.org/>).

Також, вартий уваги досвід США, наприклад, архівні версії вебсторінок сайту Державного департаменту США (www.state.gov), за відповідні періоди роботи експрезидентів США, можна переглянути переходячи за посилання на діючій версії сайту у архівному розділі (U.S. Department, 2022). Слід зауважити, що архів зазначених версій цього вебсайта збережено на державних серверах, а також архівні вебсторінки www.state.gov зберігаються на сайті Бібліотеки конгресу США за допомогою вищезазначеного сервісу “Wayback Machine”. Бібліотека Конгресу Сполучених Штатів Америки є дослідницьким підрозділом Конгресу США. Серед іншого у її колекціях зберігаються архіви вебсайтів органів публічного управління США (Library of Congress, 2022).

У свою чергу, цікавий для нас досвід Великобританії, де створено Британський вебархів. Цей архів є результатом співпраці найбільших бібліотек країни та входить до складу Системи цифрової бібліотеки Великобританії. Метою вебархіву є збір (один раз на рік), архівування та надання доступу



до вебсайтів Великобританії для майбутніх дослідників і всіх бажаючих. Завданнями зазначеного вебархіву є: автоматизований збір (вебсканування проводиться один раз на рік), але вибрані вебсайти архівуються частіше на підставі швидкості зміни їх вмісту або для формування тематичної колекції (події, сфери інтересів та ін.); щоденне архівування вмісту вебсайтів, що мають загальносуспільне значення; відпрацювання програмних механізмів архівування соціальних медіа. (About Us, 2022).

Висновки.

Інформація оприлюднена на офіційному вебсайті у різні періоди існування відповідного органу публічного управління України часто була доступна лише в Інтернеті. Окрім архівної цінності, збереження такої інформації є, по-суті, збереженням частини “виконавської пам'яті” потрібної для службовців уповноважених на виконання функцій держави.

Відповідно до мети статті визначено, що доступ до застарілих версій вебсайтів органів публічного управління України можливий через:

- нові (модернізовані) версії офіційних вебсайтів (за умови наявності розділу “Стара версія сайту” з посиланням на попередню версію, яку збережено на службових серверах);

- архівні фонди Центрального державного електронного архіву України (за умови ініціативного здавання старої версії вебсайту володільцем або обраної за результатами експертизи самим ЦДЕА);

- сервіс “Wayback Machine” у вебархіві некомерційної організації “Internet Archive” (за умови знання URL-адреси непрацюючої старої версії вебсайту органу публічного управління);

- інші Інтернет-сервіси, що спеціалізуються на архівуванні вебсайтів.

Також визначено наступні організаційні та технічні перепони вищезазначеного доступу:

- недостатня ініціативність органів публічного управління у залученні ЦДЕА для архівування старих версій офіційних вебсайтів;

- раціональна вибірковість ЦДЕА при оцінюванні цінності застарілого вмісту вебсайтів залишає поза увагою більшість вебсайтів з офіційною буденною інформацією;

- незнання (небажання) керівником про потребу збереження старої версії вебсайту;

- видалення вмісту із-за технічної неможливості збереження старої версії вебсайту внаслідок обмеженого об'єму дискового простору на службових серверах володільця;

- безповоротний вихід з ладу службового сервера з втратою всієї інформації старої версії вебсайту;

- не продовження хостингу старих версій офіційних вебсайтів (або пов'язаних з володільцем сайтів) у результаті скорочення або ліквідування органу публічного управління, або перенесення офіційної URL-адреси у доменну зону GOV.UA.

Завершення створення Національного центру резервування державних інформаційних ресурсів дає надію, що при визначенні необхідності збереження старих версій вебсайтів, він як не що інше має всі технічні можливості для архівування та збереження застарілого вмісту вебсайтів органів публічного управління. Тобто, технічно спроможний передавати на подальше зберігання до Центрального державного електронного архіву України.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- 28 років історії українських доменів. (2020, Липень 2). Відновлено з <https://freehost.com.ua/ukr/faq/articles/25-rokiv-istoriji-ukrajinskih-domeniv-ua-v-3hh-storinkah/>
- About the Internet Archive. (2022). Retrieved from <https://archive.org/about/>
- Коржик, Н. (2017). Архіви України в інформаційному просторі: сучасний стан організації веб-сайтів. *Вісник Книжкової палати*, 8, 21-24. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2017_8_7
- Кручиніна, Т. (2017). Особливості комплектування документами особового походження в електронній формі: досвід Центрального державного електронного архіву України. *Студії з архівної справи та документознавства*, 24-25, 248-252. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/sasd_2017_24-25_28
- Кручиніна, Т. Г., & Чернятинська, Ю. Г. (2015). Створення архівних колекцій веб-сайтів у межах ініціативного документування в Центральному державному електронному архіві України. *Архіви України*, 5-6, 61-67. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2015_5-6_6
- Купрунець, Т. Я. (2013). Тенденції та перспективи розвитку сайтобудування, їх вплив на архівне копіювання веб-сайтів. *Архіви України*, 6, 95-104. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2013_6_10



- Оприлюднення та оновлення відкритих даних розпорядниками інформації у 2020 році. (2020, Жовтень). *Аналітичний звіт Міністерства цифрової трансформації України*. Відновлено з <https://data.gov.ua/uploads/files/2021-10-11-151345.820104--2020.pdf>
- Портал відкритих даних*. (2022). Відновлено з <https://data.gov.ua/>
- Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо функціонування офіційних веб-сайтів органів виконавчої влади. №493. (2019, Червень 12). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/493-2019-%D0%BF#Text>
- Про внесення змін до Положення про Центральний державний електронний архів України. №3916/5. (2016, Грудень 29). *Наказ Міністерства юстиції України*. Відновлено з https://tsdea.archives.gov.ua/wp-content/uploads/2018/03/Polojennya_CDEA.pdf
- Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних. №835. (2015, Жовтень 21). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF#n1276>
- Про затвердження Положення про Центральний державний електронний архів України. №759/5. (2012, Травень 21). *Наказ Міністерства юстиції України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0759323-12#Text>
- Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади. №3. (2002, Січень 4). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3-2002-%D0%BF/ed20210925#Text>
- Про реалізацію експериментального проекту щодо функціонування Національного центру резервування державних інформаційних ресурсів. №94. (2021, Лютий 8). *Постанова Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94-2021-%D0%BF#Text>
- Про утворення Центрального державного електронного архіву України та Центрального державного архіву зарубіжної україніки. №279-р. (2007, Травень 12). *Розпорядження Кабінету Міністрів України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/279-2007-%D1%80#Text>
- Про ЦДЕА України*. (2022). Відновлено з <https://tsdea.archives.gov.ua/ua/about/>
- Фіткульн, О. Т. (2014). Вибір технологій та програмних засобів для створення архівних копій веб-сайтів. *Архіви України*, 4-5, 227-235. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2014_4-5_21
- Фонди ЦДЕА*. (2022). Відновлено з https://tsdea.archives.gov.ua/ua/search_funds/
- About Us*. (2022). UK Web Archive. Retrieved from <https://www.webarchive.org.uk/en/ukwa/info/about/>
- Holzmann, H. (2019). *Concepts and tools for the effective and efficient use of web archives*. (Dissertation). Hannover: Gottfried Wilhelm Leibniz Universität. DOI: <https://doi.org/10.15488/4436>
- Library of Congress Web Archives Collection*. (2022). Retrieved from <https://www.loc.gov/item/lcwaN0001614/>
- Milligan, Ia. (2016). Lost in the Infinite Archive: The Promise and Pitfalls of Web Archives. *International Journal of Humanities and Arts Computing*, 10(1), 78-94. DOI:10.3366/ijhac.2016.0161
- Summers, E. (2021). Appraisal Talk in Web Archives. *Archivaria*, 89, 70-102. Retrieved from <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/13733>
- U.S. Department of State Archive Websites*. (2022). Retrieved from <https://www.state.gov/u-s-department-of-state-archive-websites/>

REFERENCES

- 28 years of history of Ukrainian domains*. (2020, July 2). Retrieved from <https://freehost.com.ua/ukr/faq/articles/25-rokiv-istoriji-ukrajinskih-domeniv-ua-v-3hh-storinkah/>
- About CDEA of Ukraine*. (2022). Retrieved from <https://tsdea.archives.gov.ua/ua/about/>
- About the formation of the Central State Electronic Archive of Ukraine and the Central State Archive of Ukrainian Literature Abroad. No. 279 (2007, May 12). *Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/279-2007-%D1%80#Text>
- About the Internet Archive*. (2022). Retrieved from <https://archive.org/about/>
- About the Procedure for publishing information on the activities of executive authorities on the Internet. No. 3. (2002, January 4). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3-2002-%D0%BF/ed20210925#Text>
- About Us. (2022). UK Web Archive. Retrieved from <https://www.webarchive.org.uk/en/ukwa/info/about/>
- CDEA funds*. (2022). Retrieved from https://tsdea.archives.gov.ua/ua/search_funds/
- Disclosure and update of open data by information managers in 2020. (2020, October). *Analytical report of the Ministry of Digital Transformation of Ukraine*. Retrieved from <https://data.gov.ua/uploads/files/2021-10-11-151345.820104--2020.pdf>
- Fitkuln, O. T. (2014). Selection of technologies and software for creating archival copies of websites. *Archives of Ukraine*, 4-5, 227-235. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2014_4-5_21
- Holzmann, H. (2019). *Concepts and tools for the effective and efficient use of web archives*. (Dissertation). Hannover: Gottfried Wilhelm Leibniz Universität. DOI: <https://doi.org/10.15488/4436>
- Korzyk, N. (2017). Archives of Ukraine in the information space: the current state of website organization. *Bulletin of the Book Chamber*, 8, 21-24. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2017_8_7
- Kruchinina, T. (2017). Peculiarities of completing documents of personal origin in electronic form: experience of the Central State Electronic Archive of Ukraine. *Studies on archival affairs and document studies*, 24-25, 248-252. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/sas_2017_24-25_28



- Kruchinina, T. G., & Chernyatynska, Y. G. (2015). Creation of archival collections of websites within the framework of initiative documentation in the Central State Electronic Archive of Ukraine. *Archives of Ukraine*, 5-6, 61-67. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2015_5-6_6
- Kuprunets, T. Ya. (2013). Trends and prospects for the development of website development, their impact on archival copying of websites. *Archives of Ukraine*, 6, 95-104. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2013_6_10
- Library of Congress Web Archives Collection*. (2022). Retrieved from <https://www.loc.gov/item/lcwaN0001614/>
- Milligan, Ia. (2016). Lost in the Infinite Archive: The Promise and Pitfalls of Web Archives. *International Journal of Humanities and Arts Computing*, 10(1), 78-94. DOI:10.3366/ijhac.2016.0161
- On amendments to the Regulation on the Central State Electronic Archive of Ukraine. No. 3916/5. (2016, December 29). *Order of the Ministry of Justice of Ukraine*. Retrieved from https://tsdea.archives.gov.ua/wp-content/uploads/2018/03/Polojennya_CDEA.pdf
- On making changes to some resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine regarding the functioning of official websites of executive authorities. #493. (2019, June 12). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/493-2019-%D0%BF#Text>
- On the approval of the Regulation on data sets to be made public in the form of open data. No. 835. (2015, October 21). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF#n1276>
- On the approval of the Regulation on the Central State Electronic Archive of Ukraine. No. 759/5. (2012, May 21). *Order of the Ministry of Justice of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0759323-12#Text>
- On the implementation of an experimental project on the functioning of the National Center for Reservation of State Information Resources. No. 94. (2021, February 8). *Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94-2021-%D0%BF#Text>
- Open data portal*. (2022). Retrieved from <https://data.gov.ua/>
- Summers, E. (2021). Appraisal Talk in Web Archives. *Archivaria*, 89, 70-102. Retrieved from <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/13733>
- U.S. Department of State Archive Websites*. (2022). Retrieved from <https://www.state.gov/u-s-department-of-state-archive-websites/>

Підписано до друку 29.04.2022 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний. Гарнітура Time New Roman.
Друк цифровий. Ум. друк 15,88. Наклад 100 пр. Зам. № 6/22

Видавництво «ГРАНІ»
49044, м. Дніпро, вул. Гоголя 20-б/32
Свідоцтво про внесення до Держреєстру ДК № 2131 від 23.02.2005
www.grani-print.dp.ua granidp@gmail.com